

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

top spec
b 5
Frede-
riksborg

Weil

FREDERIKSBORG SLOT

FR. WEILBACH
FREDERIKSBORG SLOT

UDGIVET AF
FREDERIKSBORG AMTS
HISTORISKE SAMFUND

GYLDENDALSKE BOGHANDEL - NORDISK FORLAG
KJØBENHAVN - KRISTIANIA - BERLIN - LONDON
MCMXXIII

TRYKT HOS J. JØRGENSEN & CO. * IVAR JANTZEN

FORORD

Om Frederiksborg Slot foreligger der som bekendt et stort anlagt Værk, udgivet af Det nationalhistoriske Museum. Dets første Del indeholder Opmaalinger i stor Maalestok, udført — oprindelig paa Foranledning af Kunstakademiet — under Ledelse af Architect Vilh. Holck; i den anden Del er Slottets Historie paa Grundlag af dybtgaaende Forarbejder fremstillet af Museumsdirektør Dr. phil. Francis Beckett. Naar Frederiksborg Amts historiske Samfund alligevel har ønsket at udgive en Bog om Slottet, har Synspunktet været det, at det nævnte monumentale Værk paa Grund af sin Størrelse, Kostbarhed og videnskabelige Form ikke kan blive Hvermands Eje. Man har derfor ment, at en lettere tilgængelig Fremstilling vilde være kærkommen for Samfundets Medlemmer og finde Vej til videre Kredse. De mange Tusinder, som hvert Aar besøger Frederiksborg, kommer der jo ikke blot for Museets Skyld, men ogsaa for selve Slottets; for mange er vel endog Slottet Hovedsagen; men den, som møder uden historiske Forudsætninger, vil ikke let finde sig til Rette i den forvirrende Mangfoldighed af gammelt og nyt, som han har for Øje. Det Spørgsmaal vil stadig rejse sig: Hvad er oprindeligt og hvad er nyt; og i hvilket Forhold staar det nye, som er opført efter Branden, til det oprindelige; er Rummene en Gengivelse af de Sale, hvori Christian IV og hans Hofmænd færdedes, eller er det den senere Ordning fra Christian VI's Tid, som er lagt til Grund for Restaureringen, eller er det noget helt nyt, som blot er indrettet for Museets Skyld? Jeg har derfor fundet det formaalstjenligst at ordne Stoffet paa en anden Maade end hos Dr. Beckett. Det første Afsnit, Bygningshistorien, tilsigter at give de nødvendige historiske Forudsætninger for at den besøgende kan forstaa Slottet som historisk og kunstnerisk Mindesmærke. Naar dette er tilegnet,

vil man med større Udbytte kunne følge den specielle, efter de stedlige Forhold ordnede Beskrivelse i andet Afsnit.

Da Samfundets Bestyrelse henvendte sig til mig om at paatage mig Udarbejdelsen, raadførte jeg mig, som rimeligt var, først med Dr. Beckett, hos hvem jeg fandt den største Forstaaelse og Opmuntring. Efter det grundlæggende Arbejde, som er udført af Dr. Beckett, har der ikke været Anledning til at gøre nye Arkivstudier. Derimod har jeg ved Siden af Dr. Becketts Værk benyttet de ældre Beskrivelser, de udgivne Inventarier m. m. For Christian IVs Tid er Johan Adam Bergs »Kurtze und eigentliche Beschreibung« fra 1646 Hovedkilden; om Tilstanden efter Omdannelsen af det indre under Christian VI indeholder Thuras »Danske Vitruvius« vigtige Oplysninger. Rasbechs ordrige Beskrivelse fra 1832 indeholder ikke meget nyt Stof udover det, som allerede findes hos Berg og Thura. Mere mærkeligt er det, at heller ikke Høyens Afhandling i »Dansk Ugeskrift« 1831 bringer nye Bidrag til Bygningshistorien. Saadanne findes derimod hos F. R. Friis i hans »Samlinger til dansk Bygnings- og Kunsthistorie« (1872—78), et for sin Tid godt og dygtig Arbejde.

I øvrigt beror Fremstillingen ikke alene eller væsentligst paa litterære Kilder; jeg har ved Selvsyn søgt at danne mig en selvstændig Opfattelse af alle Enkeltheder. For Bogens Udstyrelse med et rigeligt Billedstof har det været af afgørende Betydning, at Det nationalhistoriske Museums Bestyrelse har tilladt, at en Del af de til Dr. Becketts Værk fremstillede Clicheer maatte benyttes, hvorfor jeg herved aflægger en ærbødig Tak. Ligeledes skylder jeg Museets Embedsmænd, særlig Museumsinspektørerne Architect Vilh. Holck og Magister Otto Andrup Tak for den Imødekommenhed og Hjælpssomhed, som jeg har fundet hos dem ved mine Undersøgelser paa Slottet.

September 1923.

FR. WEILBACH

SLOTTETS BYGNINGSHISTORIE

1. FREDERIK DEN ANDENS TID

HILLERØDSHOLM. Frederiksborgs oprindelige Navn er Hillerøds-
holm. Ejendommens Historie kan forfølges langt tilbage i
Middelalderen; men Slottets Bygningshistorie begynder først med
Herluf Trolle, som i 1544 ved sit Ægteskab med Birgitte Gøye foruden
andet Gods fik Hillerødsholm. De tidligere Ejere havde som oftest
været store Godsbesiddere, som havde deres Bopæl andetsteds i Lan-
det og bortforpagtede Hillerødsholm; og Herluf Trolle, som 1544—54
sad som Kongens Lensmand paa Krogen Slot, gjorde i disse Aar
det samme. Først da han afgav Krogens Len, tog han fast Ophold
paa Hillerødsholm, og ved den Tid maa det antages, at den Hoved-
bygning er bygget, som Frederik II senere beboede. Bygmesteren
var Matheus Rubensaadt; han blev herfra kaldet til Haderslev for
at bygge »Hansborg« for Christian III's Broder Hertug Hans.

I 1560 fandt det bekendte Mageskifte Sted, hvorved Kongen blev
Ejer af Hillerødsholm, medens Herluf Trolle fik Skovkloster ved
Næstved, og begge Ejendomme fik ved den Lejlighed de Navne,
som de siden har beholdt, Herlufsholm og Frederiksborg. Herluf
Trolle beholdt dog sin gamle Ejendom i Forlening til 1562 og førte
Tilsyn med de Byggearbejder, som Kongen lod udføre for at skaffe
mere Plads. Af Mangel paa fyldige Efterretninger er det dog ikke
muligt at gøre Rede for, hvori disse Arbejder har bestaaet. Vi hører
blot af et Brev fra Herluf Trolle til Kongen af 19. November 1561,
at det nye Hus, som Kongen lader bygge paa Frederiksborg, nu
er under Tag, og at Tømmermanden Hans Lyckow arbejder paa
det underste Loft, hvormed han dog ikke vil blive færdig i de
første 14 Dage. Francis Beckett antager, at hermed sigtes til den
Bygning paa den forreste Holm, som fra gammel Tid kaldes Herluf

Trolles Taarn, da det er det eneste grundmurede Hus foruden Hovedbygningen, som var paa flere Stokværk.¹ Man har dog ondt ved at tro, at Tømmermanden skulde være over 14 Dage om at lægge et Loft i dette lille Hus, hvis Façade ikke engang er 10 Meter. Der er snarere Tale om en Ombygning eller Udvidelse af Hovedbygningen, og Forklaringen kan maaske søges i dennes ejendommelige Bygningsmaade. Slottet bestod nemlig paa Frederik IIs Tid af to Huse, som var sammenbyggede for Langsiderne. Det er en Bygningsmaade, som egentlig hører hjemme i Købstæderne i Flandern og Nordtyskland; her var det almindeligt, at Husene vendte Gavlsiden til Gaden; endnu findes der i disse Byer, f. Eks. i Kiel, Rækker af saadanne Gavlhuse. Da man nu engang var vant til dette Byggesæt, hændte det ogsaa, at fritliggende offentlige Bygninger blev bygget som Dobbelt-huse, som det er Tilfældet med Kødhallen i Ypern. Paa Landet fandt den samme Bygningsform Anvendelse paa de større Herregaarde, hvor der krævedes megen Plads; man undgik derved en altfor stor Længde og kunde vinde den fornødne Plads i Bredden, uden at der behøvedes særlig store Dimensioner af Tømmeret i Tagværket. Svagheden ved Konstruktionen er naturligvis, at Skotrenden mellem de to Tage let bliver utæt. I Holsten var seks af Familien Rantzaus Herregaarde bygget paa denne Maade, og her i Landet har vi et berømt Eksempel i Egeskov paa Fyn, opført omkring 1554 af Frants Brockenhuus. Det kunde vel altsaa tænkes, at Frederik IIs Ombygning har bestaaet i, at en Bygning under eet Tag blev til et Dobbelt-hus. Hvorledes dette nu end forholder sig, er det tydeligt, at der i 1561–62 har været temmelig vidtløftige Arbejder i Gang paa Frederiksborg. I det før omtalte Brev nævnes et Stegers med en Skorsten, hvortil Grunden er lagt. Den 28. November skriver Herluf Trolle, at der arbejdes med største Flid paa Bygningen, og at Graven og Broen forhaabentlig vil blive færdige til Jul, skønt det havde vist sig at være et større Arbejde, end man havde troet. Næste Foraar erfarer vi af et Brev fra Herluf Trolle til Hertug Hans, at Kongen agter at bygge noget mærkeligt og stateligt paa Frederiksborg; hermed menes sikkert de to runde Hjørnetaarne paa den forreste Holm, som endnu bærer Kongens Valgsprog — Mein Hoffnung zu Gott allein — og Aarstallet 1562 i Jernankre paa et omløbende Baand mellem første og andet Stokværk. Bygmesteren, som stod for alt dette Ar-

¹ Frederiksborg II, S. 4. I Teksten til Opmaalingerne (Frederiksborg I.) synes Dr. Beckett dog at frafalde denne Mening; han siger der, at det er godt muligt, at Herluf Trolles Taarn først er bygget næste Aar (1562).

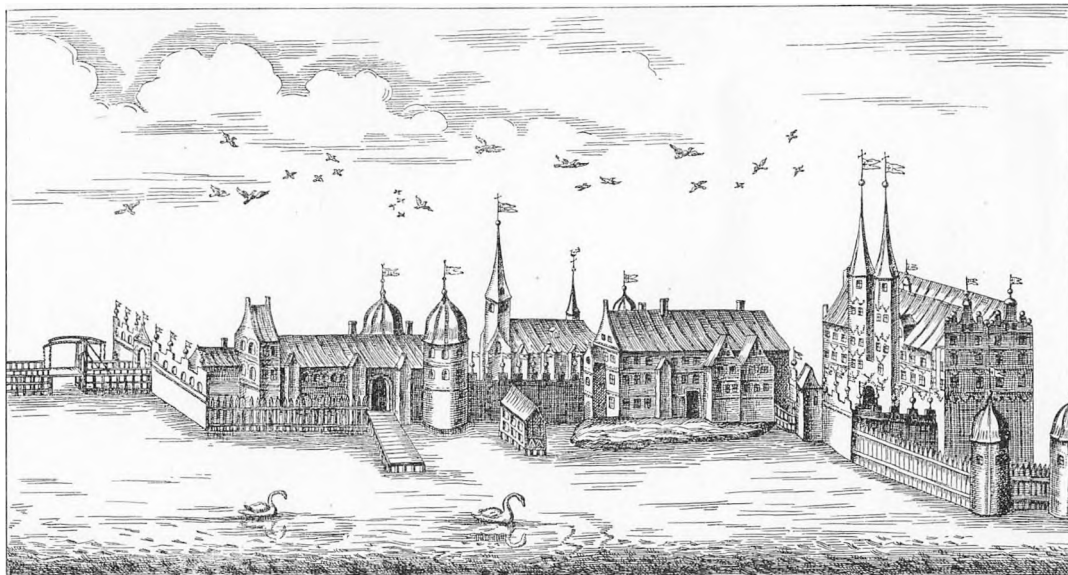

Fig. 1. Frederiksborg. Efter Tegning i Resens Atlas

bejde, maa antages at være Frederik Klingebeck, som 30. Maj 1560 fik Bestalling som kongelig Bygmester.

Til Minde om Mageskiftet og Ombygningen blev der opsat to Indskrifttavler, antagelig paa Hovedbygningen. Herluf Trolle, som jo var en Mand med megen boglig Dannelselse, har rimeligvis selv forfattet de versificerede Indskrifter. Den ene er den, som nu er indsat over Porten, som fra Forgaarden fører gennem »Slotsherrens Hus« til Rendebanen. Den lyder saaledes:

Friderick then anden goed och from
hans naade gjorde thette bytthe
Ath hyllersholm under Kronen kom
oc herlof till Skougkloster flitthe.

M D L X

1 5 6 0

Den anden er funden i sønderbrudt Tilstand i Gaarden bag Fadebursstuen (den vestlige Bygning ved Rendebanen). Den kan dog med Sikkerhed læses saaledes:

Fridericksborg er nu mit nafn
Konig Friderick lod mih saa kalde
Af hannum gaar saa vide safn
Ofuer herrer och furster alde.

»Safn« skal naturligvis her betyde Sagn, ikke Savn.¹

FREDERIKSBORG EFTER DEN FØRSTE OMBYGNING. Hvorledes Slottet nu saa ud, faar man en ret god Forestilling om gennem en Tegning i Peder Hansen Resens »Atlas Danicus«, det store Værk, som han aldrig naede at faa trykt, men hvoraf forskellige Afskrifter og Uddrag findes paa det kongelige Bibliothek. Lettere tilgængelig er Tegningen i Thuras »Danske Vitruvius«, hvor den er temmelig nøjagtig gengivet. Tegningen er daarlig udført og maa, som Kilde betragtet, behandles med Forsigtighed. Resens Atlas er nemlig over hundrede Aar senere end Frederik IIs Tid, og hans Tegner maa altsaa have benyttet en ældre Tegning, hvis Nøjagtighed vi ikke kan kontrollere. Der er dog saa meget rigtigt i Gengivelsen af de Bygninger, som endnu er bevarede, at man tør gaa ud fra, at Tegneren ikke med Vilje har forfalsket Billedet, men efter Evne gengivet, hvad han saa.

Man ser tydelig, hvorledes Slottet er sammenbygget af to Huse

¹ Indskriften findes nu i Magasinet ved Møntporten.

Fig. 2. Portalen ved den forreste Holm

med middelalderlige aftrappede Gavle, som er smykkede med Kugler og Faner. Som Jagtslot er det betegnet ved de maledede Hjortegevirer, som ses over og under Vinduerne. De to slanke Taarne er for neden forbundne ved en Porthvælving. Det har aabenbart været Tegneren om at gøre, at underste Etage med Portalen blev synlig, skønt den i Virkeligheden maatte være skjult af den Tindemur, som omgiver Gaarden. Han har derfor gjort underste Etage uforholdsmæssig høj

imod de andre Stokværk. Tegningen viser ogsaa andre Ubehjælpssomheder; Taarnene synes for oven sekskantede, hvad ikke ret vel kan tænkes; enten har de været firkantede i hele deres Højde eller ogsaa ottekantede foroven. Hele Slottet laa, som nyere Udgravninger har vist, inden for den nuværende Slotsgaard; men i Tegningen er det rykket ud til højre (mod Øst), for at man bedre skulde se Façaden. Perspektiv har i det hele taget ikke været Tegnerens stærke Side. Øst for Slottet ses to runde Taarne meget lignende dem paa den forreste Holm. Pladsen mellem dem og Slottet er omgivet med Pallisader. Foran Broen, som fører over til den mellemste Holm, er der et lille Porthus.

Paa den mellemste Holm ses paa den senere Kancellibygnings Plads et stort Bindingsværks Hus, med forskellige Udbygninger; det er rimeligvis fra Herluf Trolles Tid, maaske endnu ældre; bagved denne ser man den lille enskibede Kirke, hvis Opførelsestid heller ikke kendes. Broen mellem de to forreste Holme er ikke synlig; derimod ser man en tindekronet Mur, som synes at forbinde det store Hus med det ene af de runde Taarne; maaske har der ikke været nogen Bro, men en landfast Forbindelse. Paa den forreste Holm ser man de Bygninger, som endnu ligger der, de to runde Taarne, hvoraf det ene var Slotsherrens Bolig, medens det andet indeholdt Skriverstuen, den lange Staldbygning øst for Strædet, »Herluf Trolles Taarn«, hvor den af Frederik II oprettede latinske Skole fik Plads, og længst mod Syd endnu et lille Hus, hvor Portvagten boede. Gennem den Port, som endnu findes i Staldbygningen tæt ved det østre runde Taarn, blev Frederik IIs Heste redne til Vands; paa Tegningen hos Resen er der her, som det synes, angivet en lang Bro; men Tegneren maa have misforstaaet sit Forlæg; det noget senere Gripsholmbillede, som straks vil blive omtalt, viser, at der her var en Vandingsplads for Heste. Adgangen fra det faste Land var ad en Træbro, hvis midterste Del kunde vippes i Vejret ved Hjælp af Modvægte. Den tindekronede Mur med de vajende Faner er den samme, som staar den Dag idag; kun er Tinderne forsvundne, samtidigt med at man har forhøjet Muren. Porten er ogsaa temmelig korrekt gengivet; man skimter endogsaa de to Sandstensfigurer (»Hermer«), som forestiller de romerske Guddomme for Frugtbarhed og Høstens Gaver, Vertumnus og Pomona. Disse maa altsaa, dersom Tegningen er til at stole paa, være fra Frederik IIs Tid, hvad Stilen ogsaa godt kan tyde paa; den er paa ingen Maade mere fremskreden end i Portalen paa Lystrup, som er fra Tiden omkring 1580. I Stedet

for de tre morsomme Løver med deres maskeprydede Skjolde ser man paa Tegningen blot en Fane paa Toppen af det trekantede Gavlfelt; men Løverne er vist ogsaa først opsat af Christian IV.

FREDERIKSBORGS ANDEN OMBYGNING. Nogle Aar efter har Slottet igen faaet et forandret Udseende, som man ser af et Maleri, der oprindeligt har hængt paa Frederiksborg, men senere — formodentlig under Krigen med Karl Gustav — er bortført til Sverige og nu findes paa Gripsholm Slot.¹ Billedet antages at være malet henimod Aarhundredets Slutning; i Forgrunden ser man Christian IV til Hest omgivet af Jægere og Jagthunde; en Jæger er i Færd med at skære en fældet Kronhjort op. Dette Billede stemmer temmelig nøje med et af de Tapeter, som Hans Knieper udførte til Kronborg, og som nu findes i Nationalmuseet. Tapetet er udført omtrent 1584, og Ombygningen ligger altsaa forud for dette Tidspunkt; sandsynligvis gaar den endog tilbage til Aaret 1571, da Frederik II fæstede sin Brud, Sophie af Mecklenburg, og derfor maatte tænke paa at udvide og forskønne sit Sommerslot, hvor Pladsen endnu var temmelig indskrænket; man ved, at der i disse Aar indtil Midten af Halvfjerdserne er blevet arbejdet paa Frederiksborg baade af Murmestre og »Dønnikemestre«, d. v. s. Stukkatører.

Paa Gripsholmbilledet ser man nu, at Hovedbygningen er bleven forhøjet med en Etage, og de nye Gavle har ikke mere de gotiske Aftrapninger, men har faaet de i Renæssancetiden almindelige svungne SandstensAfdækninger. Mellem de to Gavle ses et Karnaptaan, som vel tillige har givet Forbindelse mellem de to Fløje i de forskellige Etager. Desuden ses to smaa hængende Karnapper, en paa det sydøstlige Hjørne i 2det Stokværk og en paa det nordøstlige Hjørne i 3dje Stokværk; endelig er der under sidstnævnte bygget en »Hemmelighed« paa Kragbjælker. Ogsaa de to Taarne er blevet lidt forandrede. Den øverste Del er udkraget over en Rundbuefrise ligesom paa Egeskov og andre samtidige Herreborge. Taarnene er nu firsidede fra øverst til nederst og Spirene ligesaa. Portpartiet mellem Taarnene er forsvundet, hvis det da ikke er skjult af Træerne. Tindemuren synes ogsaa at være borte. Øst for de runde Taarne er der paa opfyldt Grund bygget en Pavillon og et aabent Trægalleri, og ud i Søen er der lagt et Vaskehus af Bindingsværk og et Træskur. I Stedet for den gamle Træbro fører nu en muret Bro paa Piller over til den mellemste Holm.

¹ En Kopi findes i Museet, Værelse Nr. 29.

Paa de to forreste Holme er Forholdene uforandrede. Det store Bindingsværks Hus indeholdt Køkkenet; Røgen staa kraftig ud af Skorstenen; men ogsaa Kancelliet havde Lokaler her; i en af Udbygningerne var Sølvkammeret. At Køkkenet laa saa langt fra Hovedbygningen, maa forekomme os paafaldende; men det var Tidens Skik; ogsaa paa Rosenborg laa Køkkenet i en særskilt Bygning; Skikken holdt sig helt op i det 18de Aarhundrede; ved Frederiksberg Slot ligger endnu den gamle Køkkenbygning, forbunden med Slottet ved en underjordisk Gang. Kirken maa have ligget omtrent hvor nu Neptunspringvandet er. Frederik II skænkede en Altertavle af Alabast; Døbefonten var af Messing med Egetræs Fod; det er uden Tvivl den samme, som nu staa i Slotskirken bagved Alteret: de kongelige Børn blev dog ikke døbt i denne Døbefont, men i en prægtig Font af Sølv, hvis Skæbne vi senere vil komme tilbage til (Fig. 58). Bagved Kirken, omtrent hvor nu Amtmandsboligen ligger, har der ogsaa paa Frederik IIs Tid ligget et Hus, som ikke er synligt paa Billedet; her var bl. a. Apotheket. Paa samme Maade er paa den forreste Holm den vestre Længe ved Strædet skjult af de foran liggende Bygninger.

Af alt det, som her er beskrevet, er nu kun Bygningerne paa den forreste Holm tilbage, og det er endda nærmest et Tilfælde, at disse er bevarede. Da Christian IV i 1602 begyndte paa sin store Ombygning, sluttede han Kontrakt med Murmesteren Jørgen Friborg om at nedbryde alle de gamle Bygninger. Men de ulykkelige Forhold i de senere Aar af hans Regering hindrede ham i helt at fuldende det planlagte Værk. Foruden Husene paa den forreste Holm er der fra Frederik IIs Tid endnu en Bygning tilbage, som ligger saaledes, at den ikke kunde komme med paa Gripsholmbilledet. Det er den Fløj, som ligger langs med Rendebanen (Karuselpladsen), og som nu kaldes Havremagasinet eller Oldfruens Længe. Her var Slottets Fadebursstue, hvor tillige Dækketøj, Sengetøj med mere blev opbevaret. Bygningen vidner, ligesom de andre Bygninger fra Frederik IIs Tid om en Tarvelighed i Bygningsmaaden, en Simpelhed, for ikke at sige Fattigdom i Anvendelsen af arkitektonisk Udsmykning, som allerede hans Eftermand fandt under sin kongelige Værdighed.

Den indre Udstyrelse af det ældre Frederiksborg kender man fra et Inventar, som blev optaget 2. Januar 1597 i Anledning af, at Peder Mund til Serritslevgaard modtog Forleningen efter Jacob Trolle (trykt i Aarbogen for 1909). Ogsaa dette vidner om stor Tarvelighed. Ganske vist er Kongens og Dronningens Værelser ikke

Fig. 3. Frederiksborg. Efter Maleri paa Gripsholm. Tegnet af Kai Lange

inventariserede, da Indboet her betragtedes som deres private Ejendom; men vi kan eksempelvis nævne Udstyret af »den store Sal«, altsaa Festsalen eller Dansesalen. Det bestod af 4 store »Skiver« (Borde), en trind Skive udi Rundellen (altsaa i Karnappen), en Udtræks-Skive, 3 andre Skiver, 2 Rygskamler (Rygstole), en Bænk, en Jernovn, en Ildske (til at bære Gløder) en Jerntyv (Ildfork, Ildrager), 9 Messingarme, hver med 2 Lysepiber og 2 Skærmbredter.

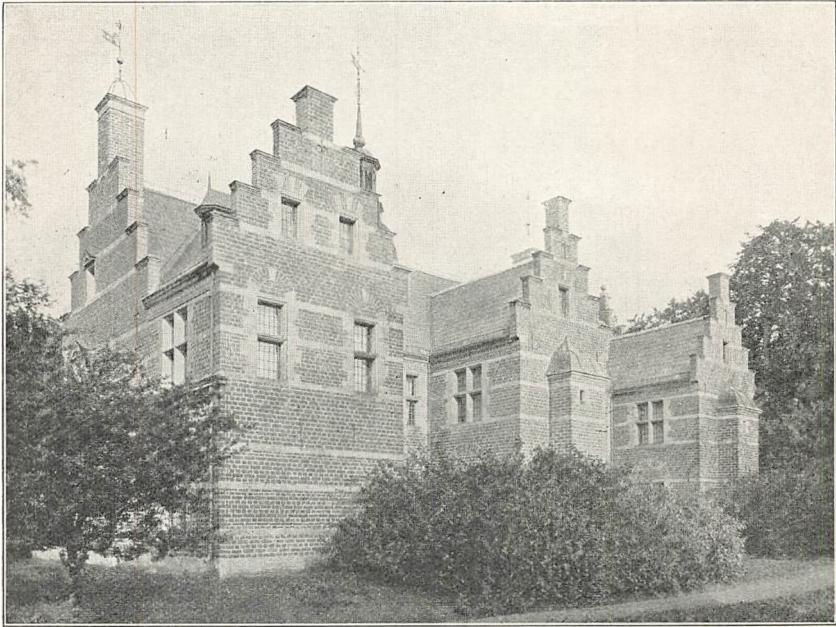

Fig. 4. Badstuehuset set fra Sydøst

BADSTUEHUSET. Den simple Bygningsmaade i Husene paa den forreste Holm maa dog ikke bringe os til at tro, at man altid var saa nøjsom. Vi maa ikke glemme, at det var Staldgaarden, den længst fraliggende og mest underordnede Del af de til Slottet hørende Bygninger. Kronborg, som blev opført i 1577 og følgende Aar, viser os, at Frederik II nok havde Sans for et prægtigt Byggesæt, og at han heller ikke — i hvert Fald i de senere Aar — manglede Bygmestre, som forstod at bygge i den nye Stil, som fra Italien havde udbredt sig nord for Alperne og her, særlig i Nederlandene, paa en ejendommelig Maade sammensmæltedes med den fra Middelalderen overleverede Stil. Man beholdt i Hovedsagen den tilvante

Bygningsmaade, men i alle Enkeltheder optog man de klassiske Motiver, som Renæssancen havde genoplivet. Denne saakaldte »gotiske Renæssance«, med et hollandsk Særpræg, behersker Frederik IIs og Christian IVs Tidsalder.

Begiver vi os fra Slottet ud i den lille Dyrehave, finder vi der en lille Bygning fra Frederik IIs Tid, som om end den endnu er i en Slags Overgangsstil, dog baade ved Bygningens egne Fortrin og

Fig. 5. Badstuehuset set fra Nordvest.

ved den henrivende Beliggenhed mellem de to skovomkransede Smaasøer gør et forunderlig betagende Indtryk. Badstuen kalder man sædvanlig dette lille Feslot; oprindelig hed det mere træffende Badstuehuset eller Badhuset. Badstuen var kun et enkelt Rum i Huset; ellers var det et »Lysthus«, som Kongen benyttede, naar han under tvangfri Former vilde more sig med nogle faa gode Venner. Efter en anstrengende Jagtdag var et Bad ikke at foragte; men Hovedsagen var dog et godt Maaltid og en blød Seng. Køkkenet og Spisestuen var de centrale Rum i Stueetagen. Badstuen laa i den sydlige Ende, forbunden med et lille Paaklædningsværelse i Udbygningen. En Kandestøber fra København havde beklædt Gulv, Loft og Vægge

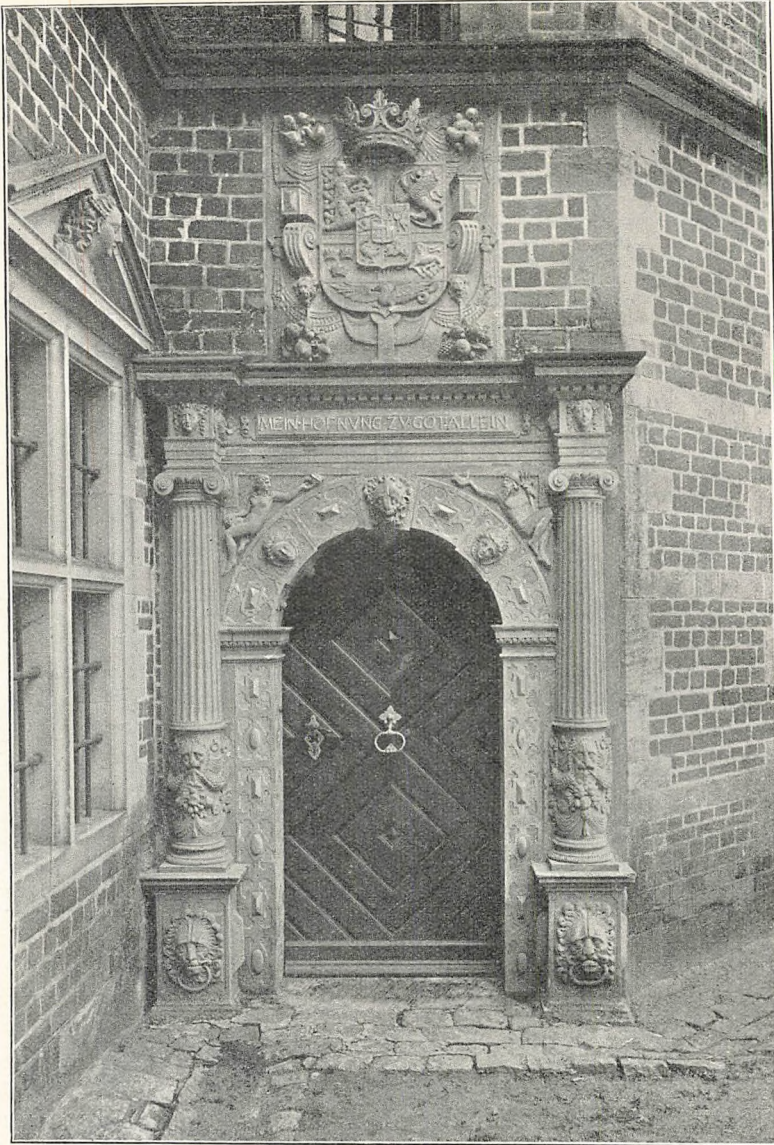

Fig. 6. Portalen paa Badstuehusets Taarntrappe

med engelsk Tin; ogsaa Badekarrene var af Tin; Badevandet blev varmet i en stor Kobberkedel paa den ca. 3 m brede Ovn. Værelserne i øverste Etage har uden Tvivl været Soveværelser; i Inventarier fra en noget senere Tid opføres 6 Sengesteder. I to af Udbygningerne var der »Hemmeligheder« i begge Etager.

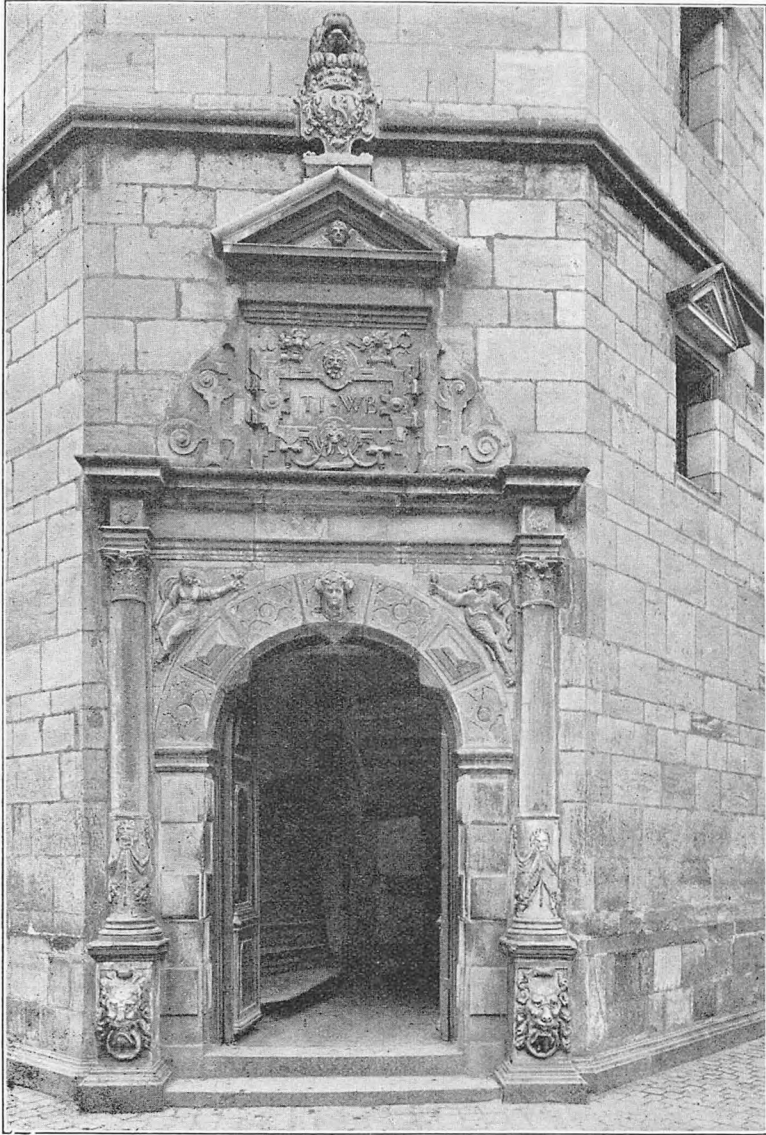

Fig. 7. Portal paa Kronborgs Klokketaarn

Stilen er helt igennem nederlandsk; den har, som Francis Beckett har paavist, sine nærmeste Forbilleder i den flanderske By Malines (Mecheln). Men hvad der er højst mærkeligt, er, at Østsiden og Vestsiden er ganske forskellige. Mod Øst, hvor tre mindre Fløje springer frem, har vi gotiske Trappegavle, og hele Bygningsmaaden

med de faa Vinduer paa de forholdsvis store Murflader gør endnu et middelalderligt Indtryk. Paa Vestsiden er vi derimod inde i Renæssancen. Vinduerne sidder tættere for at skaffe Stuerne et rigere Lys; de trekantede Frontispicer over de nederste Vinduer er et ægte Renæssancemotiv; og Portalen paa Trappetaarnet viser stor Lighed med den paa Kronborgs Klokketaarn. Man skulde tro, at de to Facader var tegnede af to forskellige Bygmestre, en som følger de gamle Traditioner, og en som slutter sig til de nye Strømninger i Tiden, og maaske er der virkelig noget om det. Badstuehuset er bygget i 1580, altsaa paa den Tid, da Kronborg Slot stod under Opførelse under Ledelse af den kongelige Bygmester Antonis van Opbergen, en Nederländer, som var født i den før nævnte By Mecheln. Herved forklares paa en ganske naturlig Maade, at Vestsiden af Badstuehuset har Stilformer, som minder om Margrete af Østrigs Palads i Mecheln. Som Badstuehusets Bygmester nævnes dog en anden Nederländer Hans Floris; han var allerede kommen til Danmark i 1568, og fra 1577 arbejdede han paa Kronborg under Antonis van Opbergen. Denne var altsaa hans Overordnede, og vi kan tænke os, at Mester Antonis har taget Hans Floris' Tegning eller »Skabelon«, som det dengang kaldtes, under Behandling og har sørget for, at Hovedfacaden blev i den nye Stil, som han anvendte paa Kronborg, medens han ikke har fundet Anledning til at forandre Østsiden, som maa opfattes som Husets Bagside. Vi vil imidlertid ikke være ked af denne Uensartethed; Bygninger, der som Badstuehuset er opført i en Overgangstid, har ofte en særlig Charme; de bringer Bud til os om Menneskers Arbejde og Stræben efter at give Udtryk for nye Ideer, medens de Bygninger, som viser en Stilart paa dens Højdepunkt, ofte er stivnede i akademisk Korrekthed.

I Taarnet paa Vestsiden er naturligvis Vindeltrappen og Anbringelsen af Indgangen paa Siden af Taarnet et Levn fra Middelalderen; men som bekendt hører disse Trappetaarne til de »gotiske« Træk, som bevares i den nordiske Renæssance. Først med Barokken kommer de lige »italienske« Trapper i Brug. I Kobberstiksamlingen findes en Tegning af Badstuehuset fra en noget senere Tid (Chr. Vs). Man ser her, at der omkring Taarnet er bygget en stor Platform eller Udsigtsaltan, som hviler paa Tagryggen, medens den fortil synes at støttes af to slanke Trætaarne; bagtil naar den helt hen til Østmuren, hvor den understøttes af to Søjler.

2. CHRISTIAN DEN FJERDES NYE SLOT

SPAREPENGE. Christian IV var, da hans Fader døde i 1588, knap 11 Aar gammel, og Landet blev indtil 1596 styret af fire Rigsraader som Formynderregering. I disse Aar blev der ikke bygget paa Frederiksborg. Men rundt om i Landet var der netop paa denne Tid en stor Byggevirkosomhed. Den rige og mægtige Adel rejste nye Hovedbygninger paa sine Herregaarde, lysere og rummeligere Boliger end man hidtil havde været vant til. Enkedronning Sophie forlangte af Formynderregeringen, at den skulde skaffe hende en tidssvarende og standsmæssig Bolig paa hendes Livgeding i Lolland-Falster, og det gamle skumle Nykøbing Slot blev nu ombygget, saa at det blev det prægtigste Slot i Landet næst efter Kronborg. Bygmesteren var ogsaa her en Nederländer, Philip Brandin fra Ytrecht, som kort i Forvejen havde bygget det store, endnu bevarede Slot i Güstrow for Frederik IIs Svigerfader Hertug Ulrik af Mecklenburg-Schwerin. Nykøbing Slot er derimod nu forsvundet fra Jordens Overflade; det blev nedbrudt 1767. Der er ingen Tvivl om, at dette Opsving i den verdslige Bygningskunst har virket stærkt paa den unge Konges modtagelige Sind og bidraget til at udvikle den Bygge-lyst, som er et saa fremtrædende Træk hos ham.

Da Christian IV i 1596 tiltraadte Regeringen, varede det ikke længe, før han begyndte at tumle med Planer til en Ombygning af Frederiksborg; allerede inden disse Planer havde faaet fast Form, begyndte han at samle en stor Mængde Materialier ved Slottet. Men her maatte straks det Spørgsmaal rejse sig, hvor man skulde skaffe Husrum til Kongen, medens Byggearbejdet stod paa. Nord for Slotssøen laa ved Siden af Jægergaarden et af Frederik II opført Lysthus, som bar det mærkelige Navn »Sparepenge«. Man har undret sig over dette Navn, og det er som oftest blevet urigtig forklaret; man har f. Eks. ment, at det var bygget for Penge, som Christian IV havde sparet ved Opførelsen af Frederiksborg. Det kan naturligvis ikke være rigtigt, da Sparepenge blev bygget først. Navnet gaar som sagt tilbage til Frederik IIs Tid og er i Virkeligheden blot en spøgende Benævnelse, som skulde udtrykke, at Kongen her kunde føre en mere beskedne Husholdning og altsaa spare Penge. Ogsaa ved Haderslevhus, Skanderborg og Antvorskov havde Frederik II bygget Lysthuse, som førte samme Navn. Christian IV lod nu det gamle Sparepenge ved Frederiksborg nedbryde tillige med nogle Staldbygninger, som laa der, og den 31. Januar 1599 sluttede han

Kontrakt med Murmester Jørgen Friberg i Slangerup om at bygge et nyt Lysthus, en Stald til 300 Heste og en mindre Beriderstald. Lysthuset skulde være 50 Alen langt og 15 Alen bredt indvendig; Kælderen og første Stokværk skulde hvælves med to Rækker Krydshvælvinger, baarne af en Række Piller midt igennem Husets Længde, en Konstruktion, som man kan se Magen til i »Lange Tøjhus« i København, som er bygget omtrent paa samme Tid. Midt for den

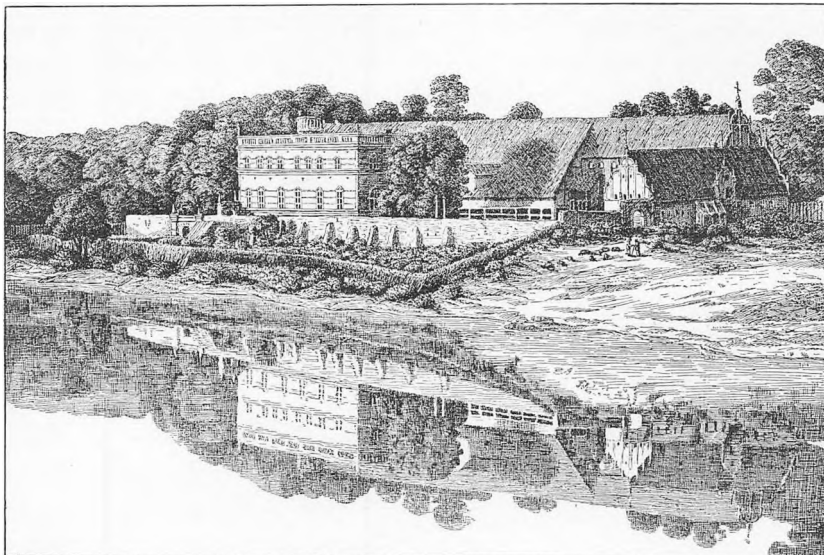

Fig. 8. Sparepenge. Efter Barattas Maleri fra 1652 paa Gripsholm.
Tegnet af Kai Lange.

ene Langside skulde der være et Trappetaarn. Den store Stald skulde have 244 Alens Længde og 11 Alens indvendig Bredde; ogsaa her skulde være et lille Taarn med Vindeltrappe op til Foderloftet, desuden en mindre Tværbygning, et »Krydshus«, hvori der blev indrettet Karlekamre. Beriderstalden skulde være 30 Alen lang og 15 Alen bred indenfor Murene. Kongen leverede selv Kalk, Sten og Tømmer; for Arbejdet skulde Jørgen Friberg have 2500 gamle Daler foruden 50 Daler for at nedbryde de gamle Bygninger.

Der er ikke blevet Sten paa Sten tilbage af dette store Lysthus saa lidt som af Staldene. Frederik IV lod Bygningerne nedbryde, da han i 1720–21 byggede Fredensborg. Men vi kender alligevel Sparepenge ret godt, dels fra et Maleri paa Gripsholm, som giver

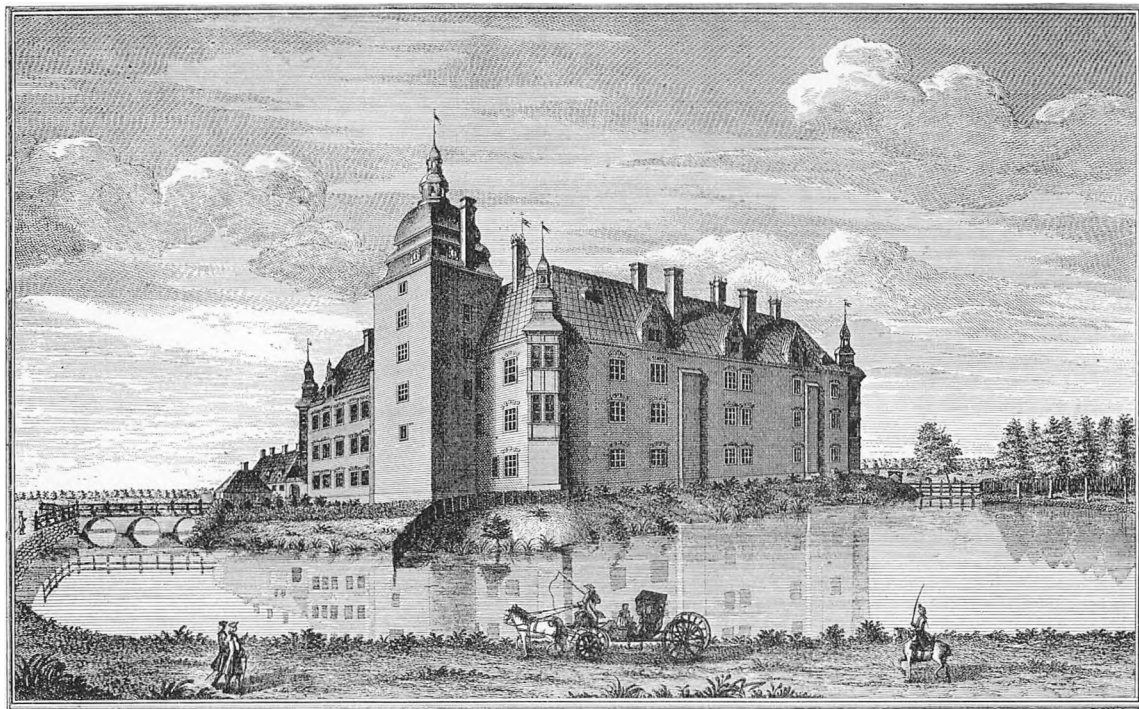

Fig. 9. Nykøbing Slot. Efter Thura.

en meget anskuelig Forestilling om Stedet,¹ dels fra en Dagbog, som blev ført af Fyrst Christian af Anhalt paa en Rejse i 1623, hvor han ogsaa besøgte Frederiksborg. Huset var bygget af røde Sten med Sandstensbaand mellem Vinduerne og Hjørnekvadre. Kraftigere Baand under begge Stokværks Vinduer understreger Horisontalismen. Øverst over Hovedkransen ses en Balustrade omkring det flade blytækkede Tag. Ogsaa Trappetaarnet krones af en Balustrade; formodentlig var der her en Udsigtsplatform. I det nederste Stokværk — det hvælvede — var der Rustkammer; her opbevaredes kostbare Vaaben, Turneringsdragter og prægtigt Ridetøj; Huset kaldes derfor ogsaa »det nye Tøjhus ved Frederiksborg«. I det øverste Stokværk var de egentlige Opholdsværelser; det prægtigste Rum var Taffelstuen, som var rigt dekoreret, bl. a. med Loftsmalerier af Gert Koltermann og Poul Rumler. Paa Skænkebordet var der opstillet 120 større og mindre Bægere, som Christian IV i sin Ungdom havde vundet ved Ringrenden. Under Taflet fik Musikanterne Plads i et Værelse nedenunder Taffelstuen; men under Kongens Bord var der en Lem i Gulvet, som han kunde aabne med sin Fod, og han havde nu sin Morskab af Gæsternes Forbavselse, naar de pludselig hørte Musikens Toner, uden at de kunde se, hvor den kom fra. Ganske den samme Indretning fandtes i »Det blaa Lysthus« ved Rosenborg, det Hus, som senere er blevet ombygget til »Herculespavillonen«. Begge Staldbygningerne havde, som man ser paa Gripsholmbilledet, de bekendte svungne Renæssancegavle med Sandstens Afdækninger; pyntelige Kviste manglede ikke. Foran Terrassemuren, som støtter det opfyldte Terræn for Lysthuset, ses en Urtehave, meget gunstig beliggende paa det mod Søen hældende Jordsmon. Den Grund, hvor Sparepenge laa, er nu en Del af Slots- haven, nærmest Fredensborgvejen.

SLOTTETS FØRSTE ARCHITEKT. Ved Opførelsen af Sparepenge, som stod færdigt i Sommeren 1601, var der altsaa tilvejebragt en tilfredsstillende midlertidig Bolig, og nu kunde der tages fat paa Ombygningen eller rettere Nybygningen af selve Slottet. Allerede 12. Marts 1600 havde Stenhugger Jacob Muus i Kongens Lyngby faaet Bestilling paa at hugge Sten til Fundamenterne; men først 15. Januar 1602 sluttes der Kontrakt med Jørgen Friborg om at nedbryde de gamle Bygninger. Den mellemliggende Tid har været benyttet til at udkaste Planerne og tegne »Skabelonerne« til de nye Bygninger. Disse maa have

¹ En Kopi af Billedet findes i Museet, Værelse Nr. 33.

Fig. 10. Slottet set fra Forgaarden.

været færdige i Efteraaret 1601; thi 28. Oktober blev der sluttet Akkord med Kleinsmeden Gothard Rande og 16. December med Stenhugger Caspar Bogaert om forskelligt Arbejde til de tre Hovedfløje efter en foreliggende »Muster og Afridsning«. Meningen var, at de skulde udføre en Del af Arbejdet om Vinteren, saa at det kunde være til Rede, naar det egentlige Byggearbejde begyndte om Foraaret. At de afgørende Bestemmelser er taget i Sommeren 1601, kan ogsaa sluttet deraf, at Kongen den 30. August skrev til Lensmanden Peder Mund om, at Bohavet paa Frederiksborg skulde sendes til Kronborg, og samtidig til Mogens Ulfeld paa Kronborg om at modtage og opbevare Sagerne.

Mærkværdig nok er det ikke muligt med Sikkerhed at afgøre, hvem der har været Frederiksborgs oprindelige Architect. Hans van Stenwinkel, den første af de 3 Bygmestre af dette Navn, som har virket i Danmark, var fra 1583 kongelig Bygmester. Han var kommen til Danmark fra Nederlandene i 1578 for at arbejde paa Kronborg under Antonis van Opbergen, men er ellers mest bekendt som Tyge Brahes Architect ved Opførelsen af Uranieborg.¹ Hans van Stenwinkel døde imidlertid allerede 10. Maj 1601, og han kan altsaa ikke have ledet Slottets Opførelse; men naturligvis er det muligt, at han i Vinteren 1600–1601 har udkastet Planerne. En større Vanskelighed synes at ligge deri, at Stenwinkel i sine sidste Aar havde fast Bopæl i Halmstad og havde fuldt op at gøre der og ved Fæstningen Varberg. Der er imidlertid ikke nogen anden, som kan komme i Betragtning, og vi vil derfor antage, at Francis Beckett har Ret, naar han anser Stenwinkel for Frederiksborgs første Architect. Beckett tilskriver desuden Stenwinkel Sparepenge med de to Stalde, Tøjhuset og Provianthuset i København, Spiret paa Blaataarn og paa Helligaandskirken, Lundehave² ved Helsingør og Planen til Christianopol i Bleking, den nye By, som Christian IV anlagde i Aaret 1600 tæt ved Grænsen mod Sverige for at holde Kalmar i Skak, hvorfor den ogsaa blev kaldet »Styr-Kalmar«. Naar man dertil føjer de ovenfor nævnte Arbejder i Halmstad og Varberg, som mest bestod i Fæstningsbygning og Ingeniørarbejder, vil man se, at Stenwinkel har

¹ Han har dog ikke været den første Bygmester paa Uranieborg. Grundstenen blev lagt 1576, altsaa inden Hans v. Stenwinkel var kommen til Danmark. Francis Beckett, som nylig (1921) sammen med Architect Charles Christensen har udgivet et Værk om Uranieborg, mener, at Hans Paaske er Ophavsmanden.

² Lundehave var et Lysthus, som Frederik II havde ladet opføre i Kronborg Have. Midtpartiet i det nuværende Marienlyst Slot er en Ombygning af Lundehave. Hvorledes Frederik IIs Bygning saa ud, ved man ikke. Den Afbildning, som findes i Thuras »Danske Vitruvius«, viser en Ombygning fra Christian Vs Tid, som skete under Ledelse af Lambert van Haven.

udfoldet en meget omfattende Virksomhed i de 18 Aar, han var kongelig Bygmester.

Spørgsmaalet om, hvem der har været Slottets oprindelige Byg-

Fig. 11. Københavns Børs. Den vestlige Gavl.

mester, er nu ikke af saa stor Betydning, som man skulde tro. Man maa nemlig erindre, at det paa Christian IVs Tid ikke var Skik, saaledes som nu, at Architekten udarbejdede Tegningerne fuldstændig, inden der blev taget fat paa Arbejdet. Man begyndte med at udkaste Planerne over Bygningernes Beliggenhed (Situationsplanen), vel ogsaa de enkelte Stokværksplaner; man bestemte Etagerne

Højde, og der blev maaske ogsaa gjort en »Afridsning« af Facaderne; men hvorledes Enkelthederne skulde være, blev som oftest først bestemt, efterhaanden som Arbejdet skred frem; og selv om de var angivne paa den første Afridsning, følte man sig ikke bunden derved; der blev ofte paa et sent Stadium truffet forandrede Bestemmelser, som var af afgørende Betydning for Bygningens Udseende. Dette gælder i udpræget Grad om Christian IV, som tog saa levende personlig Del i sine Byggeforetagender, og det er let at paavise Eksempler derpaa. Man kan i vore Dage daarlig tænke sig Børsen uden Gavle, Kviste og Spir, og dog er det en Kendsgerning, at Bygningen, da den i 1623 var under Tag, havde et stort Valmtag uden nogen af de nævnte Prydelser. Først i 1624 blev den prægtige Vestgavl opført og Kvistene opsat paa Nordsiden; Spiret blev rejst 1625, og Østgavlen er endog fra 1640. Om Sydsiden oprindelig har haft murede Kviste, er meget tvivlsomt; de nuværende er i hvert Fald først sat op i vore Dage, 1879—84. Og nu Rosenborg! Hvor helstøbt synes ikke dette Bygningsværk; hvor umuligt at tænke sig et Taarn eller nogen anden Del af Slottet borte. Og dog er det sikkert, at det store Taarn først blev paabegyndt i 1615, da Slottet ellers var helt opbygget og Taget rejst. Og ikke nok hermed; ved Undersøgelse af Murværket i den søndre Ende af Slottet har det vist sig, at der bag en Skalmur findes en ældre Mur, som hører til en Bygning, der kun var halvt saa stor. Paa dette »Lysthus« har der været arbejdet 1608—09, og Huset kom under Tag. Saa tager Kongen en anden Bestemmelse og vil bygge et større Hus, en Plan, som dog paa Grund af Kalmarkrigen maa stilles i Bero indtil 1613. Derefter blev saa det nuværende Rosenborg opført i Aarene 1613—16, for det store Taarns Vedkommende 1615—17.¹ At der ogsaa ved Frederiksborgs Opførelse er sket mange Forandringer i de oprindelige Planer, kan ikke undre, naar man ved, at Opførelsen strakte sig over 20 Aar.

Først et Aar efter Stenwinkels Død fik Kongen en ny Bygmester, en Franskmand eller Belgier ved Navn Antoine de Vaillant; men han døde 3 Maaneder efter, og der kan aldeles intet oplyses om hans Virksomhed. Saa gaar der igen 5 Aar, inden Kongen antager en ny Bygmester; det var Stenwinkels Mestersvend, Willum Cornelisz, som efter sin Mesters Død havde fortsat Arbejdet paa Befæstningen af Halmstad, og som nu i 1607 blev kaldet til København for at lede Arbejdet paa de Bygninger, som Christian IV

¹ Se Bering Liisberg: Rosenborg, S. 38—46, og navnlig Rettelsen S. 226—28.

agtede at opføre der. Man kan altsaa med nogen Sandsynlighed tilskrive ham Opførelsen af Rosenborg, i det mindste i dets første Skikkelse; men Frederiksborg har han næppe haft noget at gøre med, og man staar ganske raadvild overfor Spørgsmaalet om, hvem der i disse Aar har været den ledende Architect her. Man tør antage, at Murmesteren Jørgen Friberg, og Stenhuggeren Caspar Bogaert — det var jo deres Arbejde, det mest kom an paa i de første Aar — har arbejdet med stor Frihed, men dog under stadigt Tilsyn af Kongen personlig, efter de forelagte Afridsninger.

Den 15. Januar 1602 blev der sluttet Kontrakt med Jørgen Friberg om at nedbryde alle de gamle Bygninger. Han skulde nedbryde det store Stenhus, som stod paa Volden, og alle Husene omkring det for 400 Daler, altsaa alt hvad der stod paa selve Slots-holmen; fremdeles de Huse, som begyndte fra Apotheke, Kirken og Fadebursstuen for 300 Daler, og Husene fra Køkkenet til Sølvkammeret for andre 300 Daler; hermed er betegnet de Bygninger, som stod paa den mellemste Holm og ved Rendebanen, som jo er landfast med denne Holm; endelig Husene fra Skriverstuen (i det ene runde Taarn) ned til Fogedens Kammer for 200 Daler, og Husene fra Slotsherrens Kammer (i det andet runde Taarn) ned til den nederste Port, med »Skolen« i Herluf Trolles Taarn for 200 Daler. Her har man Beviset for, at det var Christian IVs Hensigt at nedbryde alle de gamle Bygninger; men det kunde ikke ske paa een Gang; i Foraaret 1602 blev Hovedbygningen — »det store Stenhus« og dets Omgivelser — brudt ned; men Bygningerne paa den mellemste Holm blev staaende i flere Aar. Saa længe det nye trefløjede Slot ikke var nogenlunde færdigt, kunde man hverken undvære Kirken, Apotheke eller det store Bindingsværkshus, hvor Køkkenet og Sølvkammeret var. Og alt hvad der laa paa den forreste Holm, er som bekendt blevet staaende til vore Dage.

HOVEDSLOTTET. Ved Opførelsen af de nye Bygninger kom altsaa Hovedslottet først i Betragtning. Men der maa dog fra først af have foreligget en samlet Plan for alle Bygningerne; det ser man deraf, at Slotsgaarden og Forgaarden paa den mellemste Holm har en fælles Symmetriakse. Ogsaa det gamle Slot havde en saadan Akse. Trækker man nemlig en Linje midt op igennem Strødet paa den forreste Holm og forlænger den, vil den træffe vinkelret paa Herluf Trolles gamle Slot, hvis Nordmur er funden ved Udgravning i Slotsgaarden. Den nye Akse fik imidlertid en noget

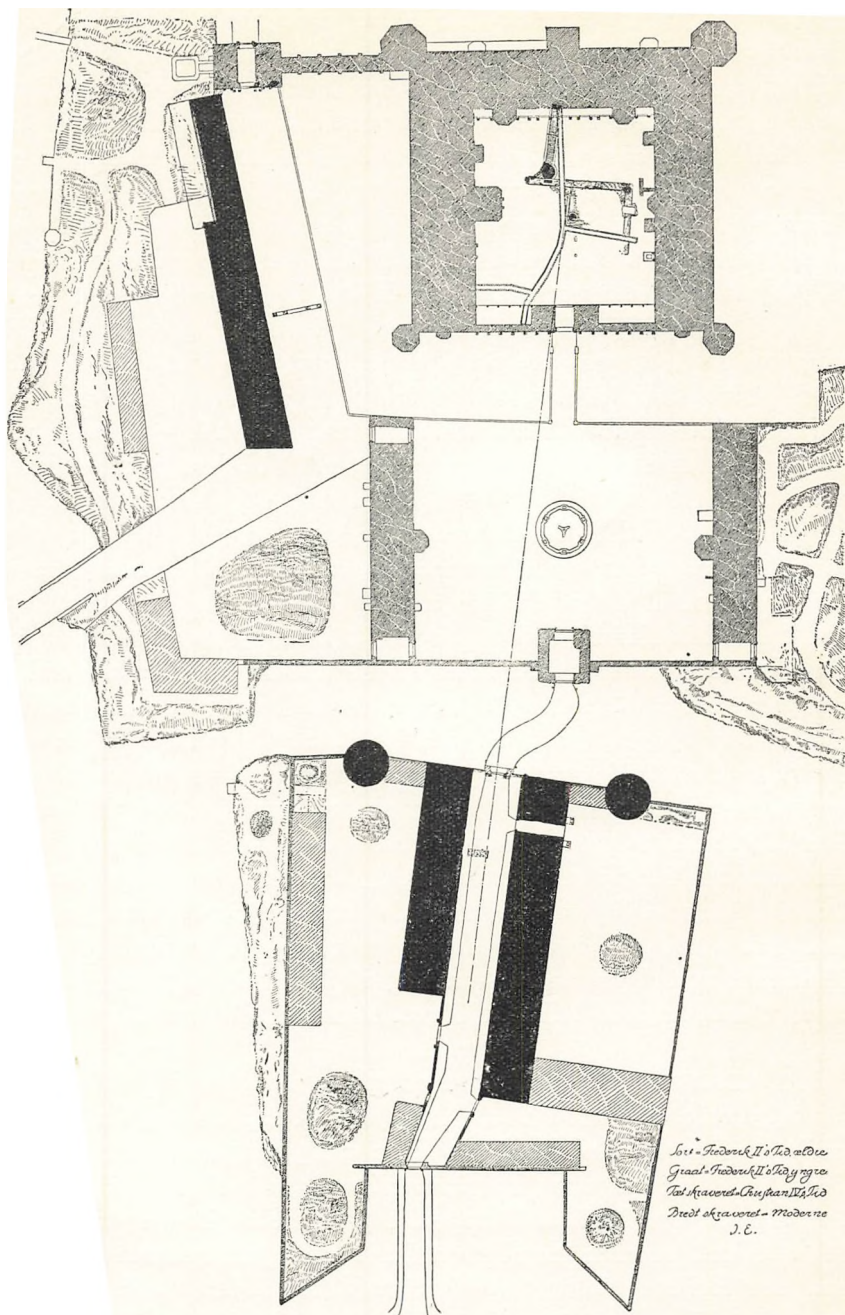

Fig. 12. Grundplan. Tegnet af Juel Esmer.

Sort: Frederik II's Tid. Tæt skraveret: Christian IV's Tid. Bredt skraveret: Moderne.

anden Retning, saa at det store Porttaarn ikke ligger lige overfor Portalen ved Nordenden af Strædet. Dette Forhold har uden Tvivl givet Anledning til, at Broen fik sin ejendommelige S^zForm; men det er muligt, vel endog sandsynligt, at de Bygninger, som Christian IV havde tænkt at opføre paa forreste Holm, skulde være grupperede om den samme Symmetriakse, som behersker de øvrige af ham opførte Bygninger.

Den 2. Maj 1602 blev der sluttet Kontrakt med Jørgen Friborg om Opførelsen af Slottets Hovedbygning efter den Skabelon, som Kongen naadigst havde overantvordet ham. For Murarbejdet paa de tre Fløje, Terrassemuren og Porthuset skulde han have 15000 Daler. Arbejdet gik kun langsomt, og der blev ikke taget fat paa de forskellige Bygninger paa een Gang. De tre Fløje blev nemlig — hvad der maa forekomme os paafaldende — behandlet som særskilte Huse uden nogen indbyrdes Forbindelse. Kongefløjen blev opført først og var under Tag i 1604, saa at man næste Aar kunde gaa i Gang med det indvendige Snedkerarbejde, Døre, Vinduer, Loftter m. m. Ogsaa til Opførelsen af hver af de to Sidefløje medgik der to Aar; Kirkefløjen bærer paa Sydgavlen Aarstallet 1606, Prinsessefløjen paa det tilsvarende Sted 1608. Caspar Bogaert fik nu den sidste Rate af den Betaling, han skulde have ifølge Akkorden af 16. December 1601 for Stenhuggerarbejdet paa de tre Hovedfløje; det var 11500 Daler, som altsammen var Arbejds løn til ham og hans Medhjælpere; Kongen leverede som sædvanlig alle Materialerne. Den 15. Februar blev der sluttet en ny Akkord med ham om Stenhuggerarbejdet inde i Kirken, paa Porthuset og Muren, som forbinder dette med de to Sidefløje; herfor skulde han have 9000 Daler. Stenhuggerarbejdet var altsaa dyrere end Murarbejdet; men det er jo ogsaa særlig den rige Anvendelse af Sandstensornamenter, som giver Bygningerne deres monumentale Præg. Paa Stenskjoldene over Portalen med Kongens og Dronning Anna Cathrines Vaaben læses Aarstallet 1609. I dette Aar maa Porthuset og Muren være fuldendt, og dermed var Hovedslottet færdigt i det ydre. Det kan ikke skjules, at Facaderne bærer Vidnesbyrd om, at Christian IV i disse Aar har savnet en duelig Architect som Leder af Arbejdet. Kongefløjens og Prinsessefløjens Facader kan nogenlunde staa for Kritiken; her gjaldt det jo nærmest om en taktfast Inddeling ved regelmæssig Anbringelse af Vinduerne; men Forbindelsen med Kirkefløjen, som jo har andre Vinduer og en anden Stokværksinddeling, har været et uløseligt Problem for Jørgen Friborg eller

hvem der nu har haft Overledelsen. Navnlig paa Vestsiden ud imod Rendebanen ser man, at Forbindelsen er ganske uorganisk; men ogsaa den indvendige Facade af Kirkefløjen mod Slotsgaarden er med den underlig tilfældige Anbringelse af Vinduerne et temmelig dilettantisk Arbejde. Og naar man betragter de to Sidefløjes Sydgavle, som er af saa fremtrædende Betydning i Slottets Fysiognomi, stødes man noget ved den Famlen og Usikkerhed, som røber sig i Anbringelsen af de to Karnapper.

Samtidig med eller umiddelbart efter Fløjenes Opførelse er Slots-
holmen bleven reguleret saaledes, at al Jorden udenfor Murene er bleven afgravet, og Murene synes at rejse sig lige op af Vandet. Man har haft et godt Blik for den fortryllende Virkning af Murenes Spejling i Vandet. Det, som i Middelalderen var en Sikring mod pludselige Overfald, er nu blevet til et æstetisk Virkemiddel. L. Thura fremhæver i sin »Danske Vitruvius« som en Mærkværdighed, at Kældrene, uagtet Slottet staar midt i Vandet, er overmaade tørre; det samme kan siges den Dag idag, og vi kan ikke nægte Jørgen Friborg vor Anerkendelse for hans solide Arbejde. Vandet fra Slotssøen blev ikke anvendt i den kongelige Husholdning, skønt det, som Thura siger, er herligt og klart. Med stor Bekostning havde man ledet friskt Kildevand fra Marken ind i Kældrene ved Hjælp af Blyrender, som var trukne gennem Søen, saa at dette Kildevand sprang i Kældrene og forsynede baade det kongelige Køkken og alle andre Steder, hvor Vand behøvedes.

Efterhaanden som Bygningerne blev færdige, rykkede de Haandværkere ind, som skulde udføre det indvendige Arbejde. Der var meget Træarbejde i den Tids Bygninger, ikke blot for Snedkere, men ogsaa for Billedskærere; i en Del Værelser skulde Lofterne være af udskaaret Træ; i andre var der Gipslofter, som blev udført af Stukkatører, som paa den Tid kaldtes Dønnikemestre (af det tyske tünchen, hvidte eller gipse); til sidst kom Malerne, som havde et meget stort Arbejde; brogede Farver og rig Forgyldning var noget, som Tidens lidt barnlige Smag krævede. Kalmarkrigen (1611–13) bragte en kortvarig Afbrydelse; navnlig i Aaret 1612 laa Arbejdet paa Frederiksborg næsten stille; men i Foraaret 1613 blev en stor Lysekroner af Messing bragt fra Kalmar til Frederiksborg og ophængt i Prins Christians Gemak i Prinsessefløjen; da maa Kongefløjen og Prinsessefløjen i det væsentlige have været færdige. Efter Freden kunde Kongen modtage de første Gæster, Enkedronning Sophie og Kongens Søster, Hertuginde Augusta af

Holsten-Gottorp. Kongeparret og de fyrstelige Gæster boede i Kongefløjens andet og tredje Stokværk. I Sidefløjen optoges den meste Plads af Kongens Sønner, den udvalgte Prins Christian og

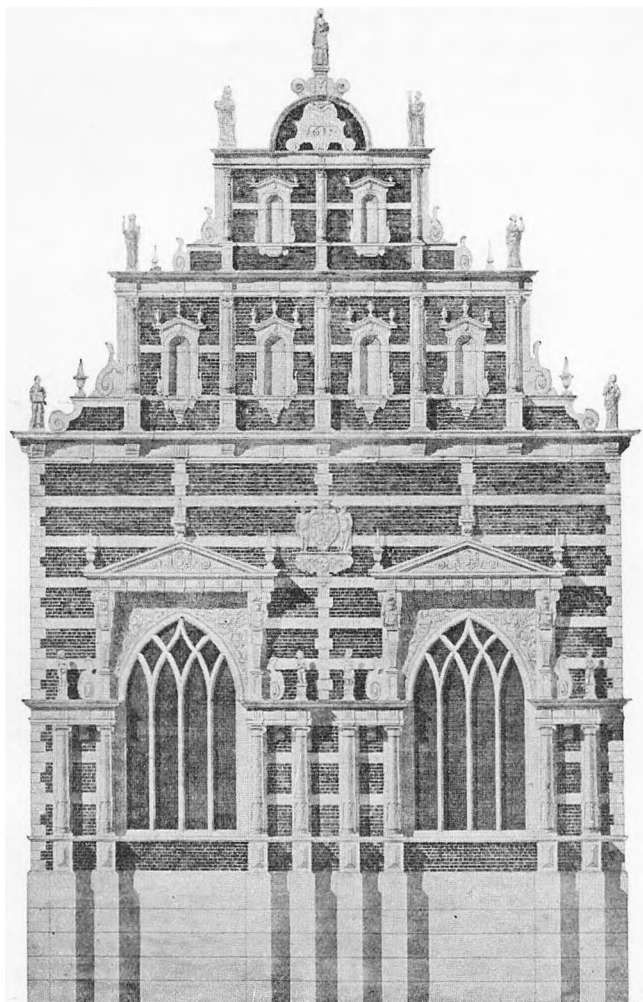

Fig. 13. Nordgavlen af Chr. IVs Gravkapel. Efter Foren. af 3. Decbr.

Hertugerne Frederik og Ulrik; Navnet Prinsessefløj er altsaa ikke meget træffende; men det stammer heller ikke fra Christian IVs Tid; det er først kommet i Brug i det 18de Aarhundrede, da Benyttelsen af Lejlighederne var anderledes.

Kirkefløjen var derimod ikke færdig; Caspar Bogaert havde, som

foran omtalt, i 1608 paataget sig at udføre det indvendige Stenhuggerarbejde; men dette var meget vidtløftigt; alene af Søjler findes der 86; og da han døde 25. Juli 1612, var han endnu ikke færdig. Men i 1613 hører vi, at Maleren Poul Rumler har begyndt at dekorere Hvælvingerne, og tre Aar efter (1616) var Kirken saa vidt færdig, at den kunde tages i Brug. Endnu længere varede det med Dansesalen ovenover Kirken; den blev først helt færdig i 1620.

Fig. 14. Slotsherrens Hus.

LOURENS OG HANS VAN STENWINKEL. I Aaret 1613 stod der endnu tilbage at opføre de nye Bygninger paa den mellemste Holm samt Audienshuset og Løngangen, som forbinder dette med Slottet; desuden blev der ved Hovedslottet i de følgende Aar udført nye Arbejder, som ikke oprindelig var paatænkt, navnlig det store Galleri foran Kongefløjen. Det kostbare Materiale, som er anvendt her og i Audienshuset, vidner om, at Kongen i disse Aar raadede over rigelige Indkomster; den smukke arkitektoniske Anordning og Arbejdets Fortrinlighed viser tillige, at nye dygtige Kræfter er kommet i Virksomhed paa Frederiksborg.

Ved denne Tid var nemlig to unge Architekter traadt i Kongens Tjeneste; det var den ældre Hans van Stenwinkels to Sønner Lourens og Hans, i Kunsthistorien kaldet den yngre. (En tredje Hans

van Stenwinkel, kaldet den yngste, virkede under Frederik III og Christian V.) Efter den gamle Stenwinkels Død havde de to Brødre i et Par Aar arbejdet under Willum Cornelisz i Halmstad; men derefter var de gaaet til Udlandet for at søge videre Uddannelse, navnlig i Holland. Det var jo det Land, hvorfra deres Fader var indvandret til Danmark; men desuden indtog Holland paa den Tid en førende Stilling paa Bygningskunstens Omraade. Landet havde dengang

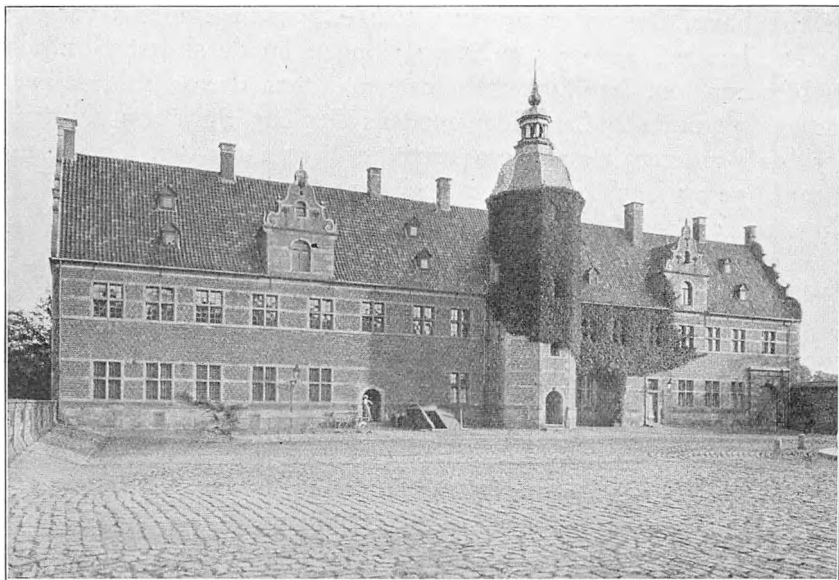

Fig. 15. Kancellibygningen.

sin glimrende Handelsperiode, og Handelens Blomstring medførte en storartet Byggevirksomhed, særlig i Amsterdam; de to Brødre slog sig derfor ned her og gav sig i Lære hos den bedste Lærermester, de kunde faa, den berømte Bygmester Henrik de Keyser. Vejen til Uddannelse som Architect gik dengang gennem Haandværket; Henrik de Keyser havde selv et stort Stenhuggerværksted, og her er Lourens og Hans, som i deres Drengear havde lært baade Murer- og Stenhuggerhaandværket af deres Fader, sikkert sat i Arbejde. At den yngre Broder har søgt de Keyseres Værksted, kan direkte bevises; hans Tegning til Galleriet foran Kongefløjen paa Frederiksborg er nemlig optaget i et Værk, som udkom i 1631 i Amsterdam under Titelen »Architectura moderna«, og som indeholder Værker af Henrik de Keyser og hans Elever. Men at ogsaa Lourens er de

Keyserens Lærling, beviser hans Hovedværk, Christian IVs Gravkapel ved Roskilde Domkirke. Den 22. August 1613 sluttede Kongen Akkord med ham om dette Arbejde; en Sammenligning med Værker af de Keyser, f. Eks. Zuiderkerk i Amsterdam, viser, hvor stærkt Lourens van Stenwinkel er paavirket af ham. Desværre døde den talentfulde Bygmester allerede i 1619 netop det Aar, da Gravkapellet stod færdigt, og han kom saaledes ikke til at udføre de betydelige Arbejder, som Kongen havde overdraget ham, bl. a. Børsbygningen i København. Børsen er opført i 1620–23; men Planerne var udkastet allerede i Foraaret 1619, og Kongen havde sluttet Kontrakt med Lourens om Stenhuggerarbejdet; man maa derfor tilskrive ham Facaderne paa de to Langsider, medens Gavlene, Spiret og Kvistene skyldes Broderen Hans, som fortsatte hans Arbejder. Den ejendommelige og smukke Kirke i Christiansstad i Skaane, hvortil Tegningerne forelaa i December 1617, er vistnok ogsaa paabegyndt af Lourens; efter hans Død lededes Opførelsen af Broderen. Hvordan Forholdet er med Rosenborg, er det af Mangel paa skriftlige Oplysninger vanskeligt at udtale sig om; men det er fristende at sætte den Forandring i Planerne, som skete mellem 1610 og 1613, hvorved det paabegyndte »Lysthus« blev til et helt Slot, i Forbindelse med Brødrene Stenwinkels Hjemkomst.

Medens Lourens saaledes har haft sin meste Virksomhed i København og Roskilde, er Hans tidlig bleven knyttet til Frederiksborg. Fra Sommeren 1614 har vi sikker Efterretning om, at han har virket her, og sandsynligvis har Kongen benyttet hans Tjeneste allerede i 1613, da der efter Kalkmarkrigens Slutning igen kom Fart i Arbejdet. I Begyndelsen synes han nærmest at have virket som Stenhugger og Billedhugger. Caspar Bogaert var jo død i 1612, og 29. Oktober 1613 fik hans Enke, som i nogen Tid fortsatte Værkstedet, for sidste Gang Penge udbetalt af Øresundstolden. Det ligger altsaa nær at antage, at Hans van Stenwinkel er traadt i Bogaerts Sted.

BYGNINGERNE PAA MELLEEMSTE HOLM. Det Arbejde, som laa for i 1613, var Opførelsen af de nye Bygninger paa mellemste Holm. Allerede under Krigen havde Jørgen Friberg udført Stensætningen paa Holmens Nordside lige overfor Slottet og langs med Rendebanen; og i 1612 havde Kongen sluttet Kontrakt med ham om Murmesterarbejdet paa det Hus, hvor Slotsherren skulde bo, den nuværende Amtmandsbolig, for 1400 Daler. Ligeledes var der sluttet Kontrakt med ham om Løngangen over Kanalen og Audiens-

huset, hvortil blev bevilget 800 Daler, en forholdsvis beskedne Sum; men man maa huske paa, at Kongen leverede Materialet, de hugne Sandstenskvadere, og at Stenhuggerarbejdet, som jo her var meget betydeligt, var Friborg uvedkommende. Dette Arbejde tog naturligvis lang Tid; først i Sommeren 1616 var man naaet saa vidt, at Audienshuset kunde tækkes med Bly. At Stens og Billedhuggerarbejdet er udført i Hans van Stenwinkels Værksted, kan der ikke være nogen Tvivl om; men ogsaa den arkitektoniske Opbygning af Facaderne maa sikkert henføres til ham, selv om han paa dette Tidspunkt endnu ikke havde Bestalling som kongelig Bygmester.

I Sommeren 1614 blev der sluttet Kontrakt med Jørgen Friborg om den østlige Bygning ved Forgaarden, Kancellibygningen. Arbejdet blev betalt med 1100 Daler, altsaa noget mindre end for Slotsherrens Hus, formodentlig fordi der til dette hørte Stalde og andre Udhuse. I de øvre Partier mærker man

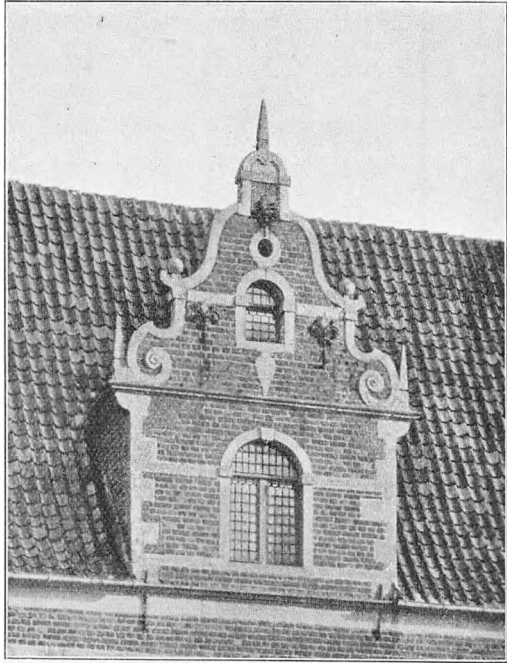

Fig. 16. Kvist paa Kancellibygningen.

Stenwinkels Haand, særlig paa Kvistene, som har de samme ejendommelige Voluter i Hjørnerne, som kendes fra Børsens Vestgavl. Fra samme Tid er det første Arbejde paa Frederiksborg, hvor Stenwinkels Navn udtrykkelig nævnes; 27. Juni 1614 sluttede Kongen Kontrakt med ham om at bygge en Sandstensport tværs over Rendebanen »at rende igennem til Rings«, efter hans overgivne Afrids, altsaa efter hans egen Tegning. For Stens og Billedhuggerarbejdet skulde han have 1000 Daler; men Opsætningen vilde Kongen lade Murerne udføre. Dette Værk er desværre forsvundet; den nuværende Karruselport er en mindre vellykket Ombygning fra Christian VI's Tid. Stenwinkels Port, som vi kender fra ældre Beskrivelser, var ganske

anderledes pragtfuld. Den var prydet med 13 Sandstensstatuer af græsk-romerske Guder, som skulde være Vidne til de høje Herrers ridderlige Idræt. I Nicheerne paa Sydsiden stod til højre Ceres og Bacchus, til venstre Sol og Luna; paa den modsatte Side, mod Audienshuset, saas Minerva og Mars til højre, Venus og Hercules til venstre. Over den midterste store Bue stod Havets Drot Neptun

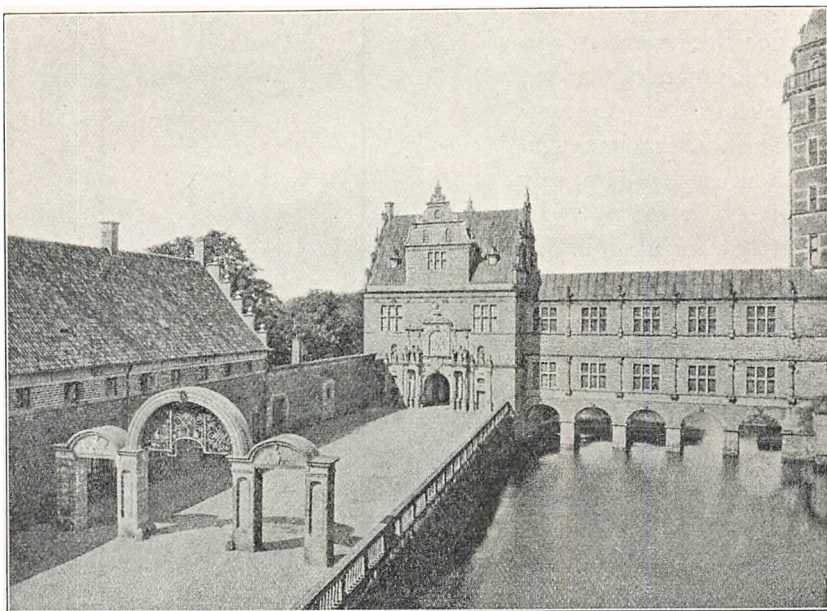

Fig. 17. Karruselpladsen med Ringrendingsporten.

i Midten, medens Himlens og Underverdenens Guddomme, Jupiter og Juno paa den ene Side, Pluto og Proserpina paa den anden, maatte nøjes med mere beskedne Pladser. Over hver af Sidebuerne saa man det kongelige Vaaben støttet af to »Billeder«. I 1616 var hele Værket færdigt, og det blev saa stafferet og forgyldt. Det eneste, som er tilbage af den oprindelige Ringrendingsport, er det smukke Smedejerns Gitter under den midterste Bue, som bærer Christian IVs Navneciffer.

Der var dog ogsaa andre Stenhuggere i Arbejde paa Frederiksborg, men dem blev kun de mere haandværksmæssige Arbejder betroet. Hans Brochmann paatog sig i August 1616 at hugge to »Gallerier«, hvormed i dette Tilfælde menes Balustrader, af gullandsk Sten.

Fig. 18. Porttårnet set fra Nord.

Efter hans Død blev Arbejdet næste Aar fuldført af Hermann Rollfink, hvis Navn ofte forekommer i den følgende Tid. Det ene Galleri skulde være 124 Alen langt, og da dette Maal svarer til Afstanden mellem Audienshuset og Slotsherrens Hus, er det dermed givet, at det er den endnu staaende Balustrade langs Kanalen ved Rendebanen, som der er Tale om. Hvor den anden Balustrade skulde staa, kan bestemmes paa samme Maade ved dens Maal, som var 60 Alen. Saa stor er Afstanden mellem Kirkefløjen og Prinsessefløjen (naar Porten fra regnes), og det maa derfor antages, at Kongen har villet smykke Muren, som forbandt disse Fløje, med en saadan Balustrade; et Par Aar efter blev dog hele dette Parti ombygget af Hans van Stenwinkel, hvad vi straks skal komme tilbage til.

Hans Brochmann fik ogsaa i 1616 Bestilling paa Stenhuggerarbejdet til den store Fontæne, som skulde rejses i Forgaarden, men noget kunstnerisk Ansvar for den har han ikke. Kongen vilde have et monumentalt Springvand, som i Pragt og kunstnerisk Udsmykning kunde overgaa det, der stod paa Kronborg, som hans Fader havde ladet Georg Labenwolf i Nürnberg udføre. Han havde derfor allerede det foregaaende Aar henvendt sig til selve Kejserens Hof-Billedhugger, den hollandsk fødte Adriaen de Fries, og givet ham Bestilling paa en Mængde Broncefigurer, der skulde smykke Fontænen; tillige skulde Adriaen de Fries levere en Tegning til den arkitektoniske Del af Værket, som Stenhuggeren kunde arbejde efter.

Den sidste Bygning, som blev rejst paa mellemste Holm, var det mægtige Porttaarn, som maatte funderes paa nedrammede Pæle og Slyngeværk. Opførelsen falder i Aarene 1618—21; Jørgen Friborg havde Murarbejdet, medens Hermann Rollfink udførte Stenhuggerarbejdet. Men ogsaa den Mand, der udførte den kunstfærdige Tømmerkonstruktion i Spiret, fortjener at nævnes; det var Brøndmester Hans Reimann. Han havde faaet en Skabelon, som han skulde rette sig efter, og da Hans van Stenwinkel nu var bleven udnævnt til kongelig Bygmester, er det en given Sag, at Tegningen til Spiret maa være af ham. Den kraftige Formgivning, især i den store Hjælm, som danner Overgangen mellem Taarn og Spir, minder os om, at vi nærmer os Baroktiden.

NYE ARBEJDER PAA HOVEDSLOTTET. Samtidig med Porttaarnets Opførelse var ogsaa det indvendige Arbejde i de andre Bygninger paa mellemste Holm blevet færdigt, og man skulde nu tro, at

Kongen vilde tage fat paa Ombygningen af de gamle Bygninger paa forreste Holm, som jo i Sammenligning med de nyopførte var lidet anselige og desuden var anlagt efter en anden Retnings-

Fig. 19. Løvebrønden eller Køkkenbrønden.

linje end det nye Slot. Men Kongen havde nu faaet Lyst til at give Hovedslottet en prægtigere Udsmykning med rig Anvendelse af Billedhuggerarbejde. Om Christian IV selv har faaet Ideen, maaske ved Besøg paa Slotte i Udlandet, eller om det er Stenwinkel, som har forstaaet at interessere Kongen for et Arbejde, som tillige kunde fremme hans egen Kunstnerberømmelse, er det umuligt at sige; men det er i hvert Tilfælde givet, at Nærværelsen af en saa dygtig

Kunstner som Stenwinkel var en nødvendig Betingelse for, at en saadan Plan kunde fattes og udføres. Ved Udførelsen af Statuerne til Ringrendingsporten havde han jo allerede lagt sin Dygtighed som Billedhugger for Dagen.

Først maa vi omtale et mindre Arbejde, hvorefter Kontrakten blev sluttet 1. Januar 1618. Det er Løvebrønden udenfor Køkkenet i Prinsessefløjen, et for Stenwinkel meget karakteristisk Arbejde. I Hovedsagen er det en med Renæssanceornamenter indrammet Niche, bestemt til at optage en Bronzegruppe af Venus og Amor; men Stenwinkel har dog ogsaa fundet Lejlighed til et selvstændigt Billedhuggerarbejde, nemlig det livfulde Relief over Nichens Bue, hvor man ser en Havcentaur bortføre en Nymfe. Af langt større Omfang var de Arbejder, som Kongen bestilte til Udsmykning af Muren, som forbandt Kirkefløjen og Prinsessefløjen, og af Kongefløjens Façade mod Slotsgaarden. Hertil skulde skaffes 31 legemsstore Statuer af hedenske Guder. Næsten samtlige Himlens, Havets og Underverdenens Guddomme blev mobiliserede for i Flok og Rad at stille sig til Skue til Forherligelse af Christian IVs stolte Bygningsværk.

Slotsgaardens Afslutning mod Syd havde hidtil været meget fordringsløs, en simpel Mur med en Port, foroven prydet med Hans Brochmanns »Galleri«, og over Porten Mester Bogaerts store Opsats med Vaabenskjoldene, som allerede er fra 1609. Nu blev der 2. Februar 1619 sluttet Kontrakt med Stenwinkel om følgende Forandringer: Han skulde nedtage Galleriet over Porten, renovere det, opsætte det paany og forsyne det med nye Lister, Architrav og anden Behøring; dernæst skulde han hugge og forfærdige Buerne og Pillerne, som kommer under samme Galleri; endelig skulde han udføre en Portal paa den indvendige Side mod Slotspladsen. Saaledes opstod den søjlebaarne Buegang, som nu saa smukt indrammer Slotspladsen paa den ubebyggede Side. En praktisk Fordel blev ogsaa opnaaet ved Forandringen, idet man nu paa den flade Terrasse over Hvælvingerne kunde gaa fra Prinsessefløjens andet Stokværk over i Kirken. I den nævnte Kontrakt er der endnu ikke Tale om Statuerne paa den udvendige Mur; men disse maa være bestilt snart efter, eller senest i 1620; thi i Begyndelsen af 1621 fik Stenwinkel Tilhold om snarest at gøre Statuerne færdige. Figurerne blev opstillede i Nicher, som igen indrammedes af søjlebaarne Buer, en Slags Blindingsarkitektur, som paa en Maade er en Gen-givelse af de mod Slotsgaarden vendende Arkader.

Fig. 20. Terrassen, østlige Del.

Endnu mere pragtfuldt var det Galleri, som Stenwinkel havde komponeret til Udsmykning af Kongefløjens Facade. Ogsaa her var der tillige et praktisk Formaal, som vel nok først har fremkaldt Tanken om Galleriet. Som tidligere omtalt, var de tre Fløje opført uafhængig af hverandre uden nogen indbyrdes Forbindelse. Naar de høje Herskaber vilde begive sig fra Konge- eller Prinsessefløjen over til Kirken, maatte de altsaa i al Slags Vejr gaa over den aabne Slotsplads. Nu kunde man dog med Tag over Hovedet komme fra den ene Fløj til den anden. Det dobbelte Galleri er altsaa en kunstnerisk Omdannelse af de Svalegange, som var almindelige i borgerlige Huse paa den Tid; men at det fik en saa rig Udformning baade i arkitektonisk og plastisk Henseende, skyldes naturligvis Stenwinkels Stræben efter at udfolde sin kunstneriske Begavelse. At Tegningen er af ham, er bevidnet i det før omtalte Værk, som gengiver Henrik de Keyzers og hans Elevers Arbejder; men Arbejdet er dog ikke udført paa Stenwinkels Værksted; Søjlerne og hele det øvrige arkitektoniske Arbejde blev udført af en Stenhugger fra Amsterdam, Lorentz Pietersz Sweys, og Statuerne blev hugget i selve Henrik de Keyzers Værksted i Amsterdam af en af dennes Medhjælpere, Geraert Lambertz.

Ved Terrassen og Galleriet var der altsaa tilvejebragt en vis Cirkulation mellem Slottets forskellige Dele. Helt isoleret var dog stadig den store Sal, Dansesalen, ovenover Kirken. Til den var der kun Adgang fra Slotsgaarden ad Vindeltrappen i det store Klokketaarn. Adgangen fra Englesalen i Kongefløjens tredje Stokværk er først indrettet senere. Men ogsaa i de to andre Fløje var Forbindelsen mellem Etagerne efter vore Begreber meget mangelfuld. Kongefløjens nederste Stokværk stod ikke i Forbindelse med de andre; vilde man op i en af de øvre Etager, maatte man først gaa udenfor og saa stige op gennem et af de to Trappetaarne; og i Prinsessefløjen var Forholdet det samme. Her laa Køkkenet i det underste hvælvede Stokværk; naar Maden skulde bringes over i Ridderstuen i Kongefløjens nederste Etage, maatte den bæres over Slotsgaarden; det var dog knap saa galt som i det gamle Slot, hvor Køkkenet laa helt ovre paa den mellemste Holm. I de øvre Etager i Kongefløjen laa de største Værelser efter Tidens Skik i begge Ender af Bygningen; det var store Sale, som fik Lys fra flere Sider; i Prinsessefløjen var der paa samme Maade i hver Etage en stor Sal i den sydlige Ende med herlig Udsigt til tre Sider; det øvrige blev opdelt i mindre Værelser, som kun havde Vinduer til een Side.

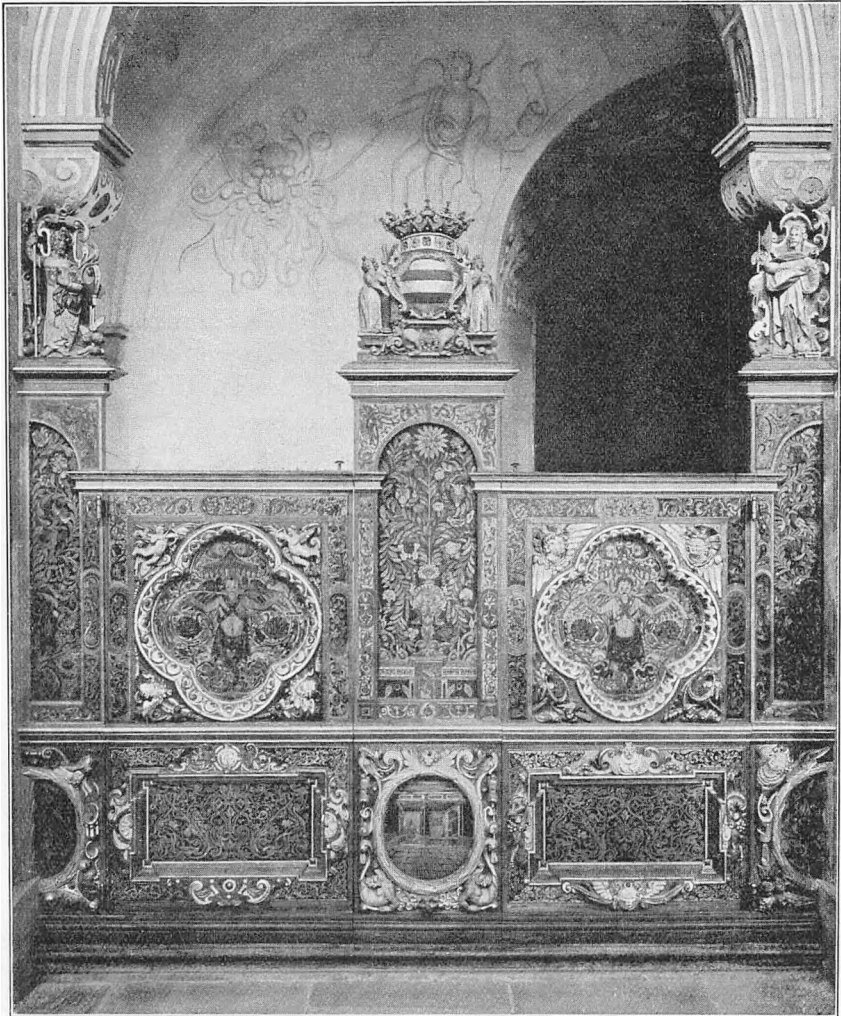

Fig. 21. Stolestader i Slotskirken.

Gulvene var overalt Stengulve, i de finere Værelser med Fliser af forskelligfarvet Marmor; i de fleste Værelser var Dørenes Indfatninger smykkede med Søjler og anden »Behøring«, og i nogle Rum, deriblandt det største, Dansesalen, var der udskaarne Trælofter. Den, som stod for alt dette Snedker- og Billedskærerarbejde, var Hofsnedkeren Gregers Greus; blandt hans Medarbejdere maa som den mest fremragende nævnes Stachius Otto, som efter Gregers Greus Død paa egen Haand fuldførte Billedskærerarbejdet paa

Loftet i den store Sal og i Audienssalen. I Kirken er Arbejdet udført af en anden Snedker, Hans Barchmann, som havde sin særlige Styrke i indlagt Træarbejde, det saakaldte Intarsia. Hans udskaarne og indlagte Stolestader kan endnu ses i Kirken; de blev heldigvis for største Delen skaanede af Branden. Hvor der ikke var Trælofter, blev Lofterne udført i Gips, mer eller mindre kunstig »stafferet«. Som Dønnikemestre eller Kalksnidere nævnes først Vilhelm Korffer, senere Valentin Dressler, som ogsaa er kendt fra Rosenborg. Ogsaa Malerarbejdet paa Frederiksborg var væsentlig Kunsthaandværk, som blev udført af Dekorationsmalere, hvoraf flere endog kunde gøre Krav paa at kaldes Kunstmalere. Saaledes Poul Rumler, der i 1599 havde faaet Bestalling som Kongens Maler og Kontrafejer. Han udførte bl. a. det overdaadige af Guld og Sølv straalende Dekorationsarbejde paa Kirkens Hvælvinger og Dansesalens Loft. Men han leverede ogsaa virkelige Malerier til Kongen, mest Figurbilleder med Fremstillinger af den antike Historie og Mythologi.

Til det mere bevægelige Udstyr hørte de vævede Tapeter, som kun fandtes i de fornemste Værelser og Sale, men dog i et Antal af over 100 Stykker. De allerfleste var vævede i Udlandet, dels udførte paa Bestilling, dels indkøbte. Det er den samme Slags Kunstindustri, som i det 18de Aarhundrede naaede saa høj en Udvikling i Frankrig og der fik Navn efter Stedet, hvor de blev fabrikeret, Gobelins. Emnerne var mangfoldige, Landskaber og Jagter, Scener fra det gamle Testamente eller fra Historien og Mythologien. Men i Dansesalen vilde Kongen have noget særligt, som kunde forherlige hans egen Regering. Der skulde være Fremstillinger af hans Sejrsvindinger i Kalmarkrigen samt af Kroningen og Kroningsprocessionen. Den hollandske Tapetvæver Karel van Manders, Fader til den senere berømte Maler af samme Navn, blev indkaldt for at bese Slagmarkerne fra Krigen, og Tapeterne blev derefter vævede i Holland. Tapeterne gik som Regel helt ned til Fodlisten og var for oven fastgjort paa en Træliste; de kunde altsaa let nedtages, hvis man vilde skaane dem eller, hvad der ogsaa forekom, bytte om paa dem; men selv om man fjærned dem, var Væggene ikke bare; under Tapeterne var de beklædt med Gyldenlæder eller dragne med Klæde. Over Trælisten var der Plads til Malerier, og heraf havde Christian IV ladet indkøbe en Mængde, over halvsjette hundrede Stykker. Indkøbene skete overvejende i Holland, hvor Malerkunsten dengang blomstrede, skønt den endnu

ikke havde naaet Højdepunktet; Rembrandt var paa dette Tidspunkt endnu kun et Barn.

I 1622 blev Forgaarden brolagt, efter at Springvandet var opstillet, og hermed afsluttede Christian IV sit store Byggeforetagende 20 Aar efter, at han havde begyndt. Hvor meget Slottet i det hele har kostet, kan kun skønsmæssig beregnes, da de bevarede Regnskaber ikke giver tilstrækkelig Oplysning. Francis Beckett anslaa Udgiften til Arbejdsløn til ca. 400,000 Daler, til Materialier andre 400,000 Daler og til Inventar ca. 150,000 Daler. Den samlede Sum nærmer sig altsaa Millionen, et Tal, som ikke lyder særlig stort for os; men Dalerens Købeevne var mere end 10 Gange saa stor, som Kronens er nu for Tiden.

3. EFTER CHRISTIAN DEN FJERDES DØD

NEDGANGSTID UNDER FREDERIK III. Allerede i Christian IVs sidste Aar gik det tilbage for Frederiksborg. Den Pungenød, som Tørstensonkrigen medførte, tvang Kongen til at lade en Mængde kostbart Sølvtoj, som han i Aarenes Løb havde samlet paa Slottet, indsmelte for at slaa Mønt deraf. Deriblandt var den prægtige Sølv Døbefont, som Frederik II havde ladet den hamburgske Guldsmed Jacob Mores udføre, og som blev brugt ved de kongelige Børns Daab (Fig. 58). Først i 1922 er den bleven erstattet af en Kopi, skænket af Kong Christian X. Endnu værre gik det dog i de ulykkelige Krige under Frederik III. I Februar 1658 blev Slottets Kostbarheder, ikke blot Møbler og andet Inventar, men ogsaa Tapeter og Sengeomhæng, bragt i Sikkerhed til København, og Forliget i Taastrup hindrede for denne Gang videre Forstyrrelse; efter Freden i Roskilde kunde Kong Frederik endog modtage Karl Gustav som Gæst paa Frederiksborg. Men næste Aar huserede Svenskerne slemt paa Slottet. Selv om de kostbareste Ting ogsaa denne Gang var fjærnede, var der dog Vidnesbyrd nok om de fjendtlige Troppers hensynsløse Ødelæggelseslyst. I et Syn, som Niels Parsberg og Christian Daa efter Kongens Befaling tog over Slottet 4. Februar 1661, hedder det:

»Slottet findes brøstfældigt paa adskillige Steder, paa Tagene, Køber Renderne, saa og Vinduerne mesten Deel brøstfældige og Jernene nogensteds afbrudt, endeel Døre indeni Husene borte af Hængslerne og i sønder slagne, saa og mange Laase borte og fordærvede.

Udi Kjøkkenet er Dørene og Træværk borte og ellers meget

ruineret, Hvælvingen under Kjøkkenet er af Vandet fordærvet og meget nedsunken.

Den lange Sal over Kirken er Stenene, som haver ligget paa Gulvet, de 3 Parter opbrudt, hvilke endnu findes paa Steden, dog nogle i Stykker.

Audientz Salen er Loftet meget ruineret, Skorstenen borte og fordærvet, og ellers er samme Sal meget ruineret.

Løngangen som gaar fra samme Sal, er 2 Fag borttagen, og alle Vinduerne borte paa samme Gang«.

Saaledes fortsættes videre med Kirken og Bygningerne paa den mellemste Holm. I Kirken var dog det kostbare Alter og Prædikestolen skaanede; men et Orgel af Sølv og Ibentræ, som Christian IV havde ladet gøre i Hamborg, sandsynligvis hos Jacob Mores den yngre, var borte. Det største Tab var dog, at alle Broncefigurerne fra Springvandet var bortført som Krigsbytte og selve Springvandet ødelagt. Svenskerne havde ikke kunnet finde sig i at se dette Monument, som symboliserede den danske Konges Herredømme over Søen. I over 200 Aar henlaa Forgaarden uden Springvand; først efter Slottets Brand blev det af en svensk Kunsthistoriker paavist, at alle Figurerne paa en nær stod i Drottningholms Have, og ved Brygger J. C. Jacobsens Offervillighed blev det muligt at rejse det nye Springvand i en lignende Skikkelse som det gamle og med Afstøbninger af de røvede Broncestatuer.

Endnu en Ulykke overgik Slottet i Frederik III's Tid. Den 9. December 1665 udbrød der Ild i Audienshuset og alt Træværket blev ødelagt her og i Løngangen, som ogsaa kaldtes »det lange Malerigalleri«; thi her var de bedste Malerier ophængt. Ilden bredte sig til Kongens Lønkammer i det nordvestlige Taarn, Mønttaarnet, og helt ind i den tilstødende store Sal, Sommersalen. Murene blev derimod staaende; kun den sydlige Kvistgavl maatte nedtages og opmures paany; den bærer endnu Frederik III's Navnetræk og Aars-tallet 1666. Mærkelig nok blev netop de Dele af Slottet, som Ilden dengang hærgede, skaanede ved den store Slotsbrand i 1859. Med Istandsættelsen gik det iøvrigt meget langsomt; først i 1669 blev Audienshuset og Løngangen tækket med Kobber, og hele den indre Istandsættelse eller rettere Fornysele skete først under den næste Konge.

CHRISTIAN V. AUDIENSSALEN. Christian V (1670–1699) benyttede Lejligheden til at omdanne Audienssalen til et Pragtrum, der

skulde forherlige Enevoldsmagten og hans egen høje Person. Han var jo den første fødte Enevoldskonge. Han havde ogsaa til sin Raadighed en Architect, som kunde magte Opgaven. I 1670 vendte den kongelige Bygmester Lambert van Haven hjem fra en lang Udenlandsrejse, som Frederik III havde bekostet. Han havde været

. Fig. 22. Audienssalen.

baade i Tyskland, Italien, Frankrig og Holland, og efter sin Hjemkomst blev han udnævnt til Generalbygmester og Inspektør over »pictura og sculptura«, Malerkunst og Billedhuggerkunst. Disse to Kunstfag havde han nemlig ogsaa studeret paa Rejsen, og han var saaledes kapabel til at være Kongens Raadgiver i alle kunstneriske Spørgsmaal; men hans egentlige Virksomhed var dog at være Kongens første Architect, og som saadan har han vundet sig et Navn i dansk Kunsthistorie. Han er nemlig den første betydelige Repræsentant for Barokstilen, som skulde beherske vor hjemlige

Bygningskunst i de næste 100 Aar. Det er ikke let med faa Ord at forklare, hvad der forstaas ved Barok. Det er for det første en videre Udvikling af den i Italien opstaaede Renæssancestil med dens fra den antike Bygningskunst hentede Principper om Symmetri og Regelmæssighed i Plan og Opbygning. Den Sammenblanding af klassiske Stilformer med en »gotisk«, altsaa fra Middelalderen overleveret Byggemaade, som karakteriserer vor egen Renæssance fra Frederik IIs og Christian IVs Tid, forsvinder ganske i Baroktiden. Dernæst er Barokken en Rumkunst, som forstaar at gruppere Værelserne i en Bygning paa en overskuelig og hensigtsmæssig Maade og give de enkelte Værelser en smuk Form med gode Forhold. Det bliver nu almindeligt, at der i Bygningens Midte, i hvert Fald i Hovedstokværket, findes en stor Sal, som Riddersalen paa Charlottenborg, ikke som i Christian IVs Bygninger, hvor de store Sale findes i begge Ender. Saadanne Sale som Dansesalen paa Frederiksborg eller den lange Sal i øverste Etage paa Rosenborg, hvor Længden er uforholdsmæssig stor i Forhold til Højde og Bredde, vil man heller ikke finde i Baroktiden. Med Hensyn til Ornamentiken ynder Barokken det kraftige og bevægede, som ogsaa karakteriserer den samtidige Maler- og Billedhuggerkunst. Her er der dog en kendelig Forskel mellem den italienske og sydtyske Barok, som er tilbøjelig til det svulstige, og den mere beherskede franske og hollandske Barok, som holder sig nærmere til de klassiske Former, som Renæssancen havde genoplivet. Man taler derfor ogsaa om hollandsk Klassicisme i samme Betydning som hollandsk Barok, og det er denne Form, som vi optog her i Landet omkring 1670. Den var for os en naturlig Fortsættelse af vor Renæssance, som jo ogsaa var af nederlandsk Afstamning. I denne Stil er bl. a. Charlottenborg, bygget 1672—82 af Evert Jansen, og Frelsers Kirke paa Christianshavn. Den sidste er bygget af Lambert van Haven, og her kan man bedst lære hans Stil at kende; men man maa se bort fra Spiret, som er opført langt senere, i 1749—52, af Lauritz Thura, og hvortil Motivet er hentet direkte fra Italien.

Idet Lambert van Haven nu stod overfor den Opgave at skabe et monumentalt Rum af Audienssalen, valgte han at omdanne den til en Kuppelsal med Ovenlys, en Form, som var meget yndet i Baroktiden. Paa Charlottenborg blev der omtrent samtidig (ca. 1680) bygget en Kuppelsal i Havefløjen (den østlige Fløj ligeoverfor Udstillingsbygningen), som endnu er bevaret i sin oprindelige Skikkelse. Fra en noget senere Tid har vi et storslaet Eksempel i

Frederik IVs Fredensborg. Egentlig skal en saadan Kuppel ogsaa vise sig i den ydre Tagform, som paa Charlottenborg og Fredensborg, og for oven skal Kuplen bære en Lanterne, hvorfra Lyset strømmer ind i Salen. Det kunde nu ikke lade sig gøre paa Frederiksborg; Taget var jo allerede rejst, inden Lambert van Haven kom hjem fra Rejsen. Men han har alligevel forstaaet at løse dette Problem paa en tilfredsstillende Maade. I begge Ender af den noget aflange Sal er et Stykke overdækket med sædvanlig fladt Loft; over det øvrige næsten kvadratiske Rum hæver Kuplen sig, opbygget af fire buede Flader, som støder sammen i Hjørnerne og i Midten bærer et firkantet Felt, smykket med et Loftsmaleri. Skulde nogen mene, at denne Konstruktion er noget dristig, kan man berolige dem med, at baade Loftet og Kuplen hænger i Tagværket. Lyset falder ind gennem store Vinduer i de buede Flader, som igen modtager deres Lys fra Vinduerne i den nordlige og sydlige Kvist. Fladerne er rigt udstyrede med Stukkaturer; det var Tidens Modekunst, som især var udviklet i Frankrig; de tunge udskaarne Trælofter, som der endnu var mange af i Christian IVs Slot, var man kommet helt bort fra. Den rige Udsmykning med Malerier baade i Audienssalen og i Løngangen vil vi komme nærmere ind paa under Slottets Beskrivelse. Saa stort var det hele indvendige Arbejde, at skønt Kuplen og Lofterne var opsat i 1682, blev det først færdigt i 1689. Dette Aarstal blev sat udvendig paa den nordlige Frontispice. Tre Aar efter blev der indrettet en Tridsestol, hvori Kongen kunde lade sig hejse op i Audienssalen fra et Rum i den underste Etage. Lemmen ses endnu i Hjørnet til højre for Indgangen, og Hejseværket er endnu paa sin Plads.

I øvrigt blev naturligvis Slottets Værelser istandsatte, for saa vidt det ikke var sket under Frederik III, og en Del nye Møbler anskaffede. En større Forandring skete i Kirken, hvor Christian V lod indrette det saakaldte Ridderkapel paa Galleriet i den sydlige Ende over Alteret. Kapellet var udelukkende bestemt for Ridderne af Elefantordenen, som hvert Aar paa 3dje Pinsedag skulde samles her for at holde deres Ordensfest. Kongens Tronstol var opstillet midt for Endevæggen, og for at intet skulde hindre Udsigten over Kirken, fjærnede man den sydlige Midtpille paa Omgangen. Ved Restaureringen efter Branden har man ladet dette Forhold uforandret, skønt der ikke mere er noget Kapel.

Det er tidligere omtalt, at der oprindeligt ikke var nogen indvendig Forbindelse mellem de tre Fløje, og at denne Ulempe kun

var delvis ophævet ved det dobbelte Galleri foran Kongefløjen. I Baroktiden forlangte man mere Bekvemmelighed, og allerede omkring 1660 er Muren mellem Konge- og Prinsessefløjen bleven gennembrudt og Døre indsat. Under Christian V blev Kongefløjens tredje Stokværk sat i Forbindelse med Dansesalen ved en Trappe — Gulvene ligger ikke i samme Højde — saa at man kunde komme ind i Salen fra den nordre Ende ligesom nu. Derved blev rigtignok Salens Lavhed og Smalhed mere paafaldende, end naar man kommer fra Trappetaarnet og træder ind under Trompeterstolen i Salens Midte, men dette Hensyn maatte vige overfor den store Fordel, at man slap for at gaa over den aabne Slotsgaard. For at Kongen, som boede i andet Stokværk, kunde benytte den nye Indgang uden at gøre Omveje, blev der indrettet en Hejsestol mellem den vestlige Sal i Kongeetagen, Sommersalen, og »Englesalen« ovenover, hvorfra Trappen førte op til den lange Sal. I tredje Stokværk havde i sin Tid Christian IVs Moder, Enkedronning Sophie, boet, naar hun kom paa Besøg; Englesalen kaldes derfor i de ældre Inventarier for »Gammel Dronningens Taffelstue« eller »Fru Mutters Gemak«. Paa Christian Vs Tid havde Kronprins Frederik sin Lejlighed her, og Stokværket kaldes fra nu af Kronprinsens Etage. Ovre i Prinsessefløjen, hvor den udvalgte Prins Christian i Slottets første Tid havde haft de bedste Værelser i 2det Stokværk, boede nu Christian Vs Broder Prins Jørgen, »den ædle Prins Georg«, som Digteren Anders Bording kalder ham.

FREDERIK IV. SLOTHAVEN. Under Frederik IV stod Frederiksborg Slot uforandret. Kongen var mere interesseret i sine egne Slotsbygninger, i de første Aar Frederiksberg; under Krigen maatte der jo spares, og efter Freden byggede han det smukke Slot, som fik Navn efter den. Men Frederik IV har alligevel givet sit store Bidrag til Frederiksborgs Forskønnelse, nemlig ved Anlægget af Slotshaven. Paa sine Rejser havde han i Italien set Haver anlagt paa Bjergskraaninger, som ved Kunst var omdannet til Terrasser og gennemskaarne af Vandløb, som i brusende Kaskader faldt fra den ene Terrasse til den anden. I Frankrig var denne Havestil udviklet videre af Louis XIVs berømte Havearchitekt Le Notre, og ved de tyske Hoffer, særlig i Vesttyskland, hvor paa denne Tid en stærk fransk Indflydelse gjorde sig gældende, fulgte man samme Spor. Berømt er navnlig de store Kaskader, som Frederik IVs Morbroder, Landgreve Carl af Hessen, anlagde ved Slottet Weissenstein, det

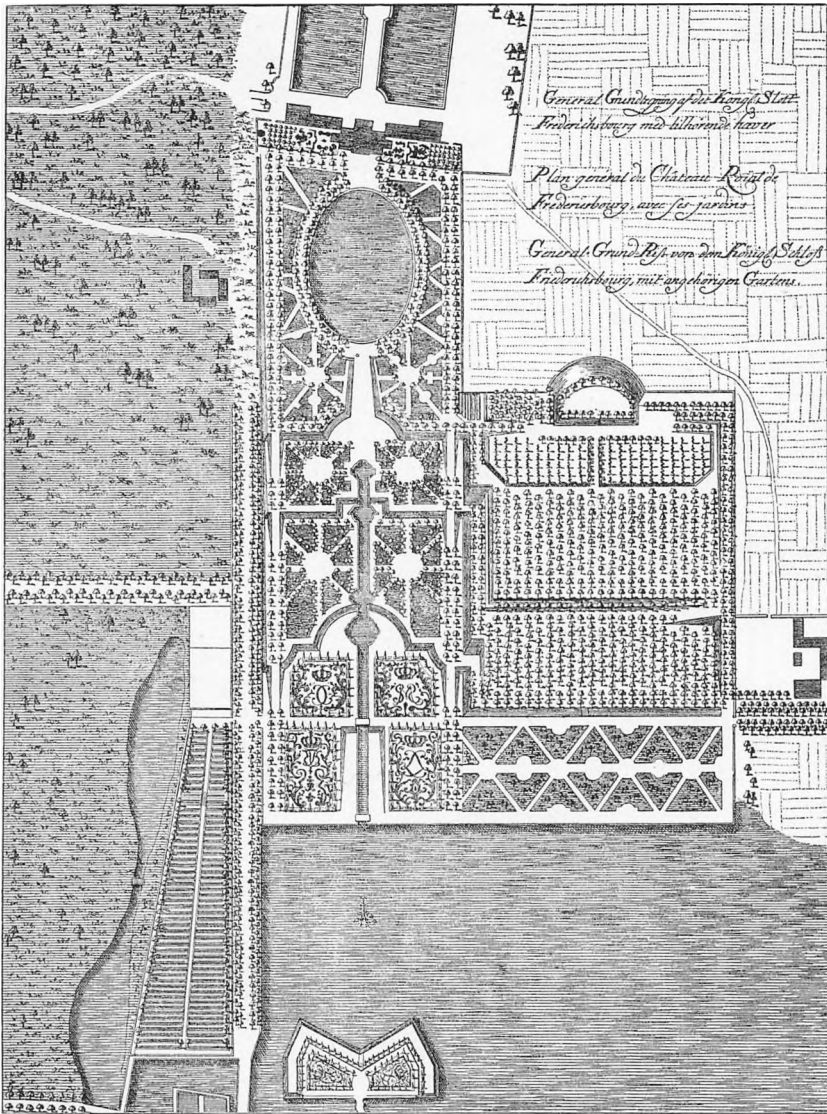

Fig. 23. Plan af Slotshaven. Efter Thura.

nuværende Wilhelmshöhe nær ved Kassel, og som endnu vækker de besøgendes Beundring. Ved Frederiksberg Slot syntes Terrænsforholdene gunstige for et lignende Anlæg, og Frederik IV anlagde der baade Kaskader og Bassiner, hvortil Vandet lededes fra en Beholder over Portbygningen; men Vandtilløbet var for ringe; efterhaanden forfaldt Anlægget; kun Kanalerne er nu tilbage som et Minde om fordums Herlighed. I 1720 besluttede Frederik IV at lade et lignende Haveanlæg udføre ved Frederiksberg. Fra tidligere Tid var der kun et lille Haveanlæg paa Vestsiden af Fredensborgsvejen (i »Indelukket«). Det nye Anlæg skulde efter Baroktidens Principper have Symmetriakse fælles med Slottets Hovedbygning. Det maatte altsaa ligge paa den anden Side af Slotssøen, hvor det stigende Terrain tillige aabnede Muligheder for Anlæg af Kaskader, og hvor Haven vilde give et herligt Skue set fra Kongefløjens Vinduer. Men her laa »Sparepenge« og spærrede Udsigten; det maatte altsaa ofres, hvad dog næppe har kostet Kongen stor Overvindelse, da han ønskede at anvende Materialierne til Opførelsen af Fredensborg.

Den nuværende Slotshave giver kun til Dels en Forestilling om det oprindelige Anlæg. De store Alléer, som omgav Haven, saa vel som Hovedtrækkene i Planen, er vel bevarede; men »Vandkunsten«, som var Hovedsagen, er der ikke noget tilbage af. Fra det store, ovale Reservoir paa den øverste Terrasse styrtede Vandet i otte Kaskader og gennem fire Bassiner ned mod Søen. Det hele Vandløb var 340 Alen langt og fulgte nøjagtig Anlæggets Midtakse, saa at man fra »Krydshuset« midt paa Kongefløjen havde Udsigt til alle Kaskaderne. Paa de højere Terrasser var der plantet Buskader paa begge Sider af Vandløbet; paa den nederste var der derimod et Blomsterparterre, hvor Kongeparrets Navnetræk var fremstillet i Buksbomslyng. Mesteren for Anlægget var Slotsgartneren paa Rosensborg Johan Cornelius Krieger; han var tillige en virksom og dygtig Bygmester, som 1722 blev kongelig Bygningsinspektør og i 1725 Overlandbygmester. Paa Fredensborg har han bygget Slotskirken og det lige overfor liggende Kavallerhus; men han har ogsaa anlagt Haven der; han er Danmarks første Havearchitekt.

SLOTTETS ISTANDSÆTTELSE UNDER CHRISTIAN VI. Da Christian VI tiltraadte Regeringen, trængte Slottet stærkt til Reparation som Følge af, at det i en Aarrække havde staaet ubenyttet. Men under denne Konge blev alt, hvad der angik Bygningsvæsenet, holdt i

fortrinlig Orden. Store Bekostninger blev anvendt paa det nye Kongeslot i København, som blev opført under Ledelse af Elias David Häusser, og paa det store Landslot Hirschholm, som Lauritz Thura byggede for Dronning Sophie Magdalene; men der blev ogsaa, hvad

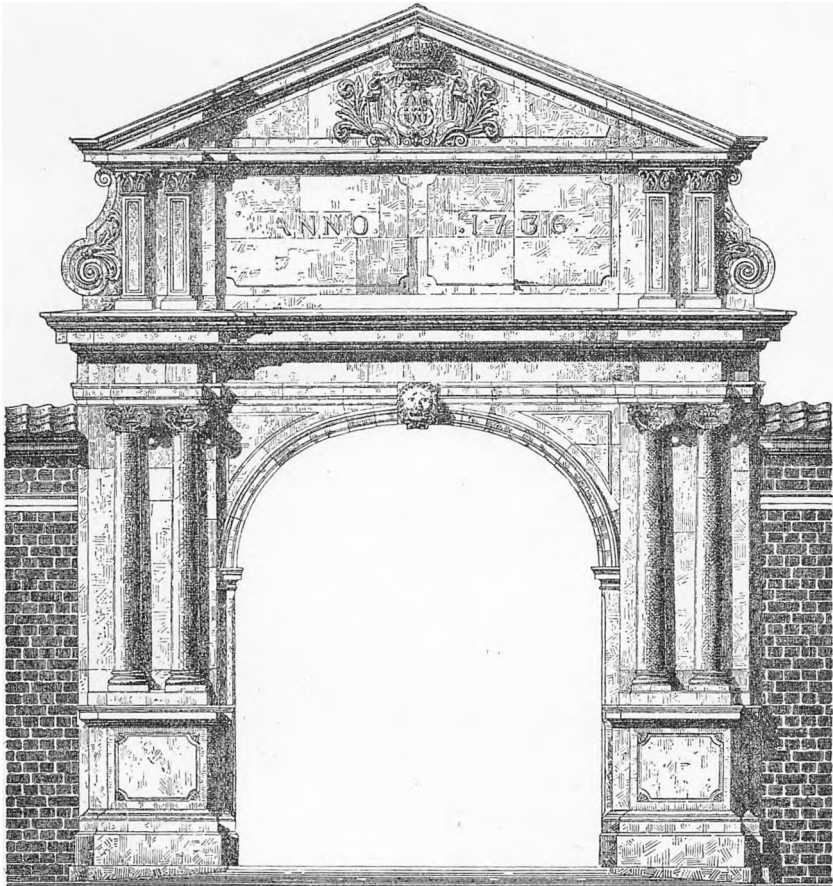

Fig. 24. Portal foran S-Broen. Efter Foren. af 3. Decbr.

man maa anerkende, sørget for at holde de ældre Bygninger i god Stand; baade Frederiksborg, Rosenborg og Børsen er blevene istandsatte under Christian VI. At Kongen i sin korte Regeringstid (1730—46) har kunnet overkomme alt dette, er saa meget mere mærkeligt, som København kort før hans Regeringstiltrædelse var bleven hærget af den store Brand (1728), hvori ogsaa mange offentlige Bygninger, deriblandt fire af Stadens Kirker, var afbrændt.

Frederiksborg Slots Istandsættelse blev paabegyndt allerede i 1731 under »Opagt« af Joachim Frederik Ramus; han var egentlig Professor og Direktør for Københavns Brand- og Vandvæsen, men blev ogsaa benyttet som Bygmester, bl. a. ved Genopførelsen af Frue Kirke. Hans Overslag, som blev approberet af Kongen 12. November 1731, var paa 25992 Rdl.; men inden Ramus blev færdig, var Udgiften steget til 45307 Rdl. Saadanne Overskridelser var forøvrigt ikke saa sjældne dengang, og det var ikke altid Bygmesterens Skyld; det kom som oftest af, at Kongen under Arbejdet forlangte snart det ene, snart det andet, som der ikke var tænkt paa i Forvejen. Men at Ramus ikke har været nogen stor Heksemester, kan man bl. a. se af den Kritik, som Häusser og Thura gav af hans Arbejde, da de i 1736 blev beordrede til at besigtige det. Ramus var imidlertid Mand for at give Svar paa Tiltale, og det lykkedes ham at stille Kongen tilfreds.

Sporene af Ramus' Reparation viser sig navnlig paa to Steder. Paa den forreste Holm foran S-Broen stod der en Port, som blev helt nedbrudt, og i dens Sted blev den nuværende Portal opført, som bærer Aarstallet 1736. Ramus gjorde ikke noget Forsøg paa at genskabe den gamle Port, som vel har været ham for tarvelig; det faldt ham heller ikke ind, at den nye burde staa lidt i Samklang med de gamle Bygninger fra Herluf Trolles og Frederik IIs Tid. Han lod Portalen oprejse i en typisk Barokstil, saaledes som den netop dengang var paa Moden. Den Side, som vender mod Strædet, er helt af Sandsten, et Værk af den dygtige Billedhugger Diderik Gercken. Karakteristiske er navnlig de dobbelte (»koblede«) Søjler paa begge Sider af Portbuen, og den Maade, hvorpaa Overværket over dem ved Knæk følger Fremspring og Tilbagespring i de lavere Bygningsdele; disse Knæk eller »Forkrøpninger« fortsætter sig helt op i Kranlisten over det øverste Gavlfelt. Som et lille Minde om den oprindelige Port staar endnu to Afvisere af Smedejern med Frederik IIs Navnetræk.

Det andet Sted, hvor vi har et synligt Minde om Ramus' Virksomhed, er Ringrendingsporten (Fig. 40). Hans van Stenwinkels pragtfulde Port, som tidligere er beskrevet, var brøstfældig, hvad man endnu har et synligt Vidnesbyrd om. Betragter man nemlig Jerngitteret, som stammer fra den gamle Port, ser man, at det ikke passer rigtig i Buen, men gaber lidt for oven. Gitteret maa være blevet trykket nedad af den gamle Bue, hvilket ogsaa ses paa Underkanten, som ikke ligger vandret. Det tomme Rum mellem Gitteret og Buen er

ganske snildt blevet udfyldt med nogle Ornamentter i Smedejern, hvori Aarstallet for Genopførelsen læses i denne Form: AN — 1736 — NO, altsaa Anno 1736. At det smukke Smedejernsgitter blev sat op igen, tyder paa, at man ikke var ganske blottet for Pietet overfor den ældre Tids Kunsthaandværk; men med selve Porten tog man det ikke saa nøje. Diderik Gercken, som ogsaa udførte dette Arbejde, har brugt sin Tids barokke Former; den gamle Port kan ikke have set saaledes ud. De 13 Gudestatuer blev ikke fornyede, hvad Ramus undskyldte med, at de alle var stærkt ødelagte. Men som Porten nu staar med de gabende tomme Nicher, gør den ikke noget festligt Indtryk, og de to Architecter, som besigtigede Arbejdet, havde ikke Uret, naar de udtalte deres Misfornøjelse med denne Maade at restaurere paa. Den

eneste Prydelse, som Porten nu har, foruden Jerngitteret, er de fire Relieffer under Sidebuerne, som forestiller Havguder, to mandlige og to kvindelige. Om det er Gengivelser efter Relieffer, som sad paa den ældre Port, eller om det er Kompositioner af Diderik Gercken, ved man ikke. I Johan Adam Bergs Beskrivelse af Slottet er Reliefferne ikke omtalt.

Iøvrigt blev Slottet overalt repareret, særlig alt Sandstensarbejde, som jo ikke holder sig godt i vort Klima. Statuerne baade paa det store Galleri og foran Terrassen saa vel som de forskellige Stenbalustrader blev gjort i Stand. Et enkelt Sted blev der bygget noget

Fig. 25. Audienshuset med Trappebygningen.
Tegnet af H. V. Westergaard efter Maleri fra
1820 af Rasmus Holm.

helt nyt, nemlig en Trappebygning vest for Audienshuset, som tillige indeholdt en Vestibule til Aftrædelse for de allerhøjeste Herskaber. Det mærkelige, knækkede Tag viser, at man ogsaa her har anvendt Barokkens Stilformer og ikke evnede at tilpasse sig til Stilen i de ældre Bygninger. Bygningen blev nedrevet under Frederik VII.

INDRE OMDANNELSE. Tre Aar efter blev der igen stor Travlhed paa Slottet. Kongen vilde nu have en »forandret Indretning« af Værelserne i alle fire Stokværk i Kongefløjen og Prinsessefløjen, saaledes at der kunde blive en lun og hyggelig Bolig for Kongefamilien. Christian IVs Slot var bygget for en mere haardfør Slægt; nu fandt man Stengulvene for kolde, og de mange store Sale, som daarlig kunde opvarmes, uhyggelige. Slottet hørte paa denne Tid til Hofbygmester Thuras Departement; men han var stærkt optagen af andre Arbejder, og Kongen var bange for, at det skulde gaa for langsomt. Man skulde ikke synes, at det hastede saa stærkt; Hirschholm var netop i denne Sommer (1739) blevet færdigt; men Christian VI viste altid i sine Byggeforetagender en rastløs Higen efter at se Værket fuldendt, som om han havde en Følelse af, at hans Livsbane ikke skulde blive lang. Ved Ombygningen blev det forbudt at afholde Licitationer, da det vilde sinke Arbejdet. Som ledende Architect blev den ellers som Bygmester ukendte Ingeniørkaptajn Johan Friederich Oettinger ansat, og han blev bemyndiget til at attestere Regninger, uden at de blev anvist Generalbygmester Häusser, hvilket var usædvanligt. Til Medhjælp for Oettinger blev en Ingeniørlieutenant D. Lemming beordret, og 100 Soldater blev kommanderet til Frederiksborg for at gøre Arbejde som Haandlangere. En Del af Oettingers og Lemmings Tegninger er endnu bevarede i Rigsarkivet.

Oettingers Overslag, som blev approberet 8. Juli 1739, var paa 29712 Rdl. 3 M. 9 Sk.; men Udgiften blev langt større, nemlig 52857 Rdl. 4 M. 7 Sk. Hvad Hurtigheden angik, kunde Kongen derimod ikke klage; i Slutningen af næste Aar var hele det store Arbejde fuldendt, saa at han den 7. Januar 1741 kunde give Häusser Ordre til at besigtige det. Der var da lagt Trægulve over hele Slottet, undtagen i Konseilssalen og Dronningens Forgemak, og mange Værelser var blevne forsynede med nye Paneler og Døre samt Stuklofter i en mere moderne Stil. En Mængde Skillerum var flyttet eller nyopsat, og Slottet havde nu faaet den Ruminddeling,

som vi ser paa Planerne i Thuras »Danske Vitruvius«, og som i det væsentlige forblev uforandret indtil Branden i 1859. I Prinsessefløjen blev der i alle Etager, undtagen den anden, som hørte til Kongefamiliens Lejlighed, lagt Korridorer ud til Gaarden og mod Søen en Række mindre Værelser, hvor det talrige Hofpersonale kunde indlogeres. I Kongefløjen blev det samme System gennemført, om end med mindre Konsekvens. Her blev de store Sale i Øst og Vest delt i mindre Rum. Saaledes blev Christian IVs »Sommersal« i andet Stokværk delt i to Værelser, hvoraf det ene, nærmest Runddelen i Mønttaarnet, var Kongens Forgemak, medens det andet var Audiensgemak. Den tidligere Audienssal blev nu til Konseilssal, hvor Kongen holdt Raad med sine betroede Mænd, Johan Ludvig Holstein, Schulin og Berckentin. Vintersalen i Fløjens østlige Ende var allerede tidligere bleven delt; den største Del var Dronningens Forgemak, men tjente tillige, som det synes, som daglig Spisestue; i den mindre Del mod Øst var der indrettet et lille Thekøkken. Denne Drik var nu højeste Mode, og sammen med den kom en levende Interesse for det kinesiske Porcellæn, som der blev anskaffet en Mængde af. Som Gemmesteder for dette maatte man have Skabe i Køkkenet, for saa vidt det ikke var opstillet til Pynt paa Hylde i Værelserne. Hvorledes et saadant Thekøkken har været indrettet, kan man endnu se paa Frederiksberg Slot, hvor det af Thura smukt indrettede Køkken staar næsten fuldstændig bevaret. Sædvanlig kaldes det »Prinsessernes Pandekagekøkken«; men dette Navn stammer fra en senere Tid, Frederik VI's. Ved Forandringen var der blevet mange flere Værelser end før; kun eet Sted blev flere Værelser slaaet sammen til en større Sal — for saa vidt det da ikke er sket allerede tidligere — nemlig i den nordlige Ende af Prinsessefløjens andet Stokværk. I denne Etage boede Kongens højt skattede Svigermoder, Markgrevinden af Brandenburg-Culmbach, og hans Søster, Prinsesse Charlotte Amalie. Da der, som tidligere fortalt, nu var Forbindelse mellem de to Fløje, kunde Damerne fra Salen, der betegnes som Markgrevindens Audiensgemak, bekvemt begive sig til det ovennævnte Spisegemak.¹

Det egentlige Køkken laa i ældre Tid i Prinsessefløjens Stueetage; men dette blev ogsaa forandret; Madlugt fra Køkkenet vilde man ikke have i Værelserne, og Oettinger maatte derfor indrette et nyt Køkken helt ovre i Kancellibygningen, som derefter blev sat i Forbindelse med Runddelen ved Prinsessefløjens Sydende ved

¹ Saaledes benævnes det hos Rasbech, S. 153.

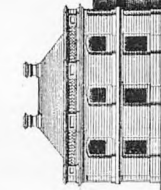
Hjælp af en overdækket (»fordekt«) Bro.¹ Medens de kongelige Herskaber, som sagt, uden Tvivl spiste i anden Etage, hvor de havde deres Værelser, blev Ridderstuen i Kongefløjens nederste Stokværk, hvor Christian IV havde spist og drukket med sine Hofmænd, overladt Hofkavalererne til Spisestue, dog først efter at de to østlige Fag var skilt fra. Den kaldtes nu »Rosen«, et Navn, som paa alle Slottene blev brugt om den Sal, hvor Kavalererne og Hofdamerne spiste. Thura giver i »Danske Vituvius« II, S. 18, den Forklaring, at i Runddelen ved Prinsessefløjen, hvor Kavalererne oprindelig havde deres Spisestue, var der i Loftet malet en temmelig stor Rose, og dette skulde være Oprindelsen til Navnet. Man har fundet denne Forklaring usandsynlig, uden dog at kunne sætte noget bedre i Stedet. I Virkeligheden er det ikke umuligt, at Thura har Ret. Man maa nemlig erindre, at Rosen i gamle Dage ikke var Symbolet paa Kærlighed, men paa Tavshed; det var altsaa ikke en tilfældig Dekoration, men et betydningsfuldt Symbol, som skulde minde Kavalererne, og maaske ikke mindst Hofdamerne, om Discretion i Omtalen af det fraværende Herskab.

Ogsaa i Badstuehuset blev der gjort Forandringer. Christian V havde i øverste Stokværk indrettet en stor Spisesal, som indtog tre Fjerdedele af Etagen. Nu blev der afdelt et Værelse, saa at Inddelingen blev, som den er nu. Men ogsaa det ydre blev forandret, og det paa en højst uheldig Maade. Den store Altan fra Christian Vs Tid, som hvilede paa Tagryggen, krævede naturligvis ofte Reparationer; nu blev den helt borttaget. Men samtidig nedbrød man, formodentlig for at tilvejebringe en anden Udsigtsplads, Spiret paa Trappetaarnet, og gjorde Taarnet fladt for oven. Bagved blev der bygget en stor, klodset Kvist med en Dør ud til Platformen. En Tegning i Kobberstiksamlingen viser, hvor uskøn den oprindelig saa smukke Bygning var kommen til at se ud.

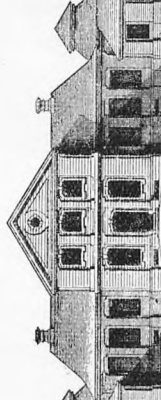
DET KINESISKE HUS. Foruden alle disse Forandringer og Ombygninger blev der i Slotshaven i Aarene 1743—46 bygget et stort Havehus, som efter sin indvendige Udstyrelse fik Navnet »Det kinesiske Hus«. Det laa paa den øverste Terrasse ovenover det runde Bassin, hvorfra Vandet gennem Kaskaderne brusede ned mod Søen, altsaa der, hvor nu Reventlows Mindestøtte staar. Baade i Plan og Opbygning var det et ejendommeligt Bygningsværk. Det var et 140 Alen langt Kompleks, bestaaende af en Hovedbygning,

¹ Broen blev først fjernet under Frederik VII i 1856.

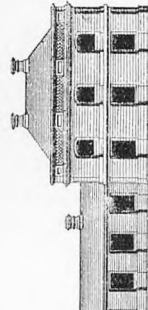
*Façade af det nye Huus i Frederichsborg
Slotts-Have, imod Marken.*

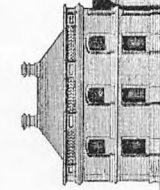
*Façade de la nouvelle maison habitée dans le jardin
du Château de Frederichsborg, vers la Campagne.*

*Façade von dem neuen Hause in dem
Frederichsburger Schloss Garten gegen den Fild.*

*Façade imod Haven af det nye Huus
i Frederichsborg Slotts-Have*

*Façade gegen dem Garten von dem neuen
Hause in dem Frederichsburger Schloss Garten*

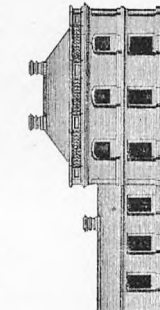

Fig. 26. Det kinesiske Hus. Efter Thura.

to lange Sidefløje og to Endepavilloner. Hovedbygningen, som traadte langt frem foran Sidefløjene, var i eet Stokværk med en stor tre Fags Kvist; over Kvisten var der en Balustrade, som paa en lidt usædvanlig Maade dækkede det nederste af Frontispicen. Til Hovedbygningens Gavle sluttede sig to smaa Udbygninger med kinesisk formede Tage, hvor Kongen og Dronningen havde deres Kabinetter eller »Retirade-Gemakker«, som man dengang sagde. De ser dog ud til at være tilføjet under Opførelsen; de hører næppe med til den oprindelige Plan. At Huset var temmelig let bygget, tør man maaske slutte deraf, at det blev opført af Hof-tømmermester Frantz Joseph Zuber; ellers plejede der at være en Murmester med i Entreprisen. Den ledende Bygmester var Hof-bygningsinspektør Johan Adam Soherr; han sluttede Kontrakten med Zuber, men det er næppe ham, der har udført Tegningen. Regnskaberne giver ingen Oplysninger udover det, at Eigtveds Navn findes paa en enkelt Regning. Men Stilen tyder paa, at det er ham, der er Husets egentlige Architect. Fra sit Ophold i Dresden kendte han »Japanisches Palais« og andre Bygninger, hvor Motiver fra det fjærne Østens Bygningskunst var bragt i Anvendelse. At det ikke er Thura, som har bygget Havehuset, fremgaar tydelig nok af den flygtige Omtale, det faar i hans »Vitruvius«; naar han taler om sine egne Bygninger, er han ganske anderledes veltalende.

Huset var bestemt til kortere Ophold, naar Kongefamilien ønskede at tilbringe nogle Dage under tvangfri Former uden at medføre hele den store Hofstat. Det havde altsaa samme Formaal som i sin Tid »Sparepenge«. Med sin lange, stærkt bevægede Façade har det sikkert gjort »en artig Parade«; den gennemførte Symmetri i Anlægget er karakteristisk for Baroktiden. Indvendig var »alting efter chinesisck Art og Smag meget smukt indrettet«, som Thura siger. Væggene havde kinesiske Stukkaturer, som var illuminerede med brogede Kulører paa hvidlakeret Grund; og der har sikkert været rigeligt af Porcellæn. Men Huset blev kun lidt benyttet, og det fik ikke nogen lang Levetid; allerede i 1768, to Aar før Dronning Sophie Magdalenes Død, blev det nedrevet.

STUTTERIGAARDEN. Den Ejendom, som nu kaldes Hillerødsholm, var tidligere Frederiksborg Slots Ladegaard og kaldtes saaledes i det 18de Aarhundrede. Her lod Christian VI ved Hofbygmester Lauritz Thura opføre en stor Staldgaard, som skulde rumme hele

det kongelige Stutteri, som hidtil havde været fordelt paa flere af de kongelige Ejendomme i Nordsjælland. Det var et ret storslaaet Anlæg med fire Staldbygninger, som kunde rumme 274 Heste og Foler. Desværre er der ikke meget tilbage af Thuras Værk. Den store Bygning mod Øst er i 1817 ombygget til Ridehus, men er for øvrigt ogsaa i denne Skikkelse et interessant Bygningsværk, som fortjener at bevares. Den vestlige Fløj, »Tværstalden«, brændte i 1891 og blev genopført paa en anden Maade; den sydlige Fløj er ligeledes stærkt ombygget; kun i den nordlige Fløj, »Hingstestalden«, er der en Del tilbage af det oprindelige. Man ser her endnu de oprindelige Spiltove, og det høje lyse Rum gør en smuk Virkning. Thura havde ogsaa, som han selv fortæller, indrettet »en liden Salon, hvor Hans Kongl. Maytt. med sit høje Følgeskab opholder sig, naar Stutteriet bliver udmynstret, hvilket aarlig skeer, gemeenlig i Midt-Vinters Tiid«. Efter Baroktidens almindelige Regler maa man antage, at den har ligget i Gaardens Midtakse, men om det har været i det nuværende Ridehus eller i Tværstalden, kan ikke længer afgøres.

Selv om der saaledes er gaaet meget tabt, er dog selve Plananlægget saa smukt og saa karakteristisk for Tiden, at det vilde være meget beklageligt, om det skulde forsvinde. Ridehuset er ved lavere Mellembygninger forbundet med Sidefløjene, og Overgangen mellem disse og Tværstalden dannes af lave, i Planen krummede Bygninger, som oprindelig aabnede sig mod Gaarden med tre Arkader, hvoraf den midterste var en Gennemkørsel. Ved denne rytmiske Afveksling af højere og lavere Bygninger har Thura skabt et smukt og stemningsfuldt Gaardinteriør; at dette er naaet med saa faa og simple Midler, er et Vidnesbyrd om hans store Begavelse som Bygmester.

100 AARS DVALETILSTAND. Hermed er Slottets Bygningshistorie i det væsentlige afsluttet. I de følgende 100 Aar var Frederiksborg ikke Residensslot; kun naar Kongerne efter et Tronskifte blev salvede i Slotskirken, som det var en fast Skik lige til Christian VIII, blev Slottet for en kort Tid revet ud af sin Drømmetilværelse. I Slots-haven blev Kaskaderne, som man allerede i Christian VI's Tid havde opgivet at holde vedlige, tilkastet, og Haven henlaa vanrøgtet, indtil I. L. Mansa, som var Slotsgartner 1794—99, tog sig for at bringe Orden til Veje. Dog blev kun den nederste Terrasse bevaret som Lysthave; paa de højere blev der plantet Frugttræer; men Alléerne og Hækkene blev skaanede, og derved er Kriegers Anlæg i sine

Hovedtræk blevet bevaret til Nutiden. I den første Halvdel af det 19de Aarhundrede var Slottet ligesom nu en Seværdighed, som tiltrak alle fremmede; under Frederik VI fik det en ny Tiltrækning derved, at der blev oprettet en historisk Portrætsamling, paa en vis Maade en Forløber for det nuværende Museum. Anledningen hertil var, at Enken efter Grev M. G. Rosencrone i 1812 skænkede Kongen en stor Samling Portræter, som havde tilhørt hendes Fader, Gehejmeraad Henrik Hjelmstjerne; denne Samling — den »Hjelmstjerne-Rosencrone'ske« — blev flyttet til Frederiksborg, hvor der i Forvejen fandtes mange historiske Portræter. Flere kom til fra andre Slotte og fra Kunstammeret, og man gik saa i Gang med Ordning, Restaurering og Katalogisering; hermed gik det dog langsomt, navnlig fordi der ikke fandtes Kræfter, som egnede sig til dette Arbejde. Først da den dygtige unge Kunsthistoriker Niels Laurits Høyen i 1831 blev optagen i den Kommission, som skulde forestaa Ordningen, blev det til Alvor. Samlingen blev nu kritisk gennemgaaet, de værdiløse Billeder udskudt og de øvrige ordnede efter et bestemt System. Det var den vaagnende Nationalfølelse og Sans for Folkets historiske Minder, som her gjorde sig gældende. I denne Romantikens Tidsalder begyndte ogsaa Slottet med dets skønne Omgivelser at tiltrække Digttere og Kunstnere; særlig maa fremhæves de smukke Billeder, som Christen Købke har malet af Slottet set fra Jægerbakken (i den Hirschsprungeske Samling) og fra Vest ved Møntbroen (i Kunstmuseet).

Christian VIII havde megen Interesse for Frederiksborg; om Efteraaret tilbragte han gerne en 14 Dages Tid der for at holde Jagt. Slottet gennemgik ogsaa paa hans Tid en grundig Restaurering under Ledelse af Hofbygmester Jørgen Hansen Koch. Stenhugger- og Billedhuggerarbejdet blev udbedret og til Dels omhugget af Billedhuggeren A. M. Jahn, som arbejdede i mange Aar paa Slottet, ogsaa under Frederik VII. Jahn var tillige en dygtig Stukkatør og viste en stor Evne til at indleve sig i de gamle Dønnikemestres Arbejdsmaade. De fleste af hans Stuklofter gik til Grunde ved Branden, men endnu ser man i Løngangens underste Stokværk et meget smukt Loft i Stilen fra Christian IVs Tid, og efter Branden har Jahn arbejdet paa Slotskirkens Loft.

Ogsaa Badstuehuset blev restaureret af Koch, som satte sig det meget priselige Maal at udrette Sporene af den uheldige Ombygning under Christian VI og saa vidt muligt føre Bygningen tilbage til dens oprindelige Skikkelse. Den store Kvist blev nedtaget, og

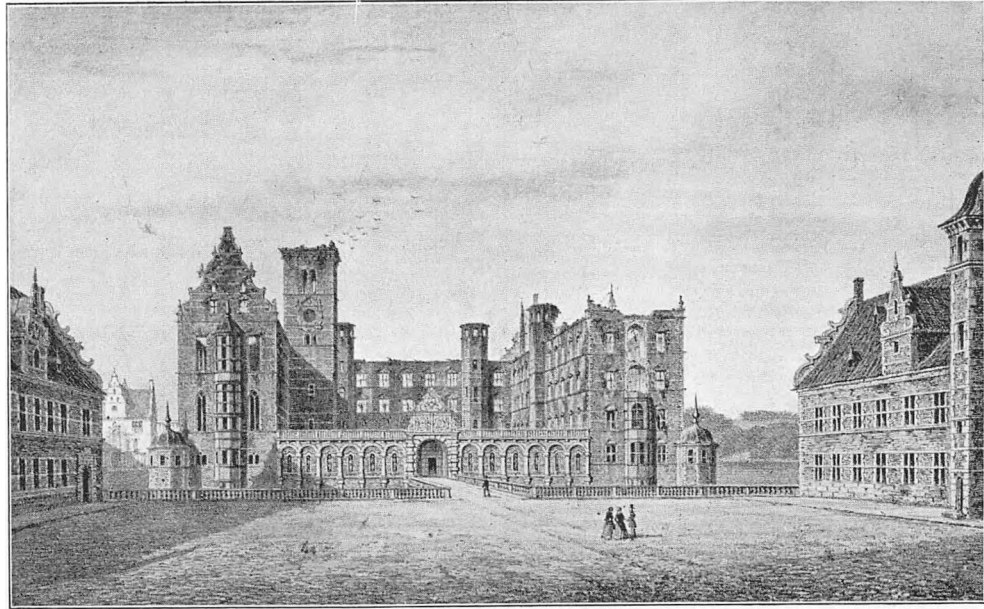

Fig. 27. Slottet efter Branden. Lithografi.

Taarnet fik igen et Spir. Som Forbillede for Spiret benyttede Koch de mindre Taarne paa Slottet, hvilket var meget fornuftigt, da man ikke vidste, hvorledes Badstuehusets Spir oprindelig har set ud. Den paa S. 20 omtalte Tegning har Koch ikke kendt, og selv om han havde kendt den, vilde den næppe have været nogen god Vejledning; den er først gjort et hundrede Aar efter Badstuens Opførelse og er tilmed noget utydelig. Det indre blev restaureret i Frederik VII's sidste Aar; Jahn udførte Stuklofterne, deriblandt et meget smukt i Salen i øverste Stokværk.

BRANDEN OG GENOPFØRELSEN. Frederik VII gjorde atter Frederiksborg til Residensslot. Han boede der ofte og længe, ikke blot om Sommeren, men ogsaa om Vinteren. I Slotskirken blev Grevinde Danner viet til Kongens venstre Haand den 7. August 1850, og Grevinden fik anvist Lejlighed i Prinsessefløjen. Denne Forbindelse var som bekendt ikke populær i Hovedstadens højere Kredse, og Kongen følte sig friere, naar han opholdt sig paa Frederiksborg. Her kunde han tillige dyrke sin Yndlingssport, Fiske-riet, og sysle med sine Oldsager. Men disse Oldsager blev paa en Maade Aarsag til den store Katastrofe, som overgik Slottet i 1859. Ilden udbrød nemlig i et Værelse i Kongefløjens øverste Etage, nærmest Kirkefløjen, hvor Oldsagssamlingen var opstillet. Det var i December Maaned og meget koldt. Natten til den 17de blev der fyret bravt i Kaminen, da Kongen vilde arbejde i Samlingen næste Dag. Men henad Morgenstunden opdagede en af Adjutanterne, at det brændte i Billardstuen, som var nedenunder Oldsagssamlingen (en Del af den gamle Englesal). Nedenunder dette Værelse var Kongens Soveværelse; han blev hurtigst mulig vækket, og man gjorde Forsøg paa at slukke Branden; men det var umuligt; Ilden bredte sig hurtig til Riddersalen og over i Prinsessefløjen, hvor den fandt rigelig Næring i alt det gamle Træværk.

Da man næste Dag kunde overskue Omfanget af Ødelæggelsen, saa man, at alle Etageadskillelser og Skillerum var brændt, saa at man inde i Bygningerne gik under aaben Himmel. Oldsagssamlingen var sammen med Kaminen styrtet gennem alle Slottets Etager, havde slaaet Hul i Kælderhvælvingerne og var havnet i Vinkælderen. De seks Taarne havde mistet deres Spir; af Kongefløjen og Prinsessefløjen stod kun de nøgne Mure tilbage. Nogle Dage efter faldt endog Overdelen af Prinsessefløjens Sydgavl ned og tog det meste af Karnappen med sig i Faldet. Derimod var Løngangen og

Audienshuset blevet skaaet, og i Kirken var Ilden selv ikke trængt ind, men den nordligste Hvælving var styrtet ned, hvorved tre Mennesker mistede Livet. Den næste faldt en Ugestid senere, og det viste sig nødvendigt ogsaa at nedtage de øvrige.

Sorgen over Ulykken var stor, men om Slottets Genopførelse var der mærkelig nok delte Meninger. Blandt dem, der holdt paa, at det skulde henligge som Ruin, træffer man med nogen Forbavelse Kunsthistorikeren Høyen; derimod hævdede Professor H. N. Clausen med megen Vægt — i Berlingske Tidende — at den nationale Værdighed krævede Slottets Genopførelse. Striden blev snart til et politisk Spørgsmaal, hvor Stemningen for og imod Grevinde Danner ogsaa gjorde sig gældende. I nationalliberale Kredse holdt man paa, at kun Kirkens Istandsættelse vedkom Staten, medens Genopførelsen af de to andre Fløje maatte overlades til det private Initiativ. Men det viste sig ogsaa snart, at Folkets sunde, naturlige Sans for dets historiske Minder i Forening med Hengivenheden for Kongens Person var kraftig og levende nok til at bringe de nødvendige Ofre. Efter Frederik VII's Opfordring traadte nogle ansete Mænd sammen i en Komité, som skulde indsamle Midler, først og fremmest til Kirkens Istandsættelse og til at bringe de andre Fløje under Tag; dog haabede man, at der vilde indkomme saa meget, at Slottets Indre ogsaa kunde istandsættes. Kongen lagde selv for med et Bidrag paa 100000 Rdl.; i alt indkom der lidt over 600000 Rdl., hvoraf en Fjerdedel var Statens Bidrag.

Et meget vigtigt Punkt var at finde en dygtig Architekt til at lede Genopførelsen. Komitéen traf et heldig Valg, da den henvendte sig til Ferdinand Meldahl, dengang endnu en ung Mand paa 33 Aar, som havde gjort sit Navn bekendt ved to ret betydelige Arbejder, Blindeinstituttet i København og Raadhuset i Fredericia. Meldahl havde straks efter Branden taget Ordet for Slottets Genopførelse og opstillet en Beregning over Omkostningerne, som viste sig i det væsentlige at være rigtig. Vi vil i det andet Afsnit komme nærmere ind paa Vurderingen af hans Arbejde, som paa adskillige Punkter udæsker Kritiken; men om hans Energi og Evne til at lede et stort Byggeforetagende hersker der ingen Tvivl. Allerede den 24. Oktober 1860 kunde Kransen hejses paa Kirkefløjen; næste Aar, den 24. September blev der holdt Rejsegilde i Anledning af, at Kongefløjen og Prinsessefløjen var bragt under Tag, og 12. September 1862 blev der atter holdt Gilde, efter at Klokketaarnets Spir var blevet rejst. Istandsættelsen af Kirkens Indre tog længere

Tid, og Frederik VII oplevede ikke at se den færdig; først den 28. August 1864 blev Kirken indviet af Biskop Martensen. C. Hostrup, som var Slotspræst, prækede, og en af ham forfattet Kantate blev sunget.

Til alt dette havde de indsamlede Penge i Forbindelse med Statens Bidrag strakt til; dog var der ikke Midler til at istandsætte Marmorgalleriet, som var mere ødelagt, end man først havde ment; og i Konge- og Prinsessefløjen var der vel lagt Etageadskillelser og opsat Skillerum, man hele den indre Udstyrelse af Værelserne manglede. Imidlertid kom Hjælpen paa anden Maade, og det fra to Sider. I 1860 havde en Forening faaet Bevilling til Oprettelse af »Kunstflidslotteriet« med det dobbelte Formaal at ophjælpe dansk Kunsthaandværk og at skaffe Midler til Fuldendelsen af det genopførte Frederiksborg. Hertil blev hele Overskudet anvendt gennem en lang Aarrække; Kunstflidslotteriet bekostede ikke alene Istandsættelsen af Marmorgalleriet, men ogsaa den indvendige Udstyrelse af Ridder salen og forskellige Arbejder i Kirken, særlig i Christian IVs Bedestue.

Den anden, som rakte en hjælpende Haand, var en Privatmand, Brygger J. C. Jacobsen. Det var ham, som hos Carl Bloch bestilte de 23 Billeder til Bedestuen, og han gav store Tilskud til Ridder salens og Rosens Istandsættelse. Jacobsens Gavnildhed antog stedse mere storstilede Former, særlig efter at han i 1876 havde oprettet Carlsbergfondet. Gennem dette tilbød han i 1877 Komitéen 200000 Kr. til Istandsættelse af Kongefløjens tre nederste Stokværk paa Betingelse af, at der paa Slottet blev indrettet »et Museum for Folkets Historie«. Hermed var der gjort et Skridt, som fik en overordentlig Betydning for Slottets Fremtid. Oprindeligt havde Komitéen for Genopførelsen tænkt sig, at Slottet, i hvert Fald for den største Del, skulde være Kongebolig ligesom i Frederik VII's Tid; men efter at Kongen og Regeringen 25. Juni 1878 havde modtaget Jacobsens Gave og bifaldet den dertil knyttede Betingelse, maatte dette Formaal mere og mere træde i Baggrunden; i 1880 skænkede Jacobsen atter 200000 Kroner, for at Prinsessefløjens Værelser kunde blive indrettet til Museets Brug, og nu raader »Det nationalhistoriske Museum paa Frederiksborg« som bekendt over hele Slottet undtagen Kirken. Det skyldes ogsaa J. C. Jacobsen, at det blev muligt at genfremstille Springvandet i Forgaarden, og at Kirketaarnet fik et nyt Sangværk til Erstatning for det gamle fra Christian IV's Tid, som gik til Grunde ved Branden. Efter Jacobsens Død er Carls-

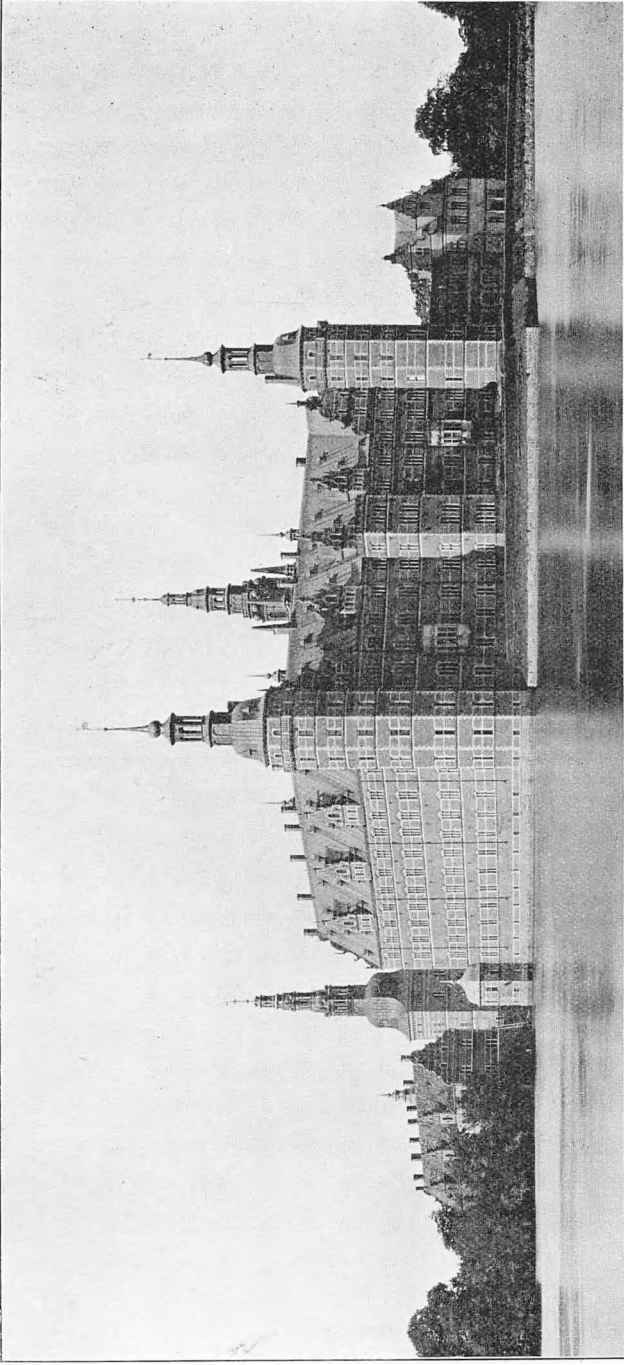

Fig. 28. Frederiksborg set fra Jægerbakken. Fotografi.

bergfondet, som han indsatte til sin Arving, vokset op til en stor Institution, som under Videnskabernes Selskabs Ledelse har været en uvurderlig Støtte for dansk Videnskab. En Tredjedel af Fondets Indtægter kommer det nationalhistoriske Museum til Gode, og dette er under den nuværende dygtige Ledelse i stadig Fremgang.

Fig. 29. Neptunspringvandet.

SLOTTETS BESKRIVELSE

1. BYGNINGERNE PAA DEN FORRESTE HOLM

INDGANGSPORTEN. Set paa Afstand, f. Eks. fra Torvet i Hillerød, gør Frederiksborg et imponerende Indtryk med sine mægtige Murmasser og med de mange knejsende Spir. Den livfuldt bevægede Silhuet staar godt til det omgivende smukke Landskab, og den blanke skovkransede Sø danner en Forgrund, som lader Slottets Fortrin komme til deres fulde Ret. Naar man saa efter at have passeret Slotsgade staar foran den ydre Slotsport (Fig. 2), bliver man maaske lidt skuffet. Særlig anselig er denne Indgang ikke, hverken høj eller bred; Overværket med det trekantede Gavlfelt viser Renæssancens sædvanlige Former, som stammer fra den gamle græsk-romerske Kunst; ogsaa de to »Hermer« foran Pillerne gaar tilbage til Oldtidens Kunst. Grækerne fremstillede undertiden deres Guder saaledes, at kun Overkroppen (»Bysten«) var udarbejdet, medens en firkantet Pille erstattede Resten, og da det særlig var Guden Hermes (Mercur), der fremstilledes paa denne Maade, blev det Skik at kalde saadanne Figurer for Hermer. I Renæssancetiden kaldes de ofte ved en Misforstaaelse »Termer« (fransk: termes), et Ord, som ellers betyder Grænsepæle. Medens Hermerne i Oldtiden var fritstaaende Figurer, blev det i Renæssancen og særlig i vor nordiske Bygningsstil fra denne Tid almindeligt at anvende dem paa Bygningernes Facader i Stedet for Søjler; et glimrende Eksempel har vi i Børsen i København, hvor Hermerne, mandlige og kvindelige, er det fremherskende dekorative Element. Frugtklynge gerne paa de to Hermer antyder, at det er Frugtbarhedsguderne Vertumnus og Pomona, som er fremstillede; paa Hovedet bærer de et ionisk Søjlekapitel som en passende Antydning af deres Funktion som Stedfortrædere for Søjler; for neden kommer Fødderne

til Syne. Stilen tyder paa det 16de Aarhundrede, og da de er an-
tydede paa Billedet hos Resen (Fig. 1), tør vi henføre dem til
Frederik IIs Tid. De tre morsomme Løver over Gavlfeltet med
deres maskeprydede Skjolde er derimod først kommet til under
Christian IV. Resens Billede viser blot en Fane paa Toppen, lige-
som Muren paa begge Sider dengang havde Tinder med vajende
Faner. For øvrigt er alt Sandstensarbejdet blevet fornyet under
Christian VI med Undtagelse af Hermerne.

STALDGAARDEN. Straks indenfor Porten boede oprindelig Port-
neren til højre og Slotsfogden til venstre; i sidstnævntes Bolig har
nu Frederiksborg Amts Vejvæsen Kontorer. Straks derefter har
Strædet et Knæk, og dets Retning peger nu vinkelret mod Herluf
Trolles gamle Hovedbygning. Hvorfor Strædet ikke straks har
denne Retning, er noget gaadefuldt; det maa være et Minde om
tidligere bestaaende Forhold. Følgen deraf er, at man ikke fra Porten
kan se op ad Strædet til Slottet; man kan altsaa heller ikke med
Virkning skyde fra Porten gennem Strædet; men dette kan ikke
have haft nogen virkelig Betydning; Herluf Trolles Hillerødsholm
var lige saa lidt som det senere Frederiksborg nogen Fæstning.
Paa Kronborg ser man derimod i »Mørkeport«s S-Form, hvorledes
man undgaar den lige Retning af forsvarsmæssige Hensyn. Paa
højre Side følger nu »Herluf Trolles Taarn«. Noget Taarn er det
visselig ikke; kun et to Etages Hus, som ved sin korte Facade og
de tilstødende Bygningers Lavhed faar noget taarnagtigt ved sig.
Det er Frederiksborg latinske Skoles første Hjem; nu bor her
Funktionærer ved Museet. I den lange lave Længe paa højre Side
af Strædet, hvor der nu er indrettet Stalde, var der paa Christian
IVs Tid Boliger for Slottets Funktionærer; paa Planen i J. A. Bergs
Beskrivelse ser man, at der mellem Bygningen og Søen var fem
smaa Haver, adskilte ved Stakitter. Den tilsvarende Længe paa Vest-
siden har altid været Staldbygning; dog var det ikke Christian IVs
Ride- og Køreheste, som stod opstaldet her, men »Post- og andre
Heste«. Kongestalden var i den lange Bygning ved Rendebanen.
De mest ejendommelige Bygninger paa den forreste Holm er de to
svære runde Taarne, som Frederik II byggede i 1562. I deres massive
Styrke ligner de Fæstningstaarne; men noget saadant Formaal har
de aldrig haft; Kongen har blot villet pynte paa sit Slot med disse
Minder om en ældre Tids Byggemaade; deres Anvendelse var af
ganske fredelig Art; i den østlige »Runddel« boede i Frederik IIs

Tid Slotsherren, og ligesaa under Christian IV saa længe, indtil det nye Hus paa mellemste Holm blev færdigt; i den vestlige var der Skriverstue. Nu er der i den første Bolig for en af Museets Inspektører, i den sidste for en Kustode. Skønt Værelserne naturligvis i saadanne Taarne faar en lidt uregelmæssig Form, er Lejlighederne særdeles hyggelige.

CHRISTIAN VIS PORT. Skulde de to Taarne have forledt nogen til at henfalde i romantiske Drømmerier om Middelalderen, saa er Portalen, som afslutter Strædet mod Nord, vel egnet til at rive os ud af Illusionen. Som tidligere omtalt er det en Ombygning fra Christian VI's Tid (Fig. 24); hvorledes den ældre Port saa ud, derom kan man kun danne sig en omtrentlig Forestilling gennem J. A. Bergs Beskrivelse. Den var af Sandsten, hvori det kongelige Vaaben og »allerhand Früchte« var udhugget og forgyldt med »halvslaget Guld«; da Berg ogsaa bruger Udtrykket »unterschiedliche Früchte« om Dekorationen paa den forreste Port, kan man slutte, at de to Porte har været i samme Stil. Da Ramus overdrog Diderik Gercken at hugge den nye Portal, har han rimeligvis henvist ham til et Forlæg i et af de dengang meget udbredte Architekturværker eller Samlinger af »Ornamentstik«, hvorefter Haandværkerne som Regel arbejdede. Paa Grundlag af de gamle romerske Triumphbuer og Stadporte havde Renæssancens Theoretikere — Serlio, Palladio, Vignola o. fl. — uddannet et bestemt Skema for Portbygninger, som det var Skik at smykke med Søjler eller Pilastre i en af »de fem Ordener«. Fremstillingen af disse Søjleordener var Hovedemnet for hine theoretiske Værker; Nord for Alperne har navnlig Vignolas Bog »Regola degli cinque ordini dell' architettura« været meget udbredt; bl. a. udkom en hollandsk Udgave, som sikkert ogsaa har været kendt i Danmark. Omkring 1670 bliver Porte af denne Art almindelige her i Landet; et af de ældste Eksempler er de to Porte i Kastellet, Nørresøporten og Sjællandsporten (1663); noget senere er Indgangsporten til Rosenborg Have i Nørre Voldgade, opført i 1672 af Lambert van Haven; den er i en meget streng Stil uden overflødige Ornamentter. I Baroktiden ynder man en rigere Ornamentik, og Porten paa Frederiksborg er et typisk og ganske smukt Eksempel paa denne Stil. De koblede ioniske Søjler har elegant formede Kapitæler, hvor Blomsterguirlander forbinder Voluternes Hjørner; Profilerne baade over Buen og over Søjlerne er ganske fine; ovenover den egentlige Port kommer en lav Etage, den saakaldte

»Attika« med koblede Pilastre og Voluter ved Siderne; derover kommer saa det trekantede Gavlfelt med det kongelige Navnechiffer i Vaabenskjold med Krone over.

2. FORGAARDEN

S-BROEN OG PORTTAARNET. Vi forlader nu den forreste Holm og tager samtidig Afsked med Frederik IIs Tid; den S-formede Bro, som vi nu betræder, er bygget af Christian IV, men den hører ligesom det store Porttaarn til det sidste, han byggede paa Frederiksborg. Først i 1620 blev den gamle Bro afbrudt og den nuværende opført, og vi maa altsaa anse Hans van Stenwinkel den yngre som dens Bygmester. Broen hviler paa sandstensbeklædte Hvælvinger, funderede paa Kampesten; oprindelig var der kun tre Hvælvinger; i Stedet for den, som er nærmest Porttaarnet, var der en Vindebro. Endnu paa Christian IVs Tid ansaas Vindebroer for uundværlige; ogsaa paa den forreste Bro kunde det inderste Stykke hejses op, og ligesaa paa Broen foran Hovedslottet. Sin nuværende Form har Broen faaet under Christian V; tidligere var der en Stenbalustrade; nu blev den erstattet med det smukke Jernrækværk, hvor man særlig lægger Mærke til den sindrige Maade, hvorpaa Kongens Navnechiffer indgaar i de smedede Ornamenter. Ved Broens S-Form har Hans van Stenwinkel paa en fortræffelig Maade klaret det Problem, som frembød sig, da Christian IV opgav at ombygge de gamle Bygninger paa forreste Holm, hvis Symmetriakse ikke faldt sammen med Aksen gennem det nye Slotsanlæg. At et forsvarsmæssigt Hensyn skulde have været bestemmende for Broens Form, kan ikke antages; derimod er det nok muligt, at Bygmesteren har hentet Motivet fra visse Broer foran hollandske Stadporte, som Haarlemerbroen ved Amsterdam, hvor Hensynet til Byens Forsvar har haft nogen Betydning. Hvor smukt Broen staar sammen med de gamle Runddele fra Frederik IIs Tid, faar man det bedste Indtryk af gennem Heinrich Hansens Radering; Kunstneren har i Slotsforvalterens Have fundet et Punkt, hvorfra det maleriske og stemningsvækkende i Udsigten mod Broen særlig har grebet ham.

Det mægtige Porttaarn (Fig. 18) kunde maaske ved første Blik fremkalde den Forestilling, at det her var Meningen at byde Fjenden Trods; man ser dog snart, at Taarnet ikke er indrettet til Forsvar. Derimod er det Meningen kraftigt at understrege, at Adgangen til Kongens

Slot ikke staar aaben for enhver. Man hører ogsaa ofte Taarnet betegnet som Fangetaarnet, og ikke med Urette; de seks Lemme, som man ser i Porten, dækker over Aabninger, som fører ned til nogle mørke og fugtige Fangehuller, hvortil der ikke findes nogen Adgang; Misdæderne blev altsaa puttet derned ovenfra og fik deres Mad hejset ned ad samme Vej; nogle smaa Aabninger i

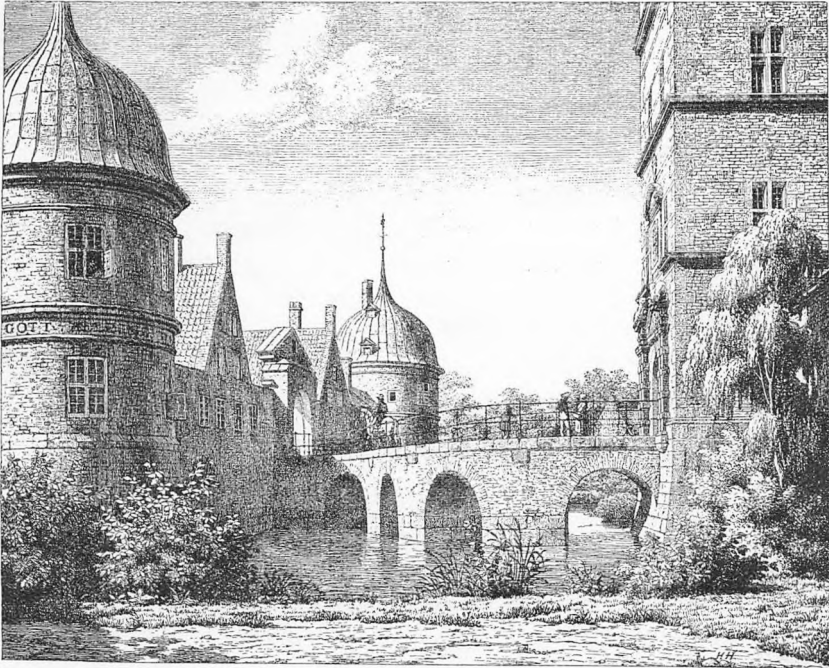

Fig. 30. S-Broen. Efter Heinrich Hansens Radering

Taarnets Ydermure viser Munden af Luftkanaler, som skaffede den nødtørftigste Luftfornylse, men saa godt som intet Lys.

Taarnet er opført i fire Etager, hvoraf det øverste er et Halvstokværk; en Buefrise danner Afslutningen for oven. Derover rejser sig det høje Spir. Overgangen fra et firkantet Taarn til et ottekantet Spir kan tilvejebringes paa forskellig Maade. Naar Taarnet ikke er for bredt, sker det lettest ved simpelthen at sætte den nederste ottekantede Etage af Spiret ovenpaa Taarnet, idet der blot indskydes et lille Overgangsled med affasede Hjørner. Saaledes er Klokketaarnets Spir bygget. Men naar Taarnet er svært og bredt, er det nødvendigt at formidle Overgangen ved et hjælmformet Mellemlid,

som kaldes den »vælske Hue«. Blaataarn, det svære Hovedtaarn paa Københavns Slot, havde allerede i det Aar, da Christian IV tiltraadte Regeringen (1596) faaet et nyt Spir af denne Form. Kuppelhattens Overkant bliver her ottekantet ved Affasning af Hjørnerne for oven. Men denne Løsning er endnu ufuldkommen. Paa Frederiksborgs Porttaarn begynder Affasningen allerede ved de nederste Hjørner, og man kommer derved hurtigere fra den firkantede over i den ottekantede Form. Det drejer sig dog ikke her blot om en mere behændig Konstruktion, men ogsaa om en for Øjet mere tilfredsstillende Virkning af Kuplen, som viser, at den yngre Stenwinkel har tilegnet sig Barokkens Formfølelse. Over Kuplen er Spiret opbygget paa den sædvanlige Maade i flere Afsæt af aftagende Omfang og Højde, idet Indsnævringen sker ved mindre Kupler eller Huer; men der er ved dette Spir en særlig Finesse, idet Siderne af de ottekantede Etager er trukket ind i Vinkler, saa at de i Planen faar Form af otteoddede Stjærner. Øverst oppe er der en Krans af barokt formede Knolde; derover hæver sig Fløjstangen med Kugle, Krone og Vindfløj.

Fig. 31.
Klokketaarnets Spir.

Taarnets Mure med deres Sandstensbaand og Kvaderhjørner er ikke væsentlig forskellig fra Slottets øvrige Architektur; men de to Pragtportaler kræver en særlig Omtale. Da Taarnet er bygget i Aarene 1618—21, maa det være den yngre Stenwinkel, som har givet Tegningen til dem; han var jo paa dette Tidspunkt den ledende Bygmester. Men selve Stenhuggerarbejdet er, i hvert Fald for den største Del, udført af Hermann Rollfink. Begge Portaler er flankerede af dobbelte Kvaderpilastre, som over Kapitælerne fortsætter sig som en Slags Konsoller. Disse bærer paa Sydsiden to springende Løver med Kugler, paa Nord siden derimod to hvilende Figurer, Apollo og Diana, som er mærkelige baade ved Materialet, en fransk Kalksten, og ved den rolige, plastiske Holdning, som peger tilbage til den italienske Renæssances store Mestre. Francis Beckett har derfor ment at kunne henføre dem til en italiensk Kunstner, som Christian IV havde indkaldt, og som

stod i hans Tjeneste som Stukkatør og Billedhugger fra 1615—22. I Regnskaberne kaldes han gerne Peter Griffel, undertiden Griffuile eller Gravile; hans virkelige Navn synes at have været Pietro Crivelli. Paa den søndre Portal sad der tidligere over Buens Slutsten et kvindeligt Hoved; det findes endnu i Magasinet ved Møntporten; efter Slotsbranden er der — uvist af hvilken Grund — sat et mandligt Hoved i Stedet. Den store Stentavle over Porten er uden arkitektonisk Forbindelse med denne; dens Betydning ligger heller ikke i det dekorative, men er, om man saa kan sige, af rent heraldisk Art, som et stort Segl, forestillende Rigsvaabnet omgivet af Landsdelenes og Blandenenes Vaaben. En lignende Opsats er der over den nordre Portal med Kongens kronede Navnetræk i en oval Ramme; men her er der en virkelig Forbindelse mellem Portalen og Opsatsen, og der er smukke Enkeltheder i dennes firkantede Indfatning og det trekantede Felt for oven. Overhovedet staar den nordre Portal, set fra et kunstnerisk Synspunkt, betydelig over den søndre.

I et saa stort Taarn var der naturligvis ikke noget i Vejen for at indrette Værelser, og saadanne findes ogsaa i de to mellemste Etager. Adgangen er gennem en smukt indrammet Dør paa Østsiden, indenfor hvilken der findes en smal Vindeltrappe, som fører op gennem alle Taarnets Stokværk; for at kunne op-

varme Værelserne er der bygget en Skorsten midt i Taarnet; den gaar op igennem Spiret lige til dettes øverste Tinde. Paa Christian IVs Tid har Grev Valdemar Christian, hans Søn med Kirstine Munk, boet her som Barn; ogsaa senere har Lejligheden været beboet; men efter Slotsbranden fandt Meldahl, at den var brandfarlig; der var nemlig dengang en Mængde Kragereder paa Spirets Top, og dersom Ilden fra Skorstenen skulde fænge i Rederne, var der Fare for, at der ogsaa kunde gaa Ild i Spirets Tømmerværk. Efter

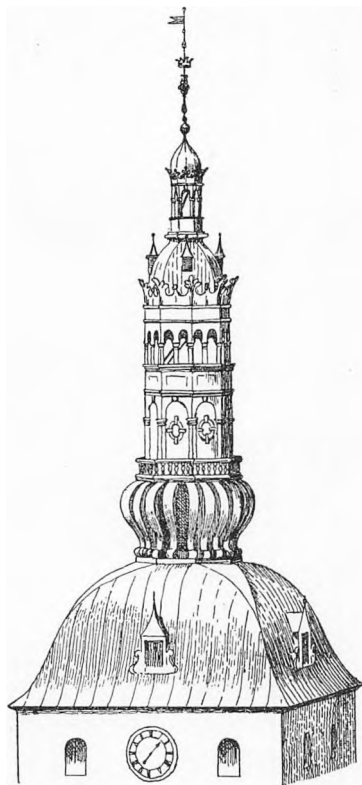

Fig. 32.
Blaataarns Spir. Efter Thura.

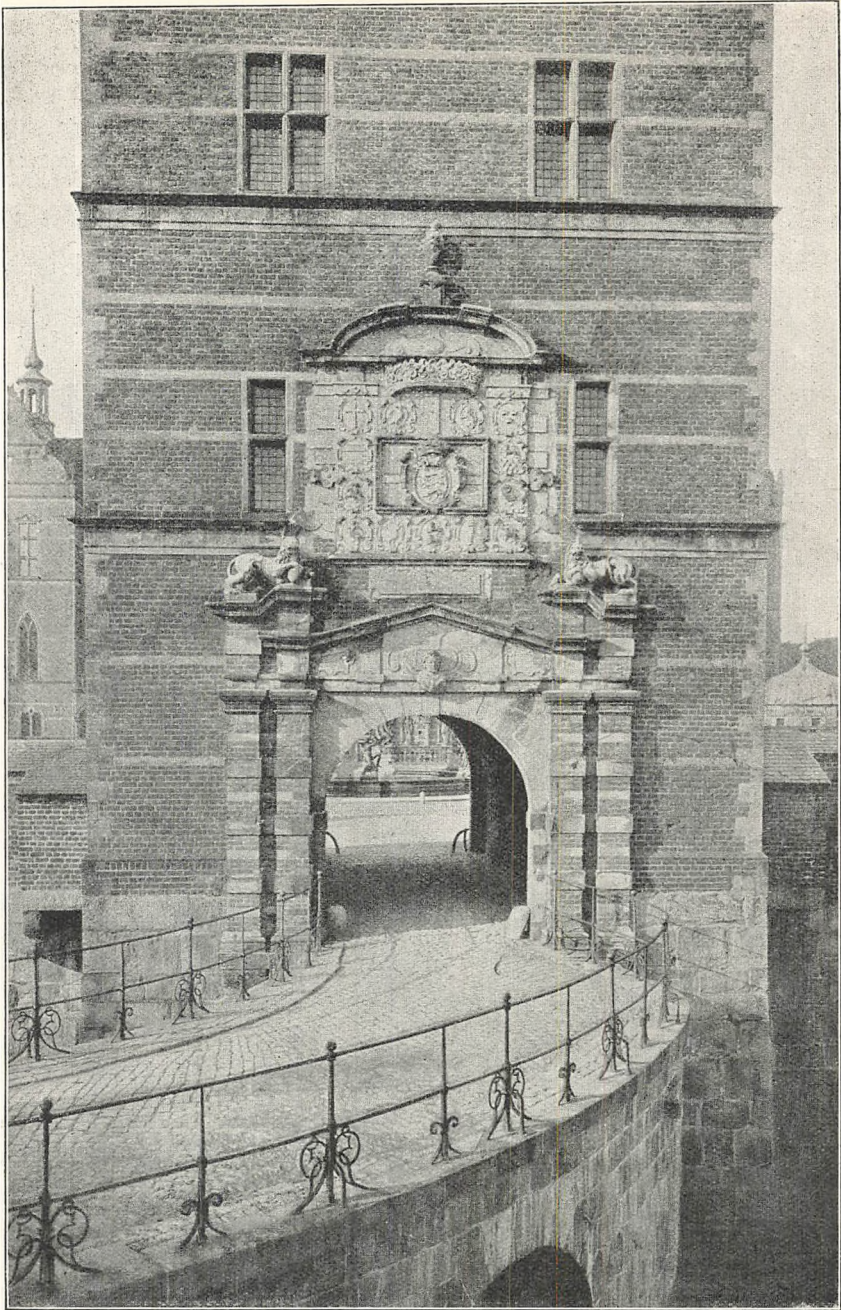

Fig. 33. Porttårnets Sydportal.

Meldahls Indstilling blev det saa forbudt at benytte Lejligheden til Beboelse. Der er, som man kan tænke sig, en herlig Udsigt til alle Sider, især fra Værelserne i tredje Stokværk. Inden vi forlader Porttaarnet, vil vi endnu gøre opmærksom paa de to Smedejerns Afvisere, som staar ved den nordre Side af Porten, i Formen sva-

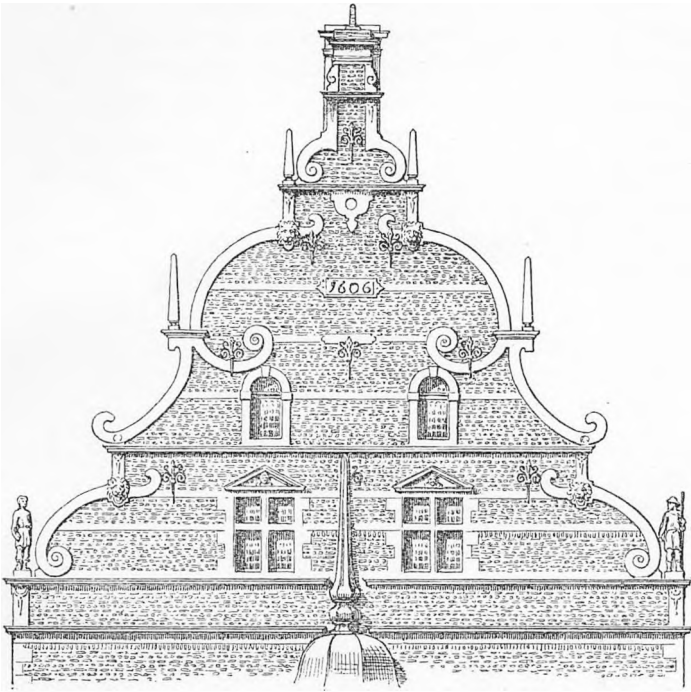

Fig. 34. Kirkefløjens Gavl-Afslutning.

rende til de to, som staar ved Christian VI's Port paa forreste Holm, men bærende Christian IV's kronede Navnechiffer og Aars-tallet 1618.

SLOTSHERRENS HUS OG KANCELLIBYGNINGEN. Ved en lav Brystningsmur er Porttaarnet forbundet med de to Sidebygninger, som saa smukt indrammer Forgaarden. De er begge i den nederlandske Stil med Sandstensbaand imellem Vinduerne og et ottekantet Taarn paa Midten. Saadanne Taarne plejer at være Trappetaarne, og saaledes er det ogsaa ved Kancellibygningen; ved Slotsherrens Hus er det derimod et Karnaptaarn, og Vinduerne sidder derfor i sædvanlig Stokværkshøjde. Der er ogsaa andre Forskellig-

heder, som viser, at man ikke har lagt Vægt paa en fuldstændig Overensstemmelse. Der er navnlig to, som falder i Øjnene, af hvilke den ene har en lokal Grund, medens den anden skyldes en Tidsforskul. At Slotsherrens Hus har to Porte, medens Kancellibygningen kun har een, kommer af, at der maatte skaffes Udgang gennem Slotsherrens Hus til Rendebanen, som jo hører med til den mellemste Holm. Den anden Forskul angaar Kvistene, som paa Huset mod Vest har de samme blødt svungne Linier som paa Hovedslottets Gavle og Kviste; paa Kancellibygningen har Volunterne derimod et Knæk. Denne Form er særegen for den yngre Hans van Stenwinkel, og det stemmer godt med, at Kancellibygningen først blev paabegyndt i 1614, samme Aar som Stenwinkel fik Arbejdet paa Ringrendingsporten, medens Slotsherrens Hus er et Par Aar ældre.

I den vestlige Bygning boede ikke blot Slotsherren; i øverste Stokværk var der Værelser for Hofmarskallen, Kansleren og andre høje Embedsmænd. Under Enevælden blev Huset Amtmandsbolig, som det er den Dag idag. Den østlige Bygning har sit Navn af, at det danske og det tyske Kancelli havde Lokaler i Stueetagen, naar Kongen residerede paa Frederiksborg; paa 1ste Sal var der Gæsteværelser, som navnlig blev benyttede til fremmede Ambassadører. Nu er her bl. a. Bolig for Slotsforvalteren og for den ene af Museets Inspektører. I disse Bygninger, som har undgaaet Branden, kan man bedst studere de gamle Tiders Bygningsmaade; bl. a. ser man, at Skillevæggene, ogsaa det store Midtskallerum, er opført af Bindingsværk, en Skik, som for øvrigt holdt sig op igennem det 18. Aarhundrede. Enkelte oprindelige Lofter, baade udskaarne Træløfter og Stuklofter, er bevarede.

NEPTUNSPRINGVANDET. Midt i Gaarden staar det prægtige Springvand med sine 16 Bronzefigurer, genrejst i 1886—88, efter at Pladsen havde staaet tom siden Svenskekrigen i 1659. Den mindst vanskelige Del af Opgaven var at genskabe Figurerne, da Originalerne, som tidligere fortalt, fandtes i Drottningsholms Have. Kun en enkelt Figur, Drengen med Hunden, var forsvunden; en ny blev efter J. C. Jacobsens Anmodning modelleret af den svenske Billedhugger John Börjeson, som ogsaa forestod Afstøbningen af de øvrige Figurer. Vanskeligere var Opbygningen af den arkitektoniske Del af Fontænen og den rette Anbringelse af Figurerne, da man ikke havde nogen Tegning af det oprindelige Springvand, men maatte gaa ud

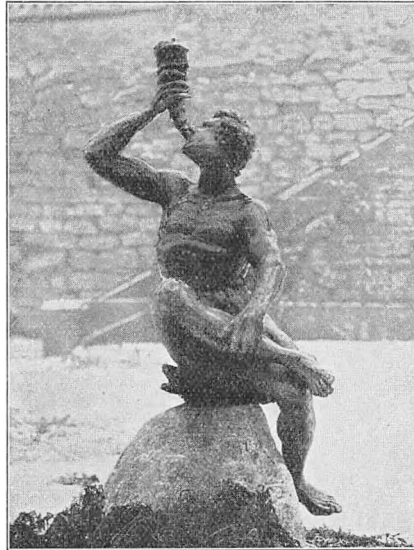

Fig. 35. Tre Tritoner.

Fig. 36. De tre danske Løver med Fama, Pax og Mercur.

Fig. 37. Venus, Ceres og Ariadne.

fra Johan Adam Bergs temmelig kortfattede Beskrivelse. Resultatet er heller ikke blevet helt tilfredsstillende. Architekturmaleren Heinrich Hansen, hvem det blev overdraget at give Tegning til Springvandet, havde et godt Kendskab til Ornamentiken fra Christian IVs Tid; men han har anvendt altfor mange Detailler, saa at man kommer til at tænke paa Snedkerarbejde. Adriaen de Fries, som i Broncefigurerne viser sig som en udpræget Barokmester, har sikkert ogsaa i Springvandets arkitektoniske Del anvendt en kraftigere Formgivning. Kummen var, som vi ved fra Bergs Beskrivelse, sekskantet, og den har uden Tvivl hævet sig over tre Trin ligesom paa Adriaen de Fries Herculesfontæne i Augsburg, som i flere Henseender har været et Forbillede for Neptunsfontænen paa Frederiksborg. At Kummen blev sat saa lavt, skyldes efter Sigende et Ønske af J. C. Jacobsen, som mente, at man skulde kunne se Vandet, saa snart man fra Porten fik Øje paa Springvandet. Paa tre af Sekskantens Hjørner sad — altsaa ikke som nu paa Klippestykker — Tritonerne, som med Stød i deres Konkylietrompeter hylder Havets Behersker, vel nok de bedst modellerede og mest vellykkede af alle Figurerne. De tre vandrende Løver paa de mellemliggende Hjørner viser dog, at det ikke saa meget er Havguden, der skulde hædres ved det monumentale Springvand, som Danmarks Konge, der efter Kalmarkrigens Afslutning selv følte sig om en Havets Behersker. Løverne ledsages af Pax (Freden), Fama (Berømmelsen) og Mercur som Repræsentant for Handelen, der nu efter Freden atter kunde blomstre op. Pax holder en Laurbærkrans, Mercur og Fama en Krone over Kongens Navneciffer. Paa Originalerne i Drottningholms Park er der dog kun Navnetræk under Laurbærkransen, ikke under Kronerne. Men heller ikke dette synes at være det oprindelige; ifølge J. A. Berg holdt Pax en Laurbærkrans over den ene Løves Hoved, Mercur Kongens Navnetræk over den andens, medens Fama »holder sig« ved den tredje Løve. Bergs Beskrivelse er ganske vist unøjagtig og paa et Par Punkter vitterlig urigtig; men her har han næppe kunnet tage fejl; desuden er den Maade, hvorpaa Fama udstrækker venstre Arm, unaturlig efter Figurens hele Stilling. De to Kroner, som Fama og Mercur holder, maa skyldes en Restaurering, som er foretaget i Sverige; efter Transporten til Drottningholm har Figurerne uden Tvivl trængt til at repareres.

Søjlen eller Pillen, som bar Neptunstatuen, var tresidet og bestod af et bredere »Postament« for neden og derover den egentlige Søjle. Paa Postamentets Hjørner laa de tre Delfiner, der — som Berg ud-

trykker sig — paa Ryggen bærer Venus, Ceres og Bacchus. Dette er for saa vidt rigtigt nok, som Delfinernes opadsvungne Haler tjener til Sæde for de tre Guddomme; men det er mærkeligt, at Berg her nævner Bacchus; der hører dog ikke noget særligt Skarpblik til for at se, at alle tre Figurer er kvindelige. Berg har tænkt paa den i Renæssancens Malerkunst almindelige Sammenstilling af Vinguden Bacchus og Ceres, Agerdyrkningens Gudinde, med Kærlighedens Gudinde i Overensstemmelse med en dengang yndet Talemaade: »Uden Ceres og Bacchus fryser Venus«. ¹ Men Kunstneren har her som Modstykke til de tre Tritoner villet have tre kvindelige Skikkelser og har derfor erstattet Bacchus med en kvindelig Guddom, som man vel rettest benævner Ariadne, som i den græskromerske Mythologi er Bacchus' Hustru. Figurerne er Symboler paa de livsopholdende Kræfter; de bæres af Delfiner, ligesom Danmarks Land bæres af Havet. Mellem dem ses paa en Slags Konsoller tre smaa Dreng, som leger med en Hund, en Gaas og en Slange, formodentlig Symboler paa Landets Dyreverden. Men Opstillingen er ikke, som den var oprindelig. Berg angiver meget præcis Figurerne Plads »Auff dem Schafftgesims zwischen den Meerfischen«; men det synes, at man har misforstået dette Udtryk; Skaftgesims er i det 17de og 18de Aarhundredes Kunstsprog det samme, som vi nu med et græsk Ord kalder Søjlebasis. Tænker man sig Figurerne anbragt der, faar de ganske rigtig

Fig. 38. Neptun.

¹ Et Citat af den romerske Komiedieskriver Terentius.

deres Plads »zwischen den Meerfischen«, d. v. s. Delfinerne. Forsøget paa at anbringe dem paa en højere »Gesims«, har indvirket uheldigt paa hele Søjlens Komposition. Foran Søjlens tre Sider staar

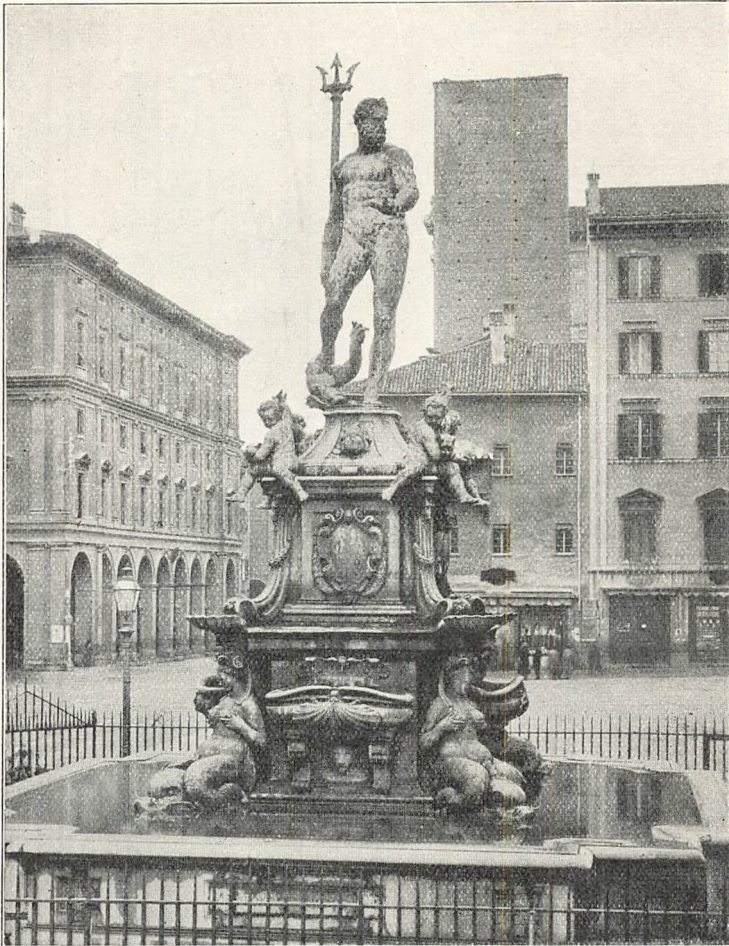

Fig. 39. Neptunsfontænen i Bologna.

de tre Figurer i mindre Maalestok, som alle har Kander i Hænderne, de to desuden en Aare. De hentyder ikke til bestemte mytologiske Skikkelser, men skal uden Tvivl symbolisere vore egne Farvande, Øresund og de to Bælter. Øverst oppe staar i overnaturlig Størrelse selve Havets Fyrste med sin Trefork i Haanden. Han skræver lidt ud med Benene som en Sømand paa et gyngende Dæk;

Figuren er i det hele mere naturalistisk gjort, end de gamle Græskere og Romere plejede at fremstille deres Guder.

Trods den svage Modelling i nogle af Figurerne har Springvandet som Helhed været et saare virkningsfuldt Monument, som kunde staa Maal med Herculesbrønden i Augsburg, og Christian IV kunde ikke have valgt nogen bedre Kunstner til at udføre det end Adrian de Fries. Han var Elev af den i Flandern fødte Billedhugger Jehan Boulogne, sædvanlig kaldet med det italienske Navn Giovanni da Bologna. Denne var som ganske ung kommet til Italien og var bleven Elev af Michelangelo. I Bologna staar hans prægtige Neptunsfontæne, som har været Adrian de Fries store Forbillede.

3. RENDEBANEN

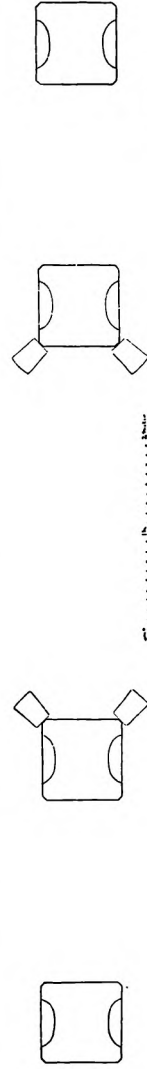
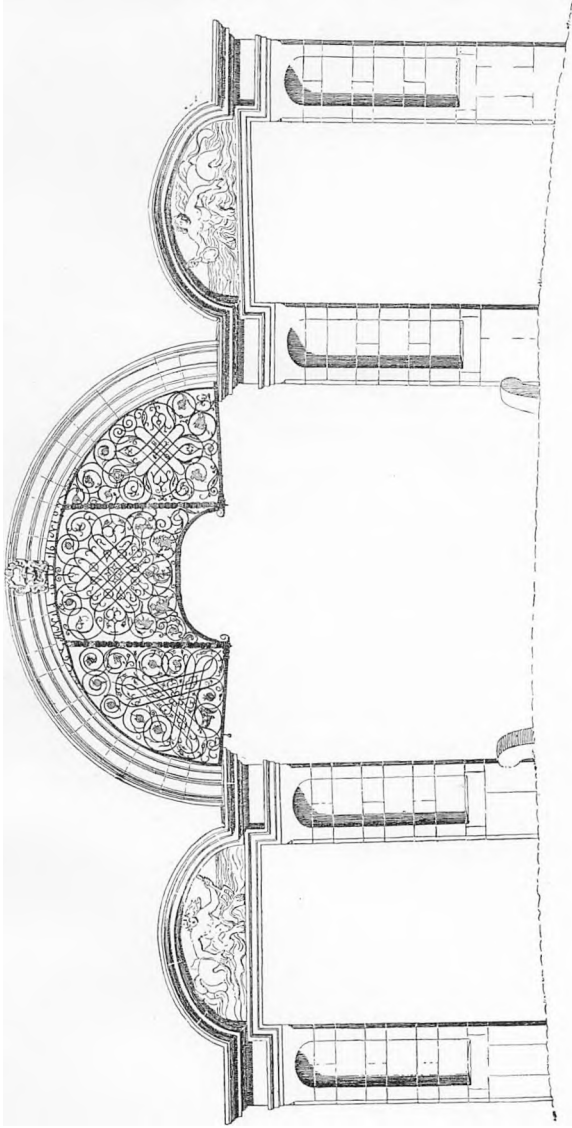
RINGRENDINGSPORTEN. Gennem den nordlige Port i Slotsherrens Hus begiver vi os nu ud paa Rendebanen; og vi forsømmer ikke at betragte Indskrifttavlen over Porten, som minder os om Mageskiftet mellem Frederik II og Herluf Trolle. Straks naar vi kommer ud paa den aflange Plads, faar vi Øje paa »Karruselporten«. Som den staar midt paa Pladsen uden Forbindelse med nogen Bygning, maa den synes gaadefuld for den uindviede, og lidt Forklaring er nødvendig. Som et Minde om Middelalderens Turneringer holdtes endnu i det 16de og 17de Aarhundrede en Slags Kampege eller Ridderspil, som kaldtes Ringrending eller med et fransk Ord Carrousel. Hverken det ene eller det andet af disse Ord betegner nogen Riden i Rundkreds. Ringrendingen bestod i, at man til Hest i fuld Fart søgte at træffe en Ring, som var ophængt mellem to Søjler eller — sjældnere — i en Port. Deltagerne blev inddelt i Partier, og der gaves Points, efter som man traf med Lansen i den inderste Cirkel eller i et af de ydre Felter. Denne Forlystelse var meget yndet ved Hofferne, og Dysten holdtes som oftest i en af Slotsgaardene, saaledes i Dresden, hvor Søjlerne endnu staar paa deres Plads. Ved Rosenborg var Ringen ligeledes ophængt mellem to Søjler; de findes endnu, men ikke paa den oprindelige Bane, som var paa den nuværende Eksercerplads; nu staar de Øst for Slottet ved den saakaldte grønne Bro. Ved Kroningsfester og andre store Fester i Kongehuset blev Herremændene tilsagt til at deltage i Ridderspillet; vi hører saaledes, at Herluf Trolle ved Frederik II's Kroning fik Tilsigelse til at møde med 6 Heste for at »rende og turnere«.

Naar der paa Frederiksborg i Stedet for de sædvanlig Søjler blev

rejst en hel Port, endda med tre Gennemgange ligesom de gamle romerske Triumphbuer, var det, fordi alt her skulde være i stor Stil; særlig fra 1616 mærker man hos Kongen en Lyst til at smykke sit Slot med prægtigt Sten- og Billedhuggerarbejde, og hans nye Bygmester, den yngre Hans van Stenwinkel, har sikkert nok skyndet til i samme Retning. Ringrendingsporten var, som tidligere beskrevet, et Pragtværk smykket med 13 Statuer af græsk-romerske Guder. Den nu staaende Port kan man derimod næppe kalde for et Pragtværk; paa Christian VIs Tid har der aabenbart ikke været stor Interesse for Porten, som jo heller ikke mere blev benyttet efter sin oprindelige Bestemmelse. Med Interesse betragter man derimod det smukke Smedejerns Gitter, som stammer fra den gamle Port. Francis Beckett har sammenstillet det med de to berømte Smedejerns Gitter foran Christian IVs Gravkapel i Roskilde Domkirke og med overbevisende Grunde godtgjort, at det maa skyldes den samme Mester. Hans Navn læser vi paa Gitrene i Roskilde:

Caspar Fincke bin ich genant
Diser Arbeit bin ich bekant.

Ser vi nøjere til, opdager vi til venstre for den underste Bue, set fra Syd, en lille Øsken og lidt længer inde mod Stenpillen en Tridse; under Øskenen har Ringen været ophængt, og ved Hjælp af en Snor over Tridsen kunde den hejses op og ned. Ringen kom saaledes til at hænge til højre for den turnerende Ridder, naar han kom sprængende fra Møntporten. Herfra skete nemlig Starten; ved den anden Ende laa, som en Tværbygning til Slotsherrens Hus »Judicérhuset«. Navnet betegner, at her sad Dommerne, som skulde paase, at ingen Overtrædelse af Turneringsreglerne fandt Sted, og uddele Priserne, som oftest bestod i Sølvbægere. J. A. Berg kalder det »ein herrlich Judicirhaus, so von rothen gebranten Steinen auffgemauret«. Om Herligheden kan vi nu ikke mere dømme, da Huset blev nedrevet efter Branden 1859. Det er Meldahl, som bærer Ansvaret for denne Vandalisme. Færdselen mellem Hillerød og Fredensborgvejen gik fra gammel Tid gennem Slottets to Forgaarde og ad Rendebanen. Under Genopførelsen blev Kløkketaarnets Tømmerspir afbundet i den mellemste Gaard, og Meldahl, som fandt, at Vognfærdselen generede Arbejdet, fik Kongen til at forbyde Færdselen. Dette vakte imidlertid stor Harme i Hillerød, og i Bladene blev det antydnet, at Bygmesteren burde hænges i en Galge, og at man dertil passende kunde bruge en Vejbom paa den Vej, som han vilde have Folk til

1:1

1/250

Fig. 40. Ringrendingsporten. Efter »Foren. af 3. Decbr.«

at køre. For at besværges denne Storm skaffede Meldahl en ny Forbindelse mellem Vejen, som gaar forbi Slotskroen, og Rendebanen ved, som han nok saa flot skriver i sine Erindringer, at nedbryde »nogle Rønner ved den søndre Ende af Karruselgaarden«. Disse Rønner var dog Bygninger fra Christian IVs Tid, og blandt dem var Judicérhuset, som vel ikke var nogen Pragtbygning, men dog havde en vis Betydning, bl. a. ved sin Beliggenhed. Ved dets Nedbrydning er der nemlig foruden selve Bygningens Tab voldt den Skade, at Ringrendingspladsen ikke mere virker som Plads, men som en Gade, hvor Porten synes at staa som en umotiveret Hindring for Færdselen.

FADEBURSSTUEN OG KONGESTALDEN. Langs Pladsens vestre Side ligger gamle Bygninger fra Frederik II's Tid; først, altsaa længst mod Syd, »Fadburstuen«, som i nyere Tid har faaet Navnet »Oldfruens Længe«. Et tredje Navn, som endnu ofte høres, er »Havremagasinet« efter Benyttelsen af det øverste, lave Stokværk. Nu er baade Havren og Oldfruen borte; Bygningen indeholder nogle mindre Lejligheder og en Tegnestue for Bygningsinspektøren. I Flugt med Fadburstuen hen til Audienshuset ligger en lavere Bygning, hvor i Frederik II's Tid hans Sønner Christian og Ulrik havde deres Værelser. Under Christian IV blev Bygningen indrettet til Boldhus; men omkring 1640 blev den atter forandret, og her var fra nu af og i lange Tider Kongestalden. Frederik VII lod her indrette en mindre Spisesal, sædvanlig kaldet »Testuen«, med Udgang til den bagved liggende Have, »Tehaven«, og i Forbindelse dermed nogle mindre Værelser. Efter at Huset under Verdenskrigen har været benyttet til Indkvartering af Soldater, er det for nylig blevet restaureret, ved hvilken Lejlighed de smaa Værelser er slaaet sammen til en Sal, og begge Sale har faaet hvælvede Lofter. Herved har man søgt at komme tilbage til det oprindelige; der var nemlig paa Østmurens Inderside tydelige Spor af en gammel Loftshvælvning. De to Sale benyttes nu af Museet ved Modtagelse af udenlandske Gæster og lignende Lejligheder.

AUDIENSHUSET OG LØNGANGEN. Ved Rendebanens Nordende ligger en af de smukkeste Bygninger paa Frederiksborg, Audienshuset. Det er bygget paa et ældre Porthus' Plads, og det er ogsaa i sin nuværende Skikkelse et Porthus, selv om det sædvanlig benævnes efter Audienssalen i øverste Stokværk. Gennem Porten var

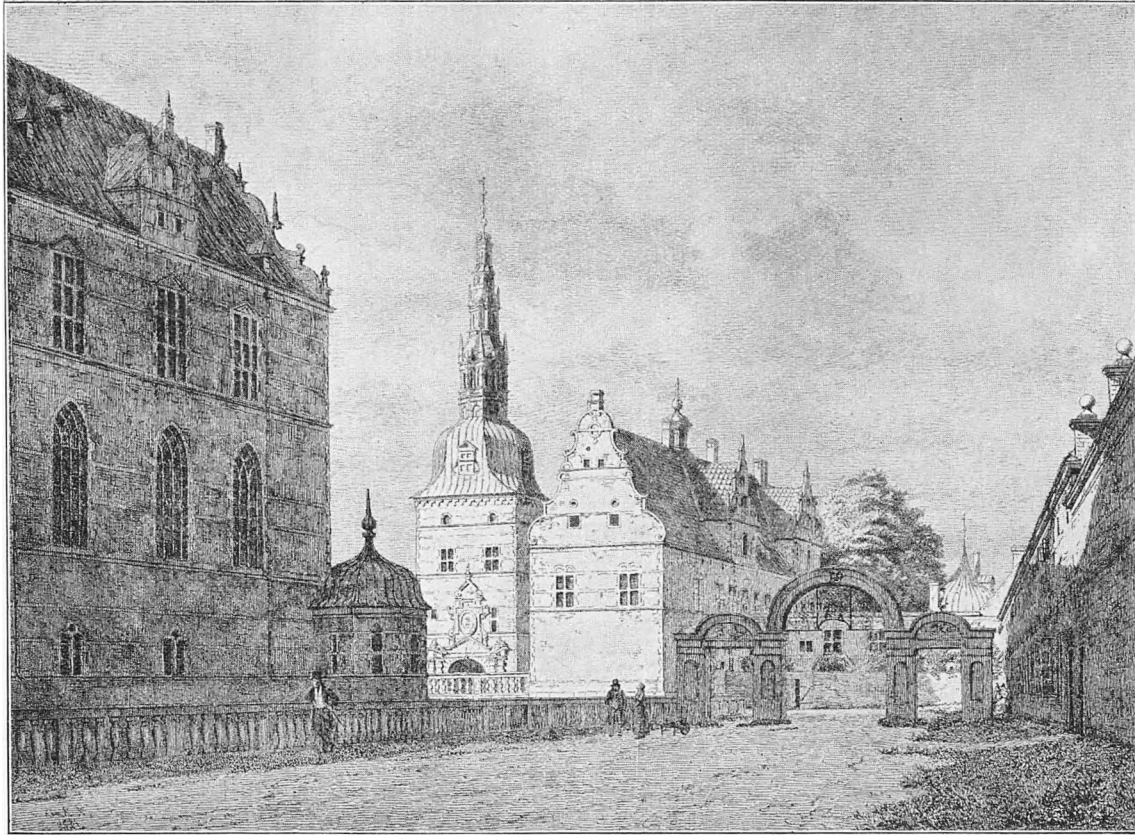

Fig. 41. Karruselgaarden. Efter Radering af J. Roed.

der Adgang til Slottet for dem, der kom nordfra, fra Helsingør og Kronborg; for dem var Ringrendingspladsen den ydre Forgaard, ligesom Staldgaarden paa forreste Holm for dem, der kom fra Syd. Oprindeligt har der sikkert ikke været nogen Løngang fra Porthuset over til Slottet; Opførelsen af denne Løngang, til hvis nederste Stokværk der er Adgang fra Porten, viser mere end noget andet, at det paa Christian IVs Tid — trods Vindebroer, Runddele og andre middelalderlige Levn — ikke har været Alvor med Slottets Forsvar. Audienshuset og Løngangen er ligesom Kronborg helt beklædt med Sandsten; paa den Tid, da Opførelsen fandt Sted, 1612—16, har Kongen baade haft Lyst og Midler til denne mere kostbare Byggemaade, og han havde i Hans v. Stenwinkel den rette Mand til at lede et Arbejde af denne Slags. Stenwinkel var paa dette Tidspunkt endnu ikke udnævnt til kongelig Bygmester; men det udelukker ikke, at Kongen har benyttet hans Tjeneste som saadan, selv om han kun har haft Ansættelse som Stenhugger. Foruden adskillige Enkeltheder, som peger mod Stenwinkel som Bygmester, findes der et særlig interessant og vægtigt Bevis, som Francis Beckett har fremdraget. Beckett paaviser — hvad for øvrigt allerede Høyen har lagt Mærke til — at hele Kompositionen af den sydlige Portal er en let Omarbejdelse af et Ornamentstik, som findes i Strassburger Maleren Wendel Dietterlins »Architectura«, et Værk, som udkom i 1598. Vi finder her ikke blot hele den arkitektoniske Anordning, men ogsaa de syv spillende Muser over Søjlerne. Men nu findes der paa vort Universitetsbibliothek et Eksempplar af Bogen, som har tilhørt de to Brødre Stenwinkel og senere en yngre Broder Morten, som var Maler. Indvendigt paa Bindet læser man alle tre Navne: »Lourens v. Stenwinchel, Hans v. Stenwinchel, ende nu M. v. Stenwinchel, 1629«.

Da Lourens ikke, saa vidt vides, har arbejdet paa Frederiksborg, maa det være Hans, som har foreslaaet Kongen, at Portalen skulde hugges efter dette Forbillede. Da Audienshuset var færdigt, viste Kongen sin Tilfredshed, idet han den 10. December 1619 udnævnte Hans van Stenwinkel til »Kgl. Majestæts General-Architekt og Bygmester«.

Den sydlige Portal er et Pragtstykke, som nok er værd at be-
 tragte lidt nøjere. Den livfuldt bevægede Søjle-Architektur spænder over hele Facaden i nederste Stokværk. Ved Siderne, hvor Dietterlin har mindre Porte, er her to lave Døre, og over dem smukt indfattede ovale Vinduer. Indfatningen dannes af kvindelige Hermer,

som forneden forener sig i et Baandornament, vistnok en original Komposition af Stenwinkel, som senere har anvendt den samme Idé over Klokketaarnets Portal. Dietterlin har en anden Indfatning

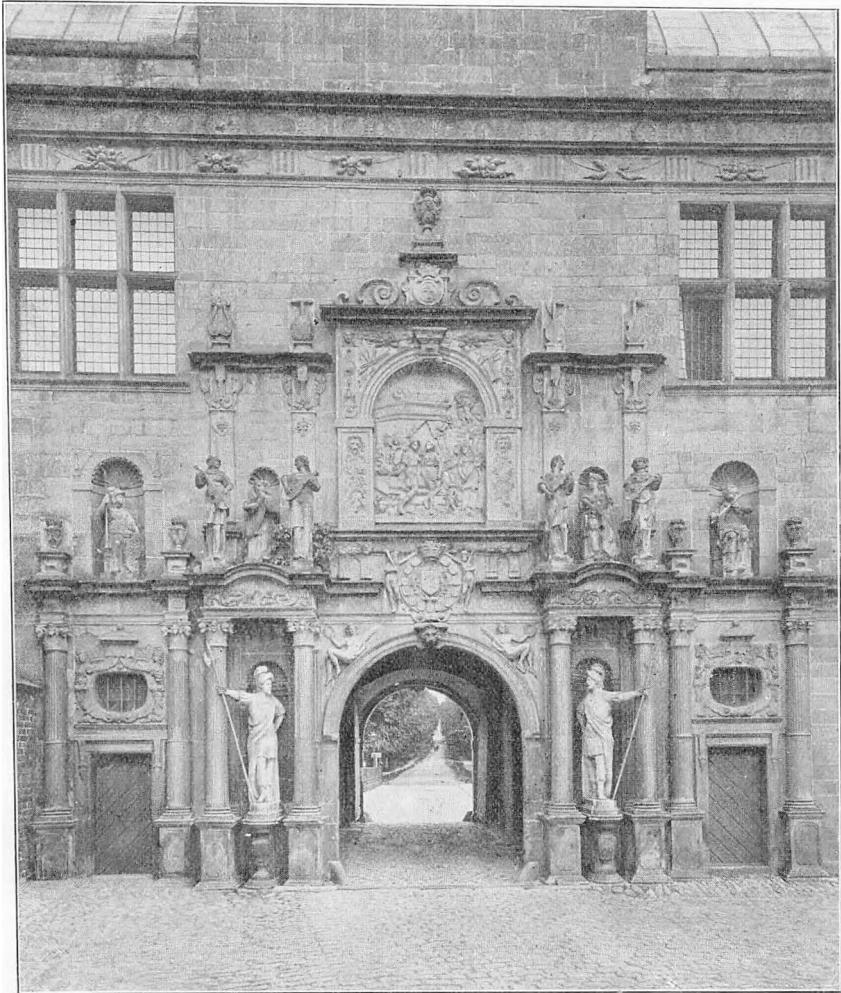

Fig. 42. Audienshusets Sydportal.

med to vingede Smaadjævle. Den ene af de syv Muser, som paa Dietterlins Stik staar i Midten foran den store Niche, har maattet vige denne Plads af Hensyn til det store Relief, som skulde opsættes her, og er flyttet hen i Nichen yderst til højre som Pendant til en Minerva. Dietterlin har her en Landsknægt. Noget helt nyt

er det store Relief, som uden Tvivl har en særlig Betydning, anbragt som det er lige over det kongelige Vaaben. Scenen er et Brudekammer, hvor Brudeparret sidder fortrolig sammen paa Kanten af en mægtig Himmelseng. Smaa Amoriner er travlt sysselsatte dels med at drage Omhængen til Side, dels med at strø Roser, og fra højre Side kommer to Kvindeskikkelser, som bringer alle Lykkens Gaver. Paa Sengehimmels Overkant kurrer et Par Duer. Høyen siger – uden nogen nærmere Motivering – at Relieffet forestiller Mars og Venus; men det er en ganske uholdbar Forklaring. Mars og Venus er i Mythologien ikke noget Ægtepar, og det Elskovs-eventyr, som Homer fortæller om i Odysseéns 8de Sang, kan umulig fremstilles paa denne Maade og vilde jo desuden være et temmelig upassende Emne paa dette fremtrædende Sted. Den harniskklædte Mandsskikkelse er ikke Krigsguden, men en Feltherre, og den, som kender de Emner af Oldtidens Historie, som Renæssancens Kunstnere særlig yndede at fremstille, vil ikke være i Tvivl om, at Relieffet forestiller Kong Alexander den Stores Bryllup med den baktriske Fyrstedatter Roxane. Men af hvad Grund har Christian IV ønsket denne Scene fremstillet paa en saa iøjnefaldende Plads? Er det for dristigt at antage, at Relieffet indeholder en Hentydning til hans Ægteskab med Kirstine Munk, som fandt Sted 31. December 1615, altsaa omtrent ved den Tid, da Relieffet maa antages at være udført?

De syv Muser og Minerva er vel kun haandværksmæssigt udført, men man sporer dog i dem den Stræben efter det udtryksfulde, som er karakteristisk for Baroktidens Kunst. Men hvad skal man sige om de to stive Hellebardister, som staar foran Nicherne for neden? De staar i en mærkelig Modsætning til de andre Figurer og er tilmed ved deres Størrelse helt ude af Proportion med alt det øvrige. Sagen er den, at disse to Figurer først er opstillede under Christian VI, da Slottet fik den store Istandsættelse, som lededes af J. F. Ramus. Der havde dengang i 40 Aar ingen Figurer staaet her, og Ramus, som ikke kendte Dietterlins Stik, har ikke kunnet se, at de aflange Fodstykker var bestemt for Rytterstatuer. Han fandt saa for godt at opstille »2de romanske Guarder«, d. v. s. to romerske Livvagtssoldater, som man forestillede sig dem i Baroktiden. Man kunde ønske, at de to Gardister maatte blive fjærnet og puttet ind i Magasinet, som er indenfor til højre for Porten. For den, som har gjort sig fortrolig med Tidens Figurstil, virker de meget forstyrrende. Materialet er heller ikke smukt; medens alt

det øvrige er hugget i Sandsten, er de to Krigere af Cement. Det er Ramus ganske vist uskyldig i; han havde ladet Billedhugger Øxendahl hugge dem i Sandsten; men i nyere Tid er de blevne erstattede med Cementfigurer.

Gaar man gennem Porten og betragter den Side, som vender mod Nord, finder vi der en Gentagelse af Portalen i simplificeret Form, idet kun selve Portbuens Indramning med Søjler er gen- taget. Søjlerne er her ioniske, medens de paa Sydsiden var korin- thiske. I øvrigt er Facaden paa begge Sider inddelt ved vandrette Baand, der ikke svarer til Stokværksinddelingen, men løber over og under Vinduerne, som det er sædvanligt i vor nordiske Renæs- sance-Architektur. Over de øverste Vinduer er der en Frise med »Triglypher«, et Ornament, som stammer fra den græske Bygnings- kunst, hvor det dog kun anvendtes over doriske Søjler. Baandene og Frisen fortsætter sig paa begge Facader af Løngangen; men her er der tillige en lodret Inddeling ved Halvsøjler, for neden doriske, for oven ioniske, uden Hensyn til, at Triglypherne kommer over de ioniske Søjler. Allerede Romerne brugte at smykke Facaderne paa deres Bygninger med Søjler af forskellige Ordener over hverandre, og i Renæssancetiden er det samme Motiv ofte anvendt baade i Italien og Frankrig, særlig paa de indvendige Gaardfacader. Men her plejer rigtignok Søjlerækkerne at svare nøje til Stokværksind- delingen, og hver Søjlerække bærer et Overværk, som igen tjener til Støtte for den næste Række, saa at den øverste Række bærer Bygningens Hovedkrans. Den hele Søjledekoration har altsaa tillige en Funktion som bærende Led. Paa Løngangen er Søjlerne, som staar paa Konsoller, en blot og bar Dekoration. Trods denne lidt betænkelige Omdannelse af det oprindelige Motiv, kan det ikke nægtes, at Dekorationen er virkningsfuld, og man glæder sig over den smukke Fordeling af Vinduerne, som taktfast følger Buerne for neden. Den hele Facadekomposition har Præget af rolig Har- moni og tillige af en vis Elegance. Over Hovedkransen har Kunst- nerens muntre Lune givet sig Udslag i de morsomme Drengfigurer, som hver holder en Kugle i Haanden, parat til Keglespil; deraf det folkelige Navn »Kegledrengene«.

Ved Løngangen er Audienshuset, skønt oprindelig et Porthus, blevet en Sidefløj til Slottet; Adgangen til Audienssalen er fra Kongefløjen, og det er derfor naturligst at opsætte Beskrivelsen af Salen til senere. Af Rummene i nederste Stokværk staar det østlige ligeledes i Forbindelse med Kongefløjen, men har tillige Indgang

fra Porten. Det bruges nu til Magasin for de Rester af Sandstensfigurer og Ornamenten, som maatte kasseres ved Slottets Genopførelse efter Branden og erstattes med nye. Det vestlige Rum har Indgang fra Porten; her har Christian IV haft sit »Drejerkammer« med alt muligt Værktøj til Udøvelse af denne ædle Kunst. En Tid var her dog Møntværksted, medens Drejerkammeret var flyttet over i Runddelen ved Kongefløjen. Deraf har Porten faaet Navnet Møntporten. Nu staar Drejerkammeret tomt og tjener kun til Gennemgang til Testuen.

4. HOVEDSLOTTET

SLOTSporten OG TERRASSEN. Vi begiver os nu tilbage ad Rendebanen for derfra at betræde Hovedslottet. Undervejs lægger vi Mærke til den gamle Stenbalustrade langs Kanalen. Det er det »Galleri«, som Hans Brochmann i 1616 paatog sig at udføre. Naar vi ser over mod Slottet og vender Blikket lidt tilbage, faar vi Øje paa en lille Udbygning mellem Løngangen og Kongefløjen med en Dør ud til Kanalen; ad denne Løndør kunde man, naar Anledning gaves, forlade Slottet i Baad. Lige overfor os har vi Kirkefløjens lange Façade med de høje, gotiske Vinduer og de smaa Dobbeltvinduer under dem. Man ser, hvorledes de profilerede Sandstensbaand under Kirkens og Riddersalens Vinduer saa vel som de flade Baand mellem Vinduerne løber sig død mod Kongefløjens Mur, som har en ganske anden Stokværksinddeling. Bygmesteren har ikke evnet at bringe en harmonisk Overgang til Veje. Gennem Porten i Slotsherrens Hus kommer vi ud i Forgaarden og standser et Øjeblik ved Fontænen for at tage et samlet Overblik over Slottet.

Over den lave Terrassemur ser vi de øverste to Stokværk af Hovedfløjen med en Kvist imellem de to Trappetaarne; men det som mest giver Slottet Karakter, set fra Forgaarden, er dog Klokketaarnet og de to Gavle af Sidefløjene, som stiger taarnagtig op af Vandet. Der er noget forunderlig levende ved Slottets hele Apparition, som hænger sammen med, at vor nordiske Renæssance egentlig er en Overgangsstil. Det hele Anlæg er tænkt symmetrisk og aksefast med Forgaarden; men man har ikke været bange for det usymmetriske, naar det gjaldt om at fremhæve noget betydningsfuldt. Klokketaarnet markerer paa en særdeles kraftig Maade Kirkefløjens Betydning overfor den mindre fornemme østre Fløj, som jo bl. a. var Køkkenfløjen. Kirkefløjen er desuden bredere; men paa

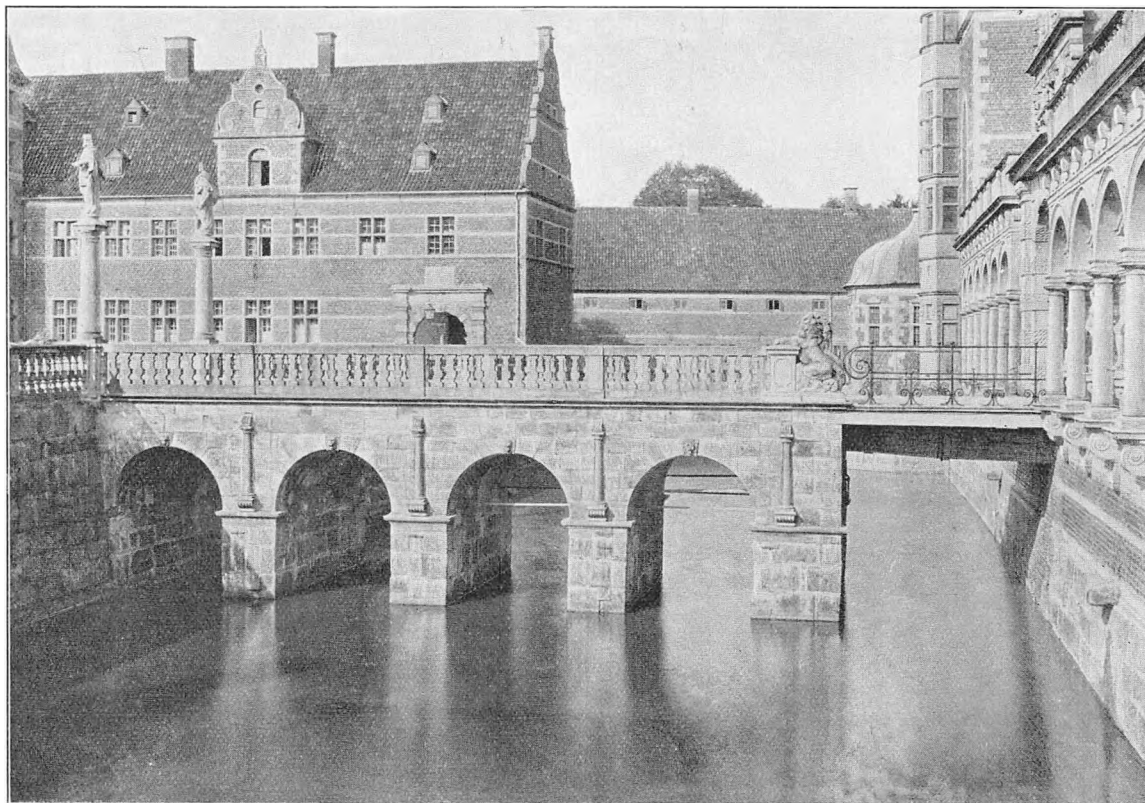

Fig. 43. Den inderste Slotsbro.

Grund af de større Forhold i Stokværkernes og Vinduernes Højde er Bredden ikke iøjnefaldende. Derimod kan man ikke undgaa at lægge Mærke til den usymmetriske Anbringelse af Karnapperne, som kun kan forklares ved en bristende Evne hos Bygmesteren. Som tidligere omtalt har Christian IV i de Aar, da Fløjene blev opført, ikke haft nogen virkelig Architect til at lede Arbejdet, og vi maa antage, at Jørgen Friberg har arbejdet, saa godt han kunde, efter de fra den ældre Stenwinkels Tid foreliggende Skabeloner. En ejendommelig Virkning gør de to lave Runddele ved Fløjenes Hjørner; i Planen svarer de til de store Hjørnetaarne ved Kongefløjen; men med deres lave Kuppelhatte danner de en mærkelig Modsætning til de spirprydede Taarnes frejdige Opadstræben; det er, som om ufuldbaarne Tanker gemte sig i dem.

Vi nærmer os Broen, som fører over til Slotsholmen, og bemærker, at den Balustrade, som begrænser Forgaarden ud imod Kanalen, har en anden Karakter end Balustraden ved Rendebanen. Den har Baroktidens sværere Former og røber derved, at den stammer fra Istandsættelsen under Christian VI. Begge Balustraderne var dengang brøstfældige, og man benyttede saa de brugbare Stykker af den ene til at reparere den anden med. De to Statuer, som staar paa høje Søjler foran Broen, forestiller Oldtidens berømteste Feltherrer, Alexander af Makedonien (til venstre) og Julius Cæsar. Statuerne er nye, udført af Billedhugger N. Chr. Petersen i 1909–10. De gamle Statuer, som omtales hos J. A. Berg, var allerede forsvundne paa Thuras Tid. Det maa være Ramus, der har kasseret dem ligesom Statuerne paa Ringrendingsporten. N. Chr. Petersens Statuer er karakterfulde og vidner om et godt Studium af Figurstilen fra Christian IVs Tid. Petersen har ogsaa modelleret de to glubende Løver, som »mit aufgesperreten Rachen« — som Berg siger — vogter Træbroen, oprindelig Vindebroen, som ligger umiddelbart foran Slotsporten. Stenbroen, hvis Balustrade er fra Christian VI's Tid, hviler paa fire Buer; Bropillerne er smykkede med Søjler paa Konsoller. Portalen er i en lidt tung Renæssancestil med afvekslende glatte og rusticerede Sandstenskvadre. Den store Opsats for oven, som med sine mange Detailler ikke harmonerer ret godt med den strenge Stil i Portalen, er i det væsentlige et Værk af Caspar Bogaert; paa Tavlerne under de kongelige Vaaben staar Aarstallet 1609. Dog viser Afdækningen for oven og Voluterne ved Siden af Vaabnene, at Hans van Stenwinkel den yngre har givet Opsatsens endelige Form samtidig med, at Terrassen fik sin nye Ud-

smykning. Vaabnet til venstre er Christian IVs med hans Valgsprog »Regna firmat pietas« (Fromhed styrker Rigerne), til højre Dronning

Fig. 44. Slotsporten.

Anna Cathrines med Valgsproget »Rege me Jehova spiritu sancto tuo« (Led mig, Herre, ved din Helligaand). Ovenover Vaabnene ses Kongens Navnetræk, og øverst paa Toppen bærer en Ørn et Billede af Jupiter, medens Minerva og Diana, Visdommens og Jagtens Gudinder, indtager Hjørnepladserne. Alt var »reichlich über-

zogen« med halvslaget Guld. Thura, som gerne bruger stærke Udtryk, siger, at Portalen »er med saa riigt Billedhugger-²Arbeyde og med saa mangfoldig Forgyldning udziiret, at Øynene ved første Anskuelse af Guldets Glands næsten blive forblindede«. Denne Guldglans mødte man for øvrigt overalt paa Slottet, paa Søjler og Statuer, paa Karnapperne, Vinduernes Indfatninger og de fleste Sandstensornamenter. Nu er der kun svage Spor tilbage paa enkelte Steder, som har været mindre udsat for Vejrligets Indflydelse. Ogsaa Farver, røde, blaa og grønne, har man fundet Spor af; man har frydet sig over det vekslende Farvespil, ikke blot i selve Materialet, de røde Mursten og den graa Sandsten, men ogsaa i de paasatte Farver og Forgyldningen, i stærk Modsætning til det 18de Aarhundredes Architektur, hvor der kun lægges Vægt paa Formen, Murene pudses i den samme Farvetone som Sandstenen, og Statuerne overmales med »Stenkulør«.

Til højre og venstre for Porten breder sig de statuesmykkede Arkader (Fig. 20), som Stenwinkel opsatte i 1620—21, efter at han havde ombygget Forbindelsesmuren mellem Sidefløjene og til Gaardsiden bygget Buegange, som bærer en Terrasse. De ydre Arkader antyder paa en betydningsfuld Maade det, som til den anden Side er fuld Virkelighed, en i og for sig fortræffelig Idé. Søjlerne, som bæres af Konsoller, forbindes for neden ved en Fodliste, som svarer til Gulvhøjden i den indre Buegang, og for oven afsluttes Arkaderne til begge Sider af en Balustrade. Noget mindre tilfredsstillende er Nicherne, hvori Statuerne staar; deres knækkede og kantede Overdel med de oprindelig forgyldte Kugler synes at savne Albuerum under Buene. Statuerne forestiller ifølge Bergs Angivelse til højre Neptun og Amfitrite, Hercules og Omphale, Phoebus og Luna; Havguden og hans Hustru er tydelig nok betegnede ved deres Attributer, og Hercules er heller ikke til at tage Fejl af; men om hans kvindelige Modstykke virkelig skal forestille den lydiske Dronning Omphale, i hvis Tjeneste den stærke Helt maatte bære Kvindeklæder og spinde, synes noget tvivlsomt; Statuen synes, hvis den da ikke er forandret ved senere Istandsættelse, snarere at forestille Minerva, som jo ikke blot er Vidskommens Gudinde, men tillige en krigersk Guddom, der fremstilles med Hjælm og Spyd. Phoebus er et Tilnavn til Apollon, der baade opfattes som Solgud og som Gud for Sang og Strengespil; paa lignende Maade bliver Luna, Maanegudinden, gjort til eet med Diana, Jagtens Gudinde, og Statuen har Attributer, som hentyder hertil. Til venstre møder

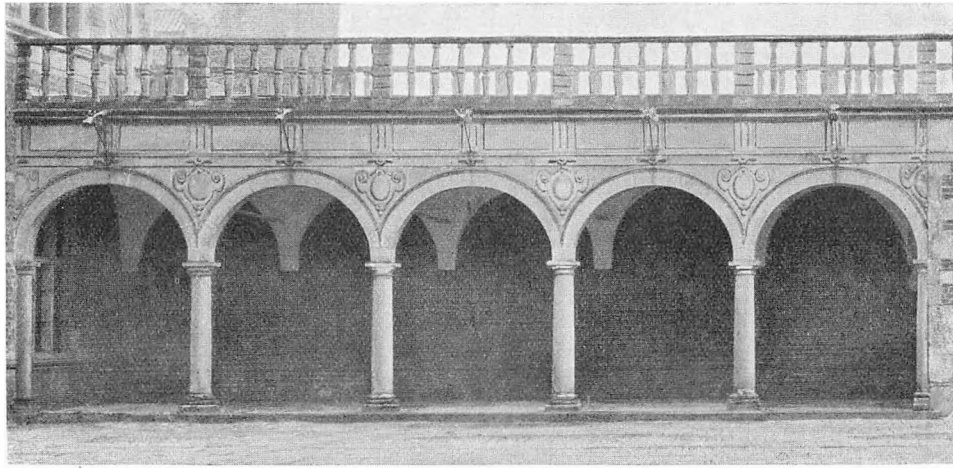

Fig. 45. Buegangene.

vi Gudernes Fader Jupiter og Himmeldronningen Juno, derefter Krigsguden Mars og Kærlighedens Gudinde Venus, endelig længst til venstre — stadig ifølge Berg — Hippomenes og Atalante. Hvad disse to i Mythologien temmelig underordnede Personer har her at skaffe, er ikke saa lige at sige. Om Atalante, en arkadisk Jægerinde, fortæller Mythen, at hun havde lovet at ægte den, som kunde overvinde hende i Løb; men den, som hun indhentede, dræbte hun med sit Spyd; efter at mange Bejlere havde tilsat Livet, vandt Hippomenes hende ved, at han under Løbet lod Guldæbler, som Venus havde skænket ham, falde til Jorden; Atalante, som ikke kunde modstaa at opsamle Æblerne, kom derved for sent til Maalet. Vi skulde altsaa vente at finde begge Figurer med Æbler i Haanden; men som Figurerne nu staar, har den mandlige Figur en Dru eklase i Haanden, og den kvindelige bærer Frugter i Favnen. Det er dog ikke derfor sikkert, at J. A. Berg har taget fejl; det er godt muligt, at Figurerne, da de blev restaurerede under Ramus, er blevne forandrede til en dansende Faun og til en Pomona. Om den mandlige Figur kan man i hvert Tilfælde sige, at hvad enten den opfattes som dansende eller løbende, er det en betænkelig Sag at spærre en saadan Figur inde i en Niche; Fortvivlelsen over den knebne Plads maler sig ogsaa tydelig i hans Ansigt. Om Figurerens Kvalitet som Helhed har Meningerne været noget delte. Thura kalder dem for »fortreffelige Billeder«; Beckett finder dem derimod kummerlige. De fleste vil vistnok slutte sig til den sidste Opfattelse; man behøver blot at betragte de to Figurer, som staar nærmest Porten; Gudernes Fader ligner nærmest en for Udkommet bekymret Kopist i Rentekammeret, og Havgudens Ansigtstræk vilde passe bedre for en Professor i Archæologi.

Den indvendige Portal er mindre prægtig, men virker med sin roligere Holdning mere tilfredsstillende, selv om der er noget vilkaarligt i den Maade, hvorpaa Frisen, der har Balustradens Højde, ligesom overskærer den bagved liggende gavlformede Opsats og tildækker dens nederste Del. I Frisen er der et Relief med en liggende Figur, der forklares som Planeten Jupiter. Paa begge Sider af Porten kommer først Portnerens Værelser og derefter Buegangene; Forbilledet for disse har uden Tvivl været Buegangene i Amsterdams Børs, som var bygget af Henrik de Keyser i 1608—11; men disse gaar igen tilbage til italienske Forbilleder, som Loggia degl' innocenti i Firenze. Børsen i Amsterdam kan Stenwinkel godt have kendt af Selvsyn; men han har sikkert ogsaa haft Tegninger af den. Taget

over Hvælvingerne er fladt; det er »Terrassen«, som Berg kalder en bred Spadseregang; som saadan kunde den jo godt anvendes, foruden at den tjente til Forbindelse mellem de to Sidefløje.

SLOTSGAARDEN. Gaarden, som oprindelig var brolagt med hvide og brune Marmorfliser i Skaktavl, har nu en Mønsterbrolægning af forskelligfarvede Granitsten. Men nogle Steder er Mønsteret afbrudt ved Kredse og Linjer, som synes trukne ganske vilkaarlig; tydeligst træder de frem, naar man fra et af Vinduerne i Prinsessefløjen ser ned i Gaarden, og den som først har faaet Øje paa dem, vil snart blive klar over, at de maa have en særlig Betydning. Man har hermed mærket Steder, hvor forskellige mærkelige Ting blev fundne ved en Udgravning, som i 1909 blev foretaget i Slotsgaarden under Ledelse af Architekt Juel Esmer. De to Cirkler i Gaardens højre Side betegner middelalderlige Brønde, som blev fundne under Fundamenterne af Herluf Trolles Hilerødsholm; i venstre Side ses en større Kreds, hvorunder fandtes Resterne af et middelalderligt Taarn, som blev delvis bevaret af Herluf Trolle og sammenbygget med Slottets Nordmur; dennes Retning blev ogsaa konstateret ved Ud-

gravningen og er ligeledes betegnet i Brolægningen; man ser, at Retningen ikke falder sammen med den senere Kongefløjs, men at den er vinkelret paa Retningen af Strædet paa den forreste Holm.

De fire Taarne i Slotsgaarden er alle Trappetaarne, ogsaa det store Klokketaarn. Uagtet det som saadant staar i et nært Forhold til Kirken, er der dog ikke nogen Forbindelse mellem Kirken og Taarnet. Indgangen er fra Gaarden, og Trappen fører op til Dansesalen; en mindre Trappe, som er anlagt i et Hjørne, fører derfra videre op til Spiret. Under Taarnet er der et Fangehul med to Luftkanaler. De fra Middelalderen overleverede Vindeltrapper blev endnu i Renæssancen stadig anvendt med Forkærlighed, og de blev ofte byggede med stor Kunst. Man maa skelne mellem to Hovedtyper;

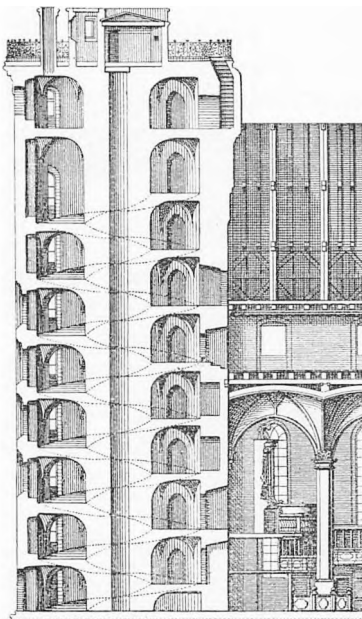

Fig. 46. Rundetaarn.

enten opmurer man en spiralformet stigende Hvælving omkring en søjleformet Kærne, »Spindelen«, og Trinene, som kan være af Træ eller Sten, lægges saa ovenpaa Hvælvingen. Saaledes er Trappen i Kancellibygningen, hvor Trinene er af Træ. Eller Trappen bygges af hugne Sten, saaledes at Spindelen bestaar af cylinderformede Stykker af samme Højde som Trinene og hugne i eet Stykke med disse. Denne simple og solide Byggemaade er anvendt i alle Trappe- taarnene i Slotsgaarden. Men i Udlandet, særlig i Frankrig, findes langt kunstfærdigere Trappeanlæg. For at undgaa den altfor store Stejlhed, som Trappen faar ved Trinenes smalle Ende, erstattede man Spindelen med en Cylinder, ofte af betydelig Bredde, og lod Ovenlys falde ned gennem den. Gennem Aabninger i den indre Cylinder og store Vinduer i den ydre Mur faldt der rigeligt Lys ind, og der skabtes saaledes store lyse Trapper, som egnede sig til arkitektonisk Udsmykning. Her i Landet kan vi som Eksempel paa mere kunstfærdig Konstruktion kun nævne Rundetaarn i Kø- benhavn, hvor der er en indre Cylinder. At der i Stedet for Trin er en jævnt stigende Bane, som man kan køre og ride op ad, der- paa findes der ogsaa Eksempler i Udlandet.

Naar vi nu ser os om i Gaarden, er der adskillige Ting, som paakalder vor Opmærksomhed. Til højre har vi Køkkenbrønden, ogsaa kaldet Løvebrønden eller Venusbrønden, hvor Stenhugger- arbejdet er udført af Hans v. Stenwinkel i 1618. I sin nuværende Skikkelse er den dog nærmest et Værk af Jahn, som restaurerede den under Frederik VII. Et større Brudstykke af Relieffet foroven findes i Slottets Magasin; det er et saa dygtigt Arbejde, at man har tvivlet paa, at Stenwinkel selv har komponeret det. Francis Beckett gætter paa, at Modellen er »pousseret«, som man dengang sagde, af den før nævnte italienske Billedhugger Crivelli (Peter Griffel). Om Broncefigurerne, Venus og Amor ridende paa en Svane, ved man lige saa lidt, hvem Kunstneren har været. Det kan kun oplyses, at de er støbt af en Broncestøber Jørgen Wulff i København. Venus- figuren er aabenbart stærkt paavirket af Kvindefigurerne paa Nep- tunsbrønden. J. A. Berg fortæller, at der ved Siden af Løven stod en Yngling af Bronze, »der an unterschiedlichen Orten klar Wasser von sich giebt«; men den er senere forsvunden.

Paa den modsatte Side falder det smukke Smedejerns Gitter i Øjnene, som lukker for Vinduet til Christian IVs Kirkestol. Over- ensstemmelsen med Gitrene foran Gravkapellet i Roskilde gør det indlysende, at det skyldes den samme kunstfærdige Mester fra Hel-

Fig. 47. Slotskirkens Portal.

singør, Casper Fincke, som vi ogsaa maatte tilskrive Gitteret i Ringrendingsporten. Til højre for Vinduet er Kirkens Hovedportal, som er overdaadig smykket med Billedhuggerarbejde. Det er en videre Udvikling af Klokketaarnsportalen paa Kronborg. Statuerne for oven forestiller to danske Sagnkonger, Erik II og hans Søn Knud, af hvilke

den første hos Saxo nævnes som den første kristne Konge i Danmark. Den store Tavle mellem dem viser det kongelige Vaaben omgivet af Musikinstrumenter, som tyder paa en flittig Benyttelse af hold

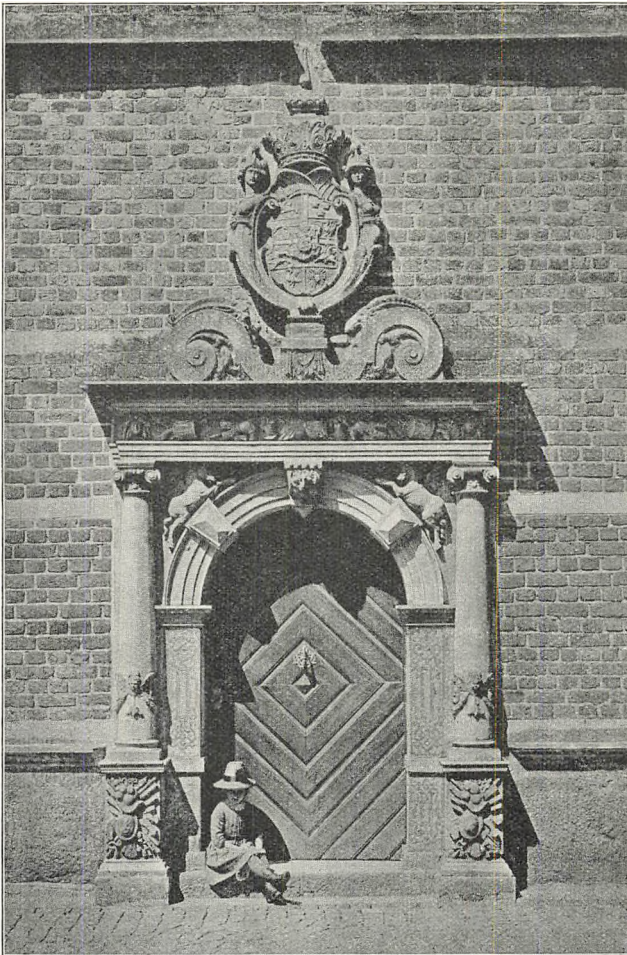

Fig. 48. Klokketaarnets Portal.

landske Ornamentstik. Mester Bogaert har uden Tvivl været i Besiddelse af den hollandske Maler Vredemann de Fries' forskellige »Kunstabilledbøger«. Ogsaa Klokketaarnets Portal er i Hovedsagen Bogaerts Værk; dog maa Opsatsen for oven, som har en anden Karakter, være senere end selve Portalen. De to hjælmklædte kvindelige Hermer, som saa smidigt bøjer sig mod hinanden og omslutter

det kongelige Vaaben, er et Motiv, som vi kender fra Møntporten, hvor det er anvendt som Indfatning om de to ovale Vinduer; vi kan heraf slutte, at Opsatsen stammer fra Hans van Stenwinkels Værksted.

Fig. 49. Portal ved Kongetaarnet.

Simplere, men ret smukke er Portalerne paa Trappetaarnene foran Kongefløjen; ogsaa de har deres umiddelbare Forbillede paa Kronborg, nemlig i Trappetaarnsportalen paa Nordfløjens Gaardside.

MARMORGALLERIET. Det dobbelte Galleri foran Kongefløjen kaldes hos Berg for »zwei Spatziergänge«. Vi maa altsaa tænke os,

at Kongen har yndet at nyde den friske Luft paa Svalen. Vigtigere er det dog, at Galleriet bragte Forbindelse mellem de to Beboelsesfløje og Kirkefløjen, saa at Kongen bekvemt kunde begive sig over til sin Kirkestue for at forrette sin daglige Husandagt; Andagts-

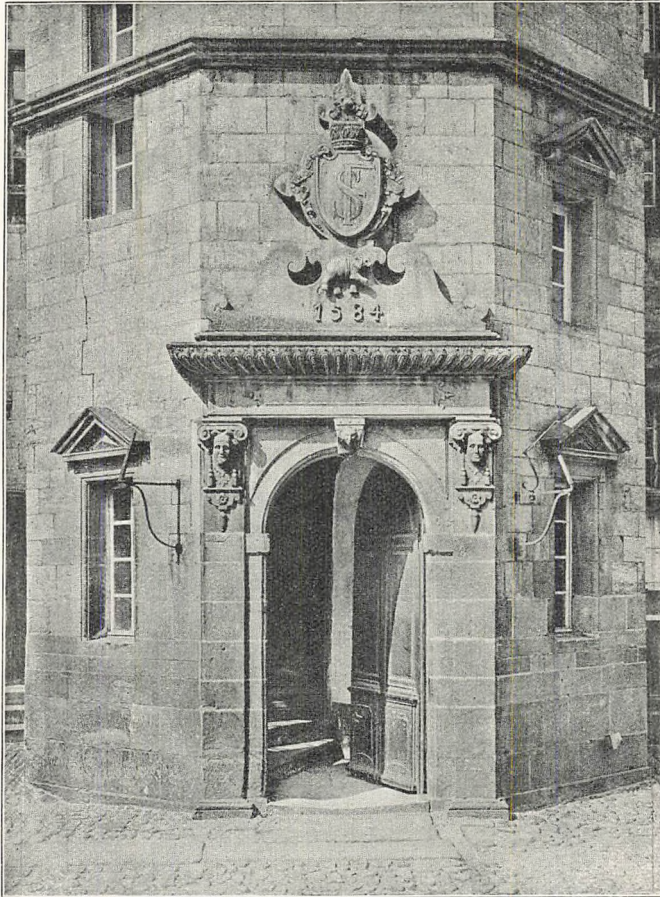

Fig. 50. Taarnportal fra Kronborg.

øvelser hørte jo dengang paa en ganske anden Maade end nu med til den daglige Livsførelse. Endelig opfylder Galleriet et tredje Formaal, som maaske ikke var det mindst vigtige, nemlig at give Kongefløjen en monumental Udsmykning. Før Galleriets Opførelse har Facaden med sine ikke helt regelmæssig anbragte Vinduer ikke gjort noget særlig festligt Indtryk. Dog har den ikke været saa bar, som man hidtil har troet; det har nemlig vist sig, at der oprindeligt har

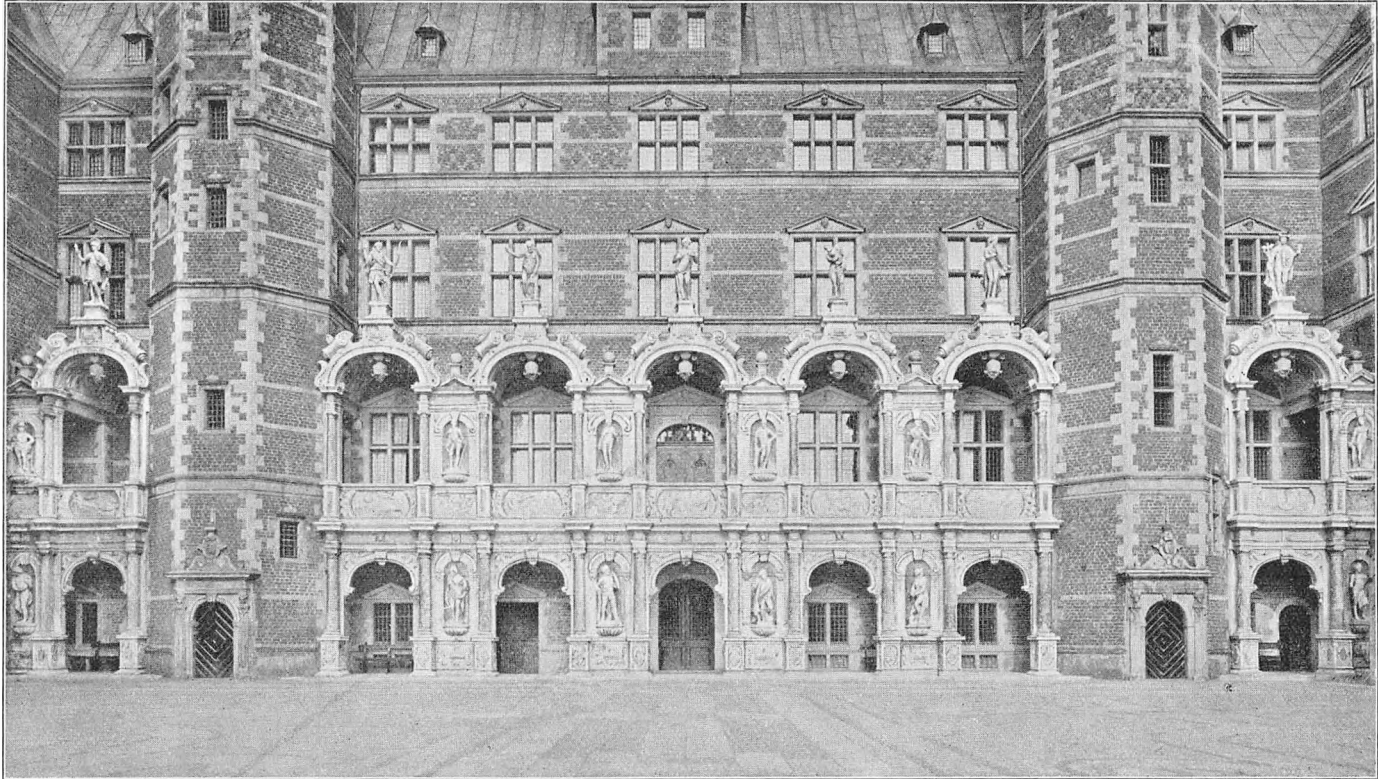

Fig. 51. Kongefløjen med Marmorgalleriet.

været tre Altaner i Højde med første Sal; de hugne Sandstensudliggerer er endnu synlige under Galleriets Loft.¹

Galleriet er i en yderst pragtfuld Barokstil. De brede Piller er smykkede med Søjler paa Piedestaler, for neden af den doriske, for oven af den ioniske Orden, med deres tilhørende Overværk; Søjleskafterne er af rødligt Marmor, Piedestaler, Baser og Kapitæler var oprindelig af sort Marmor. Mellem Søjlerne er der Nicher, hvori Statuer staar paa »Lampetter« (Berg), d. v. s. Konsoller,² og for oven er der spændt lette Buer, som ligeledes bærer Statuer, en original og dristig Komposition. Paa Brystningen foran det øverste Galleri er der Relieffer, hvoraf de større fremstiller forskellige Guddomme, som kører hen over Havet med alle Slags fantastiske Forspand; paa de mindre ses Havkentaurer, mandlige og kvindelige.

Fig. 52. Saturn.

Efter Branden var Galleriet saa medtaget, at alt det øverste maatte nedtages; kun det nederste Stokværk er for en Del gammelt. Stenhuggerarbejdet blev udført i Belgien efter Tegninger, som Meldahl sendte derned. Som Vejledning kunde man have benyttet det tidligere omtalte Værk »Architectura moderna«, hvori et Par Fag af Galleriet er gengivet tillige med Profiler af Detaillerne; men Meldahl har vist ikke kendt dette Stik; i hvert Fald har han tilladt sig forskellige Afvigelser i Enkeltformerne. Statuerne var

ogsaa stærkt medtagne, til Dels saa ødelagte, at der maatte modelleres helt nye; Materialet var gullandsk Sandsten. Ganske vist er det paa overbevisende Maade godtgjort af Francis Beckett, at de var udført i Henrik de Keyzers Værksted i Amsterdam; men man ved, at Lorentz Pieters Sweys i Efteraaret 1619 fik Bevilling til at føre

¹ Først bemærket af Architekt Juel Esmer.

² Ordet har ikke noget med Lampe at gøre, men kommer sandsynligvis af det franske »lamette«, en lille Plade.

gullandske Sten toldfrit gennem Sundet; Sagen forklares altsaa let, naar man antager, at det er Kongen, som har sendt Stenene til Holland, for at de Keyser kunde benytte dem til Statuerne. Meldahl gik nu den Vej, at han lod alle Statuerne, baade de reparerede og de nymodellerede, afstøbe i Zink og male med en Farve, som efterligner Sandsten. Allerede dette er fra et kunsthistorisk Standpunkt

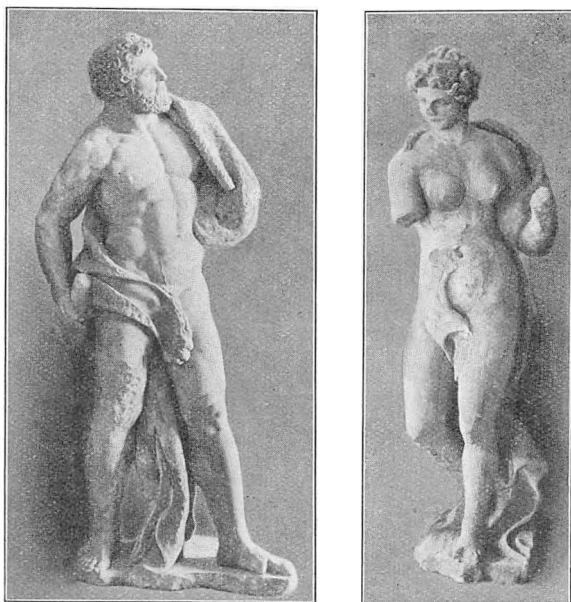

Fig. 53. Hercules og Proserpina.

betænkeligt; men værre var den Vilkaarlighed, hvormed Figurerne er blevne omflyttede og til Dels ombyttede med andre.

I nederste Række angiver J. A. Berg, idet han gaar fra højre til venstre, at Figurerne forestiller: Omphale, Amphitrite, Neptunus, Proserpina, Pluto og Hercules; og i mellemste Række: Ceres, Eurydike, Orpheus, Venus, Jupiter og Mercur. Her er dog Jupiter en Fejltagelse; Tordenguden stod, som vi straks skal se, i øverste Række, i mellemste derimod den endnu bevarede Mars. I Stedet for den mythiske Sanger Orpheus og hans Hustru Eurydike burde sikkert Apollo og Diana være nævnt; den sidste er bevaret, og Apollo forveksles let med Orpheus. Mærkelig nok glemmer Berg at angive Figurerne i øverste Række; derimod finder vi i Thuras Vitruvius de syv Figurer benævnedes saaledes: Minerva, Jupiter, Juno,

Bacchus, Saturnus, Cybele og »endnu een af de hedenske Guder«, som det altsaa ikke er lykkedes Thura at bestemme. Efter Branden var der mere eller mindre fuldstændige Rester af følgende Figurer: Proserpina, Omphale, Hercules, Amphitrite, Diana, Apollon, Venus, Mars, Mercur, Minerva, Jupiter, Saturn og Cybele (eller Juno), ialt 13.¹ Der manglede altsaa 6, og da man opgav at restaurere Minerva, skulde der laves 7 nye Figurer. Til to af dem kunde dog en mandlig og en kvindelig Torso benyttes, som rimeligvis hørte til Galleriet. Det blev overdraget Billedhugger Peters at restaurere de bevarede og modellere de nye Statuer. Men forunderlig nok fulgte man herved ikke Bergs og Thuras Angivelser, undtagen for een Figurs Vedkommende nemlig Pluto, som blev lavet med Benyttelse af den mandlige Torso. Peters modellerede derimod en Amphitrite, en Mercur og en Diana, skønt disse tre fandtes i Forvejen, og dernæst tre helt nye Figurer, nemlig Aktæon, som efter Mythen blev forvandlet til en Hjort og opædt af sine egne Hunde, fordi han havde beluret Diana i Badet, den trojanske Kongesøn Paris og en Feltherre i romersk Dragt, som absolut ikke har noget her at skaffe.² Herved og ved forskellig Omflytning blev der bragt en syndig Forvirring i den antike Gudeverden, som var fremstillet. Man maa erindre, at de græsk-romerske Gudeskikkelser i Renæssancetiden opfattedes som Symboler, og der var naturligvis her, lige saa vel som ved Neptunbrønden, en vis Mening i Symboliken. Øverst saa man de høje himmelske Guder, Jupiter og Juno samt deres Forældre Saturnus (Kronos) og Cybele (Rheia). Ifølge Mythen fortærer Kronos sine egne Børn, fordi det var spaaet, at han skulde stødes fra Tronen af dem. Kunstneren har ganske naturalistisk fremstillet ham ifærd med at æde et af Børnene. I samme Række, længst til højre, stod Minerva som Symbol paa den himmelske Visdom, og hvad der forbavser mere, Bacchus; hvis Thura har angivet Navnene i den rigtige Rækkefølge, har Bacchus endogsaa indtaget Stillingen i Midten mellem de to Gudepar. Men det kan jo ikke nægtes, at Bacchus var den af de antike Guder, som dyrkedes med størst Iver ved Christian IVs Hof. Længst til venstre stod den Guddom, som Thura ikke kendte, og som nu er erstattet med den romerske Feltherre.

¹ Disse er nu opstillede i nederste Løngang og det tilstødende Rum ved Møntporten sammen med andre Rester fra det gamle Slot.

² I Artiklen Peters i Brickas »Dansk biografisk Leksikon« siger Forfatteren (Philip Weilbach), at Billedhuggeren udførte 5 nye Figurer; men her er Pluto og den nye Amphitrite ikke medregnet. Til den sidste er formodentlig den kvindelige Torso anvendt. Til de af Peters modellerede Figurer kan ogsaa Venus og Apollo i mellemste Række henregnes; de er nemlig saa omarbejdede, at de har faaet samme Karakter som de helt nye.

I den midterste Række stod 6 Guddomme, mest af den yngre Gudekreds, som har det tilfælles, at de symboliserer forskellige Sider af Menneskelivet. Ceres repræsenterer Agerdyrkningen, Diana Jagten, Apollo Sangen, Venus Kærligheden, Mars Krigen og Mercur Handelen. Den nederste Række var mellem Trappetaarnene forbeholdt Havets og Underverdenens Guder. I Hjørnerne saas Hercules og Omphale, som vel egentlig ikke hører herhen; men paa disse Pladser, som ved Taarnene er adskilt fra Figurerne i Midten, havde Kunstneren større Frihed.

Den nuværende Opstilling er saaledes fra højre til venstre (Øst-Vest) og fra oven nedad:

Mercur, Amphitrite, *Saturn*, *Cybele*, *Jupiter*, Diana, romersk Feltherre.

Diana, Aktæon, *Apollo*, *Venus*, *Mars*, *Mercur*.

Paris, *Amphitrite*, *Pluto*, *Hercules*, *Omphale*, *Proserpina*.

De fremhævede staar i samme Række, som de stod oprindelig; men kun de fire i mellemste Række staar paa deres oprindelige Plads.

Peters' Figurer er ganske kønne; men deres lidt pretentiøse Ynde staar i en skarp Modsætning til den djærve Formbehandling, den stærke Bevægelse og drastiske Udtryksmaade i Figurer som Saturn og Hercules. Peters har ikke gjort det mindste Forsøg paa at til egne sig den Stil, som præger de gamle Statuer. Disse var udført af en dygtig Kunstner, hvis Stil viser tilbage til Michelangelo; over Peters' Figurer svæver ikke Michelangelos, men Thorvaldsens Aand.

5. DET INDRE

KIRKEN. Af Slottets tre Fløje er Kirkefløjen den, hvis Indre har lidt mindst ved Branden, og hvor der derfor er mest tilbage af det oprindelige. Størst var Ødelæggelsen ved Kirkens nordre Ende, hvor Hvælvingen under Branden styrtede ned, saa at Orgelet og de to Kirkestuer helt maatte fornyes; og da de andre Hvælvinger ogsaa maatte nedtages, har Istandsættelsen sat sig Spor overalt i Kirken; men der var dog saa meget gammelt skaanet, at det nye kunde udføres med Sikkerhed efter de gamle Forbilleder, og et stort Held var det, at Kirkens største Kostbarheder, Alteret og Prædikestolen, ikke led nogen Overlast.

Christian IV havde givet sin Slotskirke en over al Maade pragtfuld Udstyrelse; Thura, som havde set sig en Del om i Verden, mener, at den »iblandt alle Slotskirker i Verden er den skiønneste,

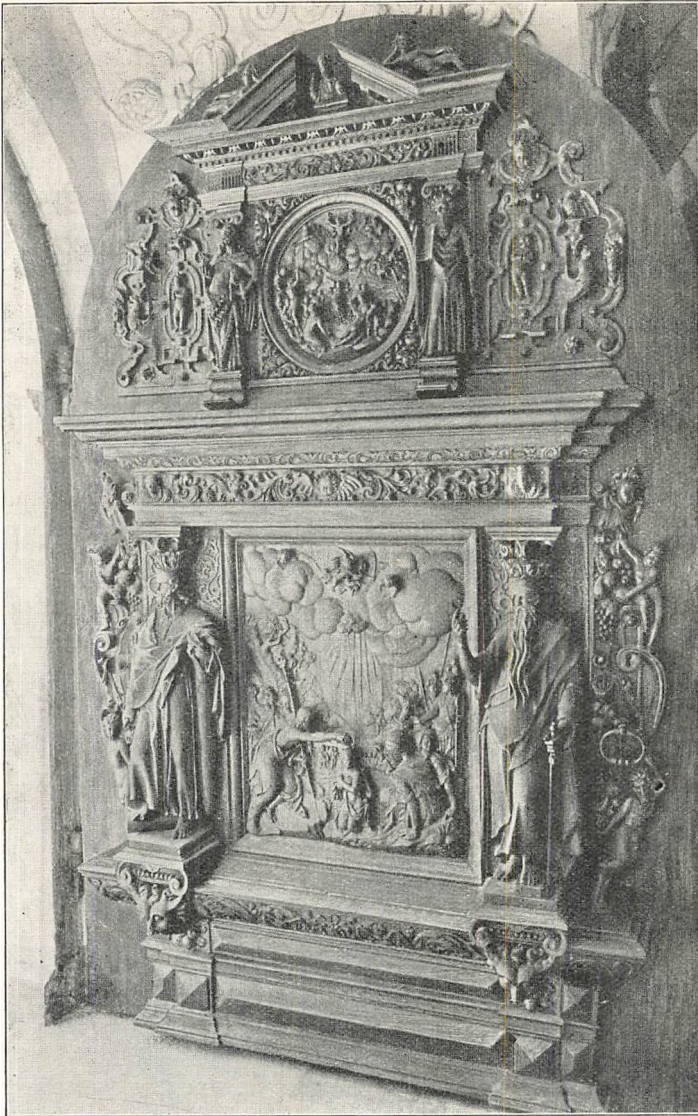

Fig. 54. Kirkedøren.

den riigeste, den herligste og den prægtigste«. Allerede naar man træder ind gennem Kirkeportalen, betages man af Kirkedørens rige Billedskærerarbejde, der minder om en Altertavle. For neden er Jesu Daab fremstillet med mange Figurer; ved Siderne staar, bærende Overværket, Apostlene Peter og Paulus, to højst alvorfulde

Fig. 55. Kirkens Indre.

og værdige Skikkelser. Det mindre Relief for oven opfatter Berg som en Fremstilling af Opstandelsen; men ved nærmere Eftersyn viser det sig, at Billedet forestiller Christi Genkomst til Dommen; ved Siderne staar Moses og Johannes Døberen. Hvem der er Mester for dette betydelige Arbejde, er ikke bekendt; Stilen i Figurerne peger

nærmest i Retning af tyske Forbilleder. Døren var oprindelig, som Berg angiver, stærkt forgyldt og malet.

Den, som første Gang træder ind i Kirken, undgaar ikke ved det første Syn at blive lidt forvirret af Kirkens rige, i Farver og Forgyldning spillende Dekoration; det gaar ham, som Thura siger: »Guldets og Sølvets Glands, Marmorens og andre Kostbarheders Pragt foraarsager, at Øynene saa got som deraf blindes og forvirres«. For at faa Orden paa Indtrykkene vil det være hensigtsmæssigt først at fæste Opmærksomheden paa selve den arkitektoniske Opbygning uden at dvæle ved dekorative Enkeltheder. Man ser, at Rummet adskiller sig fra den sædvanlige Form af Kirkerum derved, at der ikke findes noget Kor. Det er en Kirkesal, i egentlig Forstand et Slotskapel, blot af usædvanlig Størrelse. Forbilledet maa søges i Tyskland; navnlig har man fundet Lighed med Slotskapellet i Slottet Hartenfels i Torgau (Provinsen Sachsen), som havde en særlig Betydning for Protestanterne, idet det var indviet af selve Martin Luther. Særegent for saadanne Slotskapper er Omgangen eller Galleriet, som kan findes paa de tre Sider, som i Koldinghus Slotskapel, eller paa alle fire Sider, som paa Frederiksborg. Sædvanlig staar Omgangen i direkte Forbindelse med Fyrstens Værelser i Hovedfløjen. Dette var, som vi ved, fra først af ikke Tilfældet paa Frederiksborg. Kongen havde jo ogsaa sin Kirkestol nede i Kirken.

Kirken er treskibet, og det hvælvede Loft bæres af firkantede, skiftevis sværere og slankere Piller. Vægten af Hvælvingerne hviler dog udelukkende paa de svære Piller; Formaålet med de andre er nærmest at skabe en rigere Inddeling og slankere Forhold under Buerne. Foran Pillerne staar der Søjler i to Etager, dobbelte foran de brede Piller, enkelte foran de smalle. Søjlernes Skafter er af farvet Marmor, deres Kapitæler og Fodstykker af hvidt Marmor; for neden er Søjlerne af den ioniske, for oven af den korinthiske Orden. Hertil kommer over hver af de smalle Piller endnu en Søjle, som staar paa en Konsol og naar op til Hvælvingen. Mellem de dobbelte Søjler staar der overalt Statuetter, som for neden forestiller Apostlene, for oven Engle. Hvælvingernes Ribber danner et kunstig sammensat Mønster.

Det dekorative Stenhuggerarbejde paa Pillerne, Buerne og Brystningerne paa den øvre Omgang har været meget stort, og her har Caspar Bogaert og hans Svende arbejdet i flere Aar. Søjlerne, som er af belgisk Marmor, er dog vist indført færdige fra Belgien. Hvælvingernes Stukkaturer blev udført af Valentin Dressler; de blev der-

efter malet og forgyldt af Hofmaleren Poul Rumler; at det har været et stort og vanskeligt Arbejde, kan man slutte deraf, at det blev betalt med 340 Rdl. for hvert Hvælvingsfag.

Fig. 56. Kongens lukkede Kirkestol.

Efter at vi saaledes har gjort os Rede for Kirkens Architektur, gaar vi over til at betragte det rige Kirkeinventar, først og fremmest Stolestaderne, hvor vi beundrer Snedkeren Hans Barchmanns fortrinlige Indlægningsarbejde (Intarsia). Med lyst og mørkt, brændt eller farvet Træ er her de skønneste dekorative Mønstre fremstillet;

særdeles kunstfærdige er de perspektiviske Billeder i ovale Rammer for neden paa Endevingerne; Hans Barchmann har dog ikke selv opfundet Motiverne; dem har han fra Hans Vredemann de Fries, hvis Ornamentstik har været en udtømmelig Kilde for den Tids Haandværkere. I en vis Modsætning til det stilfulde og beherskede Arbejde i Intarsierne staar de udskaarne Figurer for oven med deres brogede Farver og Forgyldning; i Emnevalget er der ogsaa her en større Frihed; det er ingenlunde lutter hellige Mænd og Kvinder, som her er fremstillet; man træffer ogsaa Fru Venus og andre Skikkelser fra den antike Gudeverden, som her naturligvis blot har Betydning som Symboler. Det smukkeste Indlægningsarbejde finder vi, som rimeligt er, paa Kongens lukkede Stol til venstre for Alteret; her er ogsaa det kostbareste Materiale anvendt, Ibenræ, Muskatræ og andre sjældne Træsorter.

Over Alterbordet, som er af sort Marmor, staar den berømte, kostbare Altertavle af Ibenholt og Sølv, som Christian IV i 1606 købte i Hamborg. Tavlen er i tre Dele, et Fodstykke, et Hovedparti med to ioniske Søjler af Sølv og en Overdel, ligeledes med Sølv søjler, her doriske. Overalt ses bibelske Billeder i Sølv, dels ophøjet (drevet) Arbejde, dels stukne Sølvplader. Nogle af disse bærer den hamborgske Guldsmed Jacob Mores den ældres Mærke, andre et Mærke, som henføres til Jacob Mores den yngre. Kongen havde købt Altertavlen af den sidstes Broder, Købmanden Hans Mores. Paa Afstand kan disse Billeder ikke ses tydelig, og Altertavlen opfylder for saa vidt ikke den Fordring, som man vel i Reglen stiller til en Altertavle, at den skal tale til Menigheden og stemme Sindet til Andagt; det første Indtryk, man faar, er blot et Indtryk af Pragt og Kostbarhed. Men kommer man nær hen til Tavlen, og navnlig naar alt bliver lukket op, hvad der kan oplukkes paa denne mærkelige Tavle, saa finder man en overvældende Mængde af smukke bibelske Fremstillinger. Som Tavlen sædvanlig staar med opslaaede Sidefløje, danner de større Billeder en sammenhængende Fremstilling af Lidelseshistorien og Opstandelsen, for neden Nadverens Indstiftelse, i Midten Korsfæstelsen, paa Sidefløjene Christus for Pilatus og Gravlæggelsen, for oven Opstandelsen og ved Siderne Jesu Aabenbarelse for Maria Magdalene og Vandringen til Emaus. De fire Krigsmænd, som sidder frit paa Overkanten af Midtpartiet, er de romerske Soldater, som vogter Graven, og hører altsaa til Opstandelsesbilledet; de har sikkert faaet denne mærkelige Plads af rent dekorative Hensyn. Det samme kan man sige om de to

Fig. 57. Altartavlen.

hvilende Skikkelser for oven, Haabet og Kærligheden; de er temmelig verdslig opfattet; mere i Stilen er den vingede Skikkelse, Troen, som staar allerøverst over det trekantede Felt, hvori man ser Gud Fader med en Straaleglorie. Billedet af Korsfæstelsen, der ligesom Sidefløjenes Billeder er forgyldt, og Opstandelsesbilledet er fremstillet paa en særlig Maade, nemlig som Diorama, d. v. s. de forreste Figurer er helt rundt udført og fritstaaende, medens de bageste sammen med hele Scenens Baggrund er i Relief. I det hele taget er det øjensynligt, at Guldsmedene har holdt sig nøje til Forbilledet af de almindelige udskaarne Altertavler af Træ.

Naar Sidefløjene lukkes, ser vi paa den ene Johannes Døberens Henrettelse, paa den anden den hellige Sebastians Død, det eneste ikke bibelske Billede, som Kunstværk vel nok det fortrinligste af alle Reliefferne. Paa Siderne af Altertavlen, som har en forholdsvis stor Dybde og bagfra nærmest ser ud som et Skab, er der stukne Sølvplader, som fremstiller Apostlene samt Esaias og David. Men Alteret rummer endnu i sin Underdel skjulte Skatte. Ved Siden af Nadverbilledet findes to smaa Skabsdøre, udvendig smykkede med Billeder af de fire Evangelister. Naar de lukkes op, ser man paa deres indvendige Sider stukne Sølvplader med Billeder af Moses og Johannes Døberen. Og selve Nadverbilledet er Forsiden af en Klap; naar den lukkes ned, ser man paa den indvendige Side et meget smukt Billede stukket i Sølv og forestillende Flugten til Ægypten. Ved Klappens Nedfældning er nye Billeder kommet til Syne; et forgyldt Relief, forestillende Hyrdernes Tilbedelse i Julenatten, smykker Forsiden af en Dør, som lukker for et Rum, der muligvis har været Gemmested for Kirkens hellige Kar, eller i hvert Tilfælde tænkt som saadant; Rummet har en smuk Træindlægning, og paa Indersiden af Døren er der en stukken Sølvplade med Fremstilling af Omskærelsen.

Hermed er Alterets Billedrigdom endnu ikke helt udtømt, og der kunde endnu siges meget om de enkelte Billeders Komposition og Betydning; men det vil ikke være nødvendigt her, da Pastor Paludan-Müller for nylig i Samfundets Aarvog for 1922 har givet en indgaaende Fortolkning af alle Billederne. Alterstagerne med de kluntede Engle er fra Christian Vs Tid; de oprindelige Stager, som under Svenskekrigen blev ført til København og senere maa være forsvundne, var noget anderledes; de var formet som Engle, der sad paa Kugler.

Prædikestolen er af det samme kostbare Materiale, Sølv og Ibenholt,

og stammer rimeligvis ogsaa fra Jacob Mores' Værksted. Den er sekskantet, og paa de fem frie Sider ser man Kristus og de fire Evangelister staaende i Nicher, som er indrammede med den sædvanlige Søjlearkitektur. Søjleskafterne er helt bedækkede med drevne Sølvornamenter. I Kunstværdi staar de fem Statuer imidlertid langt tilbage for Altertavlens Billeder. De fire Evangelister savner plastisk Holdning og Værdighed; hvor langt smukkere er ikke Altertavlens smaa Brystbilleder af Evangelisterne, hvorsjælelig Samling og Fordybelse har faaet et saa fortræffeligt Udtryk.

Paa Gulvet foran Alteret staar Sølv-Døbefonten. Det er, som tidligere omtalt, en Kopi af den, som Frederik II havde ladet Jacob Mores den ældre udføre til den gamle Slotskirke. At det blev muligt at udføre denne Kopi, skyldes den Omstændighed, at der paa Kunstgewerbemuseum i Berlin findes en udmærket Tegning fra Meistersens egen Haand. Laagets Top dannes af Gud Fader, baaren af en Kreds af Engle;

paa det rigt dekorerede Laag findes fire Cartoucher, som forestiller: Moses, der slaar Vand af Klippen, Faraos Hær drukner, Israels Vandring gennem Ørkenen med Pagtens Ark og Noahs Ark paa Synd-

Fig. 58. Tegning til Døbefonten.
Efter Bernh. Olsen: De hamborgske Guldsmede.

flodens Vande, altsaa gammeltestamentlige Emner, men dog valgt med et vist Hensyn til Daaben og Vandets Kraft. Paa Fontens Kumme ser vi derimod nytestamentlige Emner, ligeledes i Cartoucher, med direkte Hentydning til Daaben, nemlig: Cornelius' Daab, Ananias døber Saulus, Philippus døber Kammersvenden af Morland og Paulus døber Fangevogteren; mellem Cartoucherne ses fire Gange Kongens Monogram, et kronet og sammenslynget F og S (Fredericus Secundus). Kummens Bund dannes af en Kreds af Engle og hviler paa fire Figurer, forestillende Evangelisterne med store, beskrevne Tavler og mellem dem de symbolske Dyr, som fra gammel Tid er sat i Forbindelse med Evangelisterne. Paa Foden ses Kristus paa Himmeltronen og den opstandne Kristus; mellem disse Billeder to Tavler med Indskrifter fra Johannes' Evangelium. Fodens nederste Del er prydet med Scener fra Jesu Liv: Johannes døber Jesus, Jesu Tilsynekomst blandt Disciplene, Jesus velsigner de smaa Børn, Jesus og den samaritanske Kvinde, Daaben paa 1ste Pintsedag og Jesus og Nikodemus. Mellem Cartoucherne er skiftevis anbragt det danske og det mecklenburgske Vaaben. Fonten, som er udført paa Hofjuvelerer A. Dragsteds Værksted, er 117 cm høj og vejer 32 kg. Figurerne og Dekorationerne er modellerede og ciserede af Billedhugger, Møntmedaillør Andr. F. V. Hansen.

Omme bagved Alteret staar en anden Døbefont af Egetræ med Messingfad; den bærer paa Foden det sammenslyngede F S — som for øvrigt ogsaa kan læses som Frederik—Sophie — og der kan derfor ikke være Tvivl om, at den stammer fra den gamle Slotskirke. I det samme Rum bag Alteret, ved den vestlige Væg, staar et stort Skab af Egetræ, indlagt med sort og hvidt Træ; over Glasdørene ses Dronning Anna Cathrines Navnetræk; det bruges nu til at gemme Kirkens hellige Kar; men det hører egentlig ikke hjemme i Kirken; fra først af har det staaet i en af Dronningens Stuer i Kongefløjens 2det Stokværk.

I det modsatte Hjørne er der en Dør, som giver Adgang til en snæver Vindeltrappe, som fører op til den øvre Omgang eller Galleriet. En lignende Trappe i den modsatte Ende af Kirken fører op til det store Orgel. Vi benytter imidlertid den første og kommer saaledes op paa den søndre Side af Omgangen, der hvor Christian V i sin Tid havde indrettet Ridderkapellet; her hænger endnu Elefantsiddernes Vaabenskjolde, men ellers er der ikke noget, som minder om Kapellet; dengang var det afspærret fra Sidegangene ved dobbelte Glasdøre, og Væggene var betrukne med rødt Fløjl. Her er

opstillet et mindre Orgel, som har haft en mærkelig Skæbne. Det er bygget af en berømt tysk Orgelbygger, Esaias Compenius, og er en Gave fra Landgreven af Hessen, Morits den lærde, til Christian IV. Da Christian V lod den sydlige Omgang omdanne til Ridderkapel, blev Orgelet flyttet op i Dansesalen, og her stod det til 1790, da det kom helt bort fra Frederiksborg, idet det blev flyttet til Slotskapellet paa Frederiksberg Slot. Derved undgik det at blive ødelagt ved Branden, og det er nu opstillet paa sin oprindelige Plads. Ved Gudstjenesten bruges det ikke, men af og til ved Koncerter. Det anses for et Mesterværk af Orgelbyggerkunst og er for nogle Aar siden istandsat af kyndige franske Orgelbyggere. Kirken havde oprindeligt endnu et tredje Orgel; det var et Pragtstykke af Sølv og Iben træ ligesom Alteret og Prædikestolen, antagelig et Værk af Jacob Mores den yngre; men som Instrument var det ikke saa godt som Compenius' Orgel. I 1659 blev det bortført af Svenskerne som Krigsbytte.

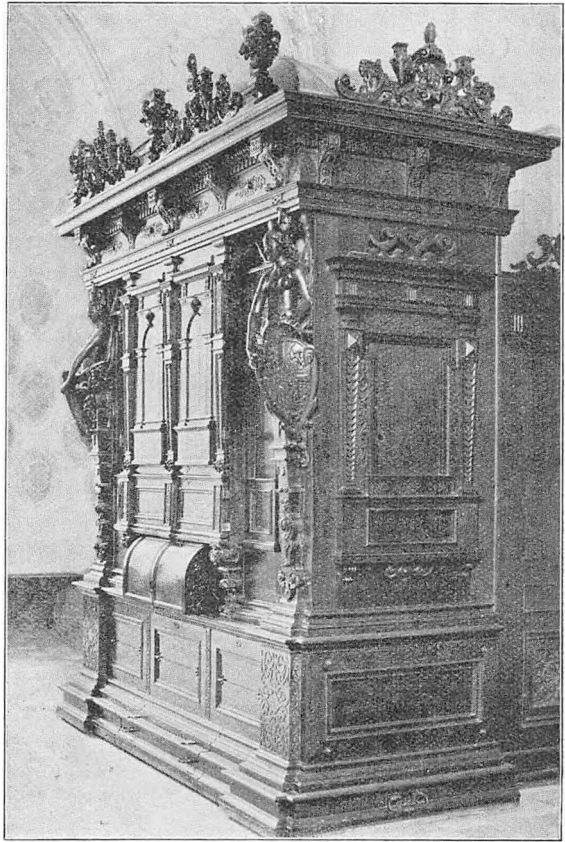

Fig. 59. Esaias Compenius' Orgel.

I begge Sidegangene er der ophængt nogle store Malerier, saa store, at man har vanskelig ved at finde et Punkt, hvorfra man kan se dem tydelig; for at faa dem paa den rette Afstand skulde man egentlig svæve ude i Rummet under Hvælvingerne. Christian IV havde ladet 12 bibelske Billeder ophænge paa Vinduespillerne; men under Frederik III og Christian V blev disse Billeder erstattede

med andre, og Antallet gik ned til 10, idet Frederik III lod de to store Rammer udføre til Østvæggen, hvor der er to meget brede Piller. Samtidig lod han 5 Rammer paa Vestvæggen lave om, saa at de blev lige store og udstyret med Billedskærerarbejde. Senere er to Billeder fjernede og nogle andre Forandringer har fundet Sted, hvorefter den nuværende Ordning er saaledes:

Paa Vestvæggen hænger, fra Bedestolen og hen ad Gangen mod Syd, tre Billeder fra Frederik III's Tid, nemlig Jakobs Kamp mod Englen af Peder Andersen Nordmand, en dansk-norsk Maler, som havde uddannet sig i Italien, Kobberslangen i Ørkenen af den tyske Maler Johan Rottenhammer og Melkisedek velsigner Abraham af Christian IV's hollandske Hofmaler Abraham Wuchters. Paa de to sidste Pladser hang oprindeligt to Billeder af italienske Malere, nemlig Jonas præker for Niniviterne af Salvator Rosa og Saul tilbyder David sine Vaaben af Ciro Ferri; men de er overflyttet til Kunstmuseet i København. I deres Sted hænger nu Bebudelsen, som tidligere hang paa Østvæggen, sandsynligvis malet af Peder Andersens Elev Magnus Berg, og Jephtas Datter af Hinrich Krock, et Billede, som tidligere hang i den store Sal paa Hirschholm.

Paa Østvæggen hænger først, altsaa længst mod Nord, to Billeder af Peder Andersen, Hyrdernes Tilbedelse og det store Kongernes Tilbedelse; i den anden store Ramme hang fra først af ogsaa et Billede af Peder Andersen, forestillende Korsfæstelsen; det er senere gaaet til Grunde, og i dets Sted er i 1866 Jørgen Roeds store Billede med samme Emne blevet ophængt. Endelig maa nævnes det Maleri, som er anbragt over Døren ind til Bedestuen, Josephs Brødre bringer Faderen den blodige Kjortel; det er malet af Carl Thomsen i 1905 som Erstatning for et ældre Billede med samme Emne.

Vi træder nu ind i Christian IV's Kirkestue, ogsaa kaldet Bedestuen eller Bedestolen. Disse Navne udtrykker Værelsets dobbelte Formaal, dels som et Sted, hvor Kongen kunde overvære Guds-tjenesten uden at vække Opmærksomhed, dels som et Lønkammer til stille Andagtsøvelser. Paa et Bord stod en lille Altertavle med stukne og drevne Billeder i Sølv. Den er nu (siden 1815) i National-museet; Hovedbilledet forestiller Bebudelsen. Paa et andet Bord laa en dansk og en tysk Bibel; desuden var der en Stol med en rød Fløjelspude og en Bedeskammel, som ligeledes var betrukket med rødt Fløjl. Uagtet alt dette Inventar er bortkommet, og Værelsets øvrige Udstyrelse er ny, betages man dog af den Stemning, som hviler over Rummet, og som dels beror paa den kostbare og sær-

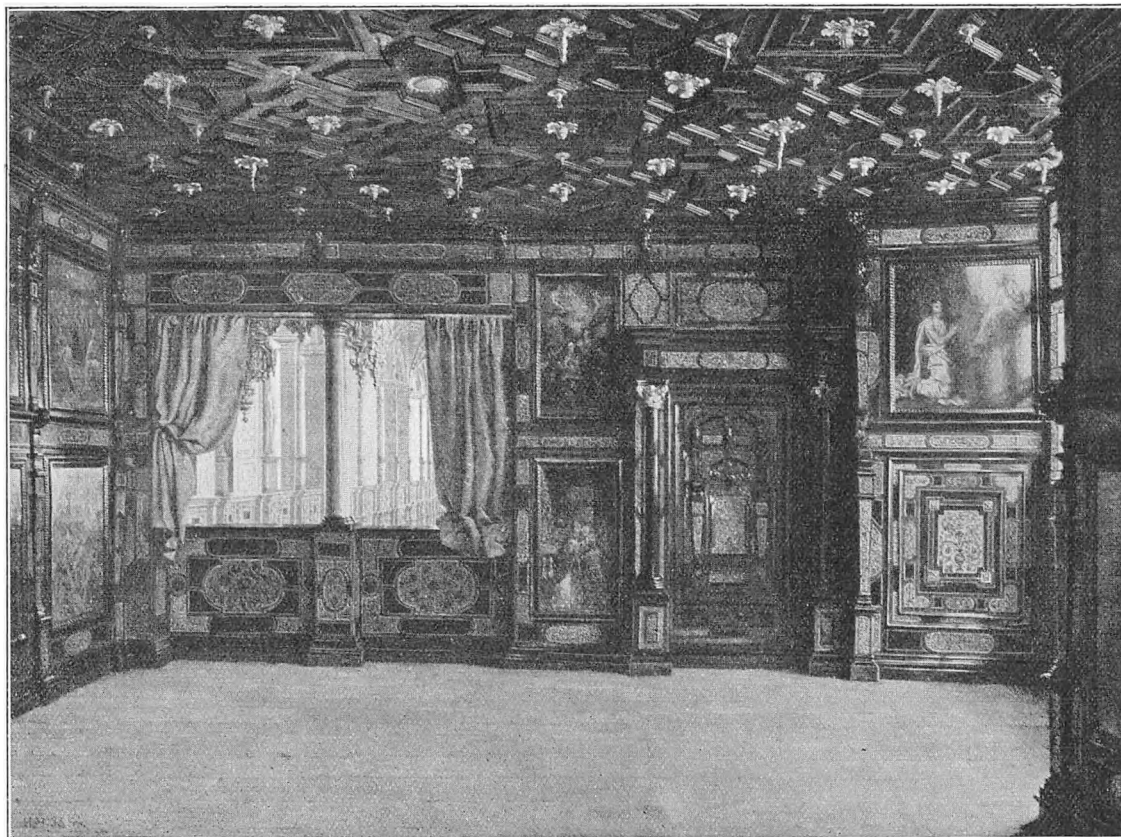

Fig. 60. Bedestuen.

egne Udstyrelse, dels paa den dæmpede Belysning i den temmelig lave Stue. Vægge og Loft er udført af kostbare Træsorter, og i Vægfelterne er der indsat Malerier med Emner af det nye Testamente. Christian IV havde i Holland ladet indkøbe 22 Malerier paa Kobberplader af forskellige Mestre; efter Høyens Udtalelser var det fremragende Kunstværker, hvis Tab meget maa beklages. Men det mærkeligste Billede var dog maaske det, som noget senere blev anbragt paa Væggen mellem Døren og Vinduet. Det var malet af Reinhold Thim og forestillede et Syn, som Kongen under Krigen i 1625 havde i Rothenburg, da han bad for Protestantismens Sejr; det forekom ham, at den tornekrøned Kristus viste sig for ham i Skyerne; paa Billedet saa man ikke blot Frelserens Skikkelse, men ogsaa den knælende Konge. Det skyldes Brygger J. C. Jacobsens Offervillighed, at vi har faaet en fuldgod Erstatning for de gamle Billeder i Carl Blochs smukke Billedrække. De smaa Glasmalerier i Vinduet med Emner af det gamle Testamente er naturligvis ogsaa nye, udført hos Bing & Grøndahl efter Udkast af Heinrich Hansen. De gamle Billeder, som Christian IV havde anskaffet, var af en hollandsk Maler, Evert Crysanz van der Maes.

Den mindre Kirkestue ved Siden af Kongens var oprindelig indrettet for Dronning Anna Cathrine. Endnu i Inventariet fra 1650 kaldes den »Droning. May. Kircke Stoell«; men hun kom ikke til at benytte den, da hun døde allerede 29. Marts 1612. Paa Christian VIs Tid kaldes den »Princessernes Stoel«;¹ i nyere Tid har den faaet Navnet »Kavalerstolen«. Udstyrelsen var noget anderledes og mindre kostbar end i Kongens Kirkestue. Der var Gipsloft, vævede Tapeter paa Væggene, og over Tapeterne dannede 13 bibelske Billeder en Frise. I Stedet for disse har Carl Thomsen i 1904 malet den gennemløbende Frise, som fremstiller Indtoget i Jerusalem. Den kommer desværre ikke rigtig til sin Ret, da Belysningen her er endnu svagere end i Kongens Bedestol.

RIDDERSALEN. Ovenover Kirken ligger den store eller lange Sal, som har Kirkens fulde Længde og Bredde. Den kaldtes ogsaa Dansesalen og fra Christian Vs Tid Riddersalen. Dette Navn brugte man ikke i den ældre Tid; (derimod kaldtes den store Sal i Kongefløjens nederste Stokværk, som dengang var Spisesal, for »Ridderstuen«). Adgangen var oprindelig udelukkende fra Klokketaarnets Trappe, saa at man traadte ind i Midten af Salen under Trompeterstolen;

¹ Frederiksborg Slots Inventarium 1741, i Rigsarkivet.

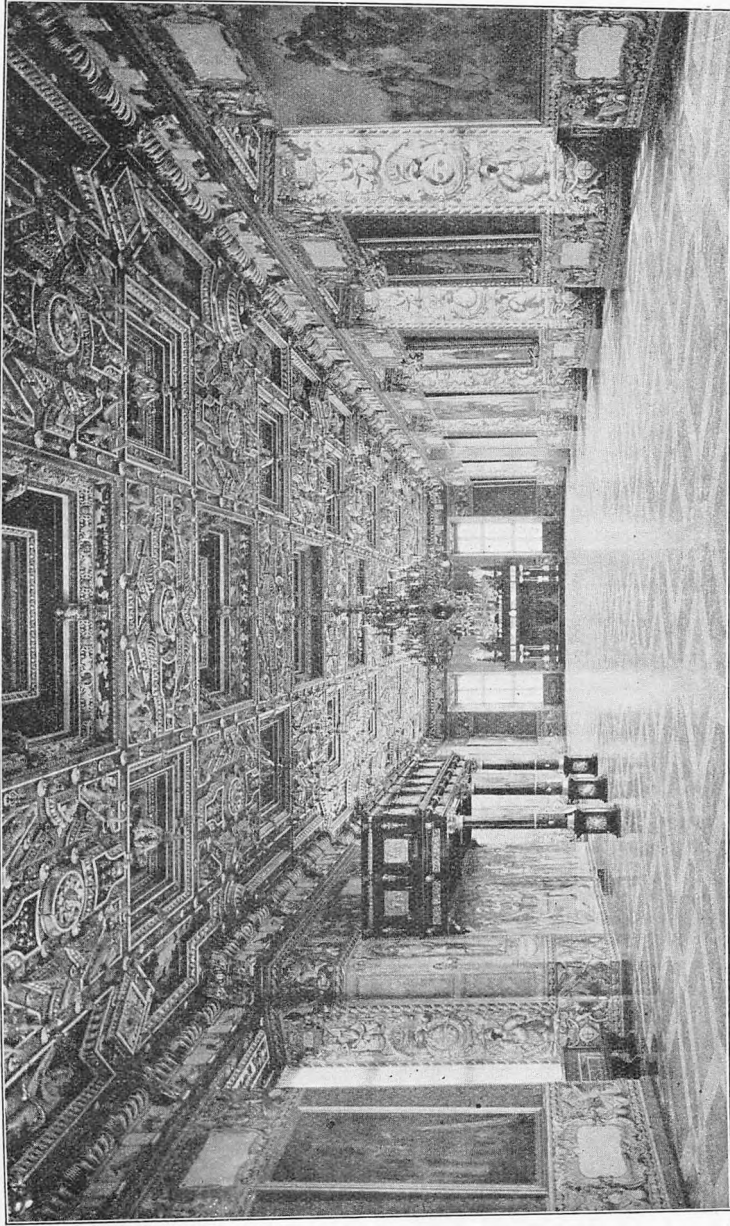

Fig. 61. Riddersalen.

endnu hos Thura, altsaa paa Christian VI's Tid, betegnes denne som den rette og ordentlige Indgang. Den lille Trappeopgang fra Englesalen, som Christian V havde ladet indrette, blev kun benyttet af de kongelige Herskaber selv. Den laa ikke som den nuværende i Midten af Endevæggen, men lidt til Siden ud imod Kanalen; dengang stod Compenius' Orgel midt for Endevæggen. Den nuværende Opgang med den store Ibentræs Portal har altsaa ikke nogen Hjemmel i Slottets Historie; den maa forstaas i Sammenhæng med Bestræbelserne for at gøre Riddersalen til en Mindesal for det Glücksborgske Hus.¹

Dansesalen var — bortset fra Kirken — det prægtigst udstyrede Rum i hele Slottet. Paa Væggene hang Karel van Manders Tapeter, som Høyen, skønt de paa hans Tid var i en »forældet og afbleget Tilstand«, kalder for »det største og prægtigste Arbejde, som Danmark ejer i dette Konstfag, fuldt af Færdighed i Tegning og Komposition«. 16 Tapeter med Fremstillinger af Kampe til Lands og til Søs i Kalmarkrigen dækkede Vinduespillerne; paa den nordre Endevæg saa man Christian IV's Kroning og Processionen fra Kirken til Slottet (i København); under Trompeterstolen hang to Tapeter, som forestillede drikkende og kortspillende Soldater, og til højre og venstre for Stolen to smallere Tapeter, forestillende en Musketer og en Pikener, d. v. s. en Fodsoldat med Spyd. Under Svenskekrigen var Tapeterne bragt i Sikkerhed, og de kom ikke tilbage i Frederik III's Tid; i Roskildefreden havde Kongen nemlig maattet forpligte sig til at lade de for Svenskerne ydmygende Tapeter overmale; under hans Efterfølger blev de dog atter ophængt. I 1775 blev de igen fjernede »paa Grund af Ælde og Brøstfældighed« og magasinerede; men under Frederik VII blev de hentet frem og gjort i Stand, hvorefter de blev anvendt til at smykke Grevinde Danners Værelser i Prinsessefløjen, og her gik de til Grunde ved Slotsbranden. Museet har med stor Bekostning ladet Vinduesnicherne og delvis Væggene beklæde med Gobeliner, vævede efter de gamle, nu forsvundne Borter. Desuden er Soldaterbillederne under og ved Siden af Trompeterstolen fornyede. Paa Vinduespillerne hænger derimod legemsstore, malede Portrætter af vort nuværende Kongehus og dets nærmeste Slægt.² Paa Vægfelterne nærmest Indgangen har en Række Malerier fundet Plads, som den holstenskgottorpske

¹ Det paatænkes nu at fjerne Portalen og blot beholde Dørens Marmorindfatning.

² Desuden er for nylig ophængt et Portræt af Christian IV (af Abraham Wuchters), som tidligere hang i Vinterstuen i Kongefløjen.

Hertug Christian Albrecht omkring 1663 har ladet udføre af Jurian Ovens, en Maler fra Sydslesvig, som havde uddannet sig i Holland og endog skal have været Elev af Rembrandt. Malerierne, som stammer fra Gottorp Slot, blev ført til København efter den første slesvigske Krig; de fremstiller Emner af de første oldenborgske Kongers og de gottorpske Hertugers Historie. Disse Billeder vil

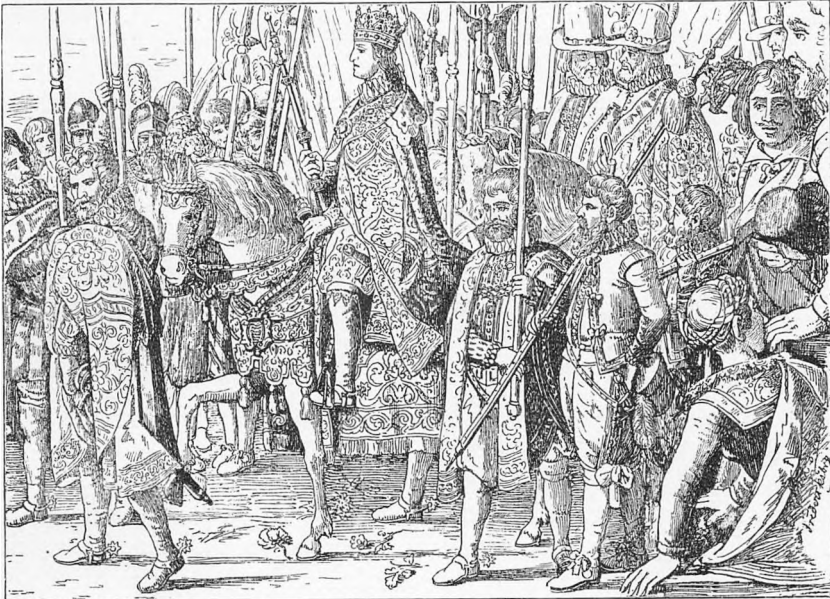

Fig. 62. Brudstykke af Kroningsprocessionen. Tegning af F. C. Lund efter Karel v. Manders Tapet.

dog ikke kunne forblive i Riddersalen, da det er Hensigten, at der paa den nordre Endevæg og i Hjørnerne ved Kaminen skal op-hænges Tapeter, som gengiver de gamle v. Manderske. To af dem er allerede færdige og ophængte.

Salens ringe Højde i Forhold til Længden var tidligere endnu mere paafaldende end nu; Meldahl har nemlig hævet Loftet næsten en halv Meter. Men ellers er Loftet en nøjagtig Efterligning af det gamle, af hvilket man havde gode Tegninger. Loftet virker noget tungt, men som Billedskærerarbejde er det noget enestaaende, og man er tilbøjelig til at skænke J. A. Berg Tiltro, naar han fortæller, at 26 Billedskærere har arbejdet uafbrudt derpaa i 7 Aar. Ogsaa det nye Loft har været et stort og vanskeligt Arbejde; det var heller ikke billigt; Riddersalens Istandsættelse efter Branden kostede

i alt over 250000 Kroner, som for største Delen blev skaffet til Veje gennem Kunstflidslotteriet. De syv Hovedfelter viser, foruden Christian IVs og hans Dronnings Vaaben, Billeder af forskellige mekaniske Kunster, nemlig Kanonstøbning, Urmagerkunst, Destillering, Bogtrykkerkunst, Kompasmageri og Møllebyggeri. Til Siderne ses to lange Rækker af allegoriske Figurer, som forestiller alle mulige guddommelige og menneskelige Egenskaber og Virksomheder. Berg har omhyggelig angivet alle Figurernes Navne med de vedføjede latinske Indskrifter; de kan ogsaa findes i Thuras danske Vitruvius. Den brede Frise under Loftet indeholder en hel naturhistorisk Billedbog, hvor Pattedyr og Fugle er afmalede, deriblandt endog »den rare Fugl Phønix«. I Loftet hang tre store Messinglysekroner; i deres Sted er nu ophængt Malmlysekroner, som er udført efter Tegning af Carl Brummer.

I Salens sydlige Ende staar den store Marmorkamin med sine rige Sølvprydelser, deriblandt to næsten legemsstore Billeder af Phøbus og Luna, altsaa Sol- og Maanegudinden som Symboler paa den evige Vekslen af Dag og Nat.¹ Kaminen er udført i Belgien; men de dekorative Dele er af Peters og N. Fristrup. Den sølvbeslagne Trompeterstol er fornyet efter Tegninger af Heinrich Hansen paa Grundlag af Johan Adam Bergs Beskrivelse. Derimod savner man den pragtfulde Skænk af Ibenholt og Sølv, som oprindeligt stod ved Salens nordlige Smalside, prydet med talrige forgyldte Sølvbægre. Det maa imidlertid bemærkes, at alt Sølv fra Kaminen, Skænken og Trompeterstolen blev indsmeltet i Christian IVs sidste sørgelige Aar, og paa Thuras Tid var Skænken helt forsvunden; Compenius' Orgel havde indtaget dens Plads.

Klokketaarnet har efter Branden faaet et nyt Taarnur og fem nye Klokker. En Sag, som i Brygger Jacobsens sidste Aar laa ham stærkt paa Sinde, var Anskaffelsen af et nyt Sangværk i Stedet for det gamle fra Christian IVs Tid, som var gaaet tabt ved Branden. Han oplevede dog ikke at se det færdigt og installeret; først i 1895 kunde det efter mange Besværligheder tages i Brug. Det havde kostet ca. 90000 Kroner, som dels var betalt af Jacobsen, dels efter hans Død af Carlsbergfondet.

KONGEFLØJEN MED AUDIENSSALEN. Kongefløjen og Prinsessefløjen er nu helt overladt til Museet, men det var Meldahls Tanke, at Rumindelingen og Udstyrelsen skulde være saaledes, at Slottet,

¹ De nuværende Figurer er dog af Gibs og forsøvede.

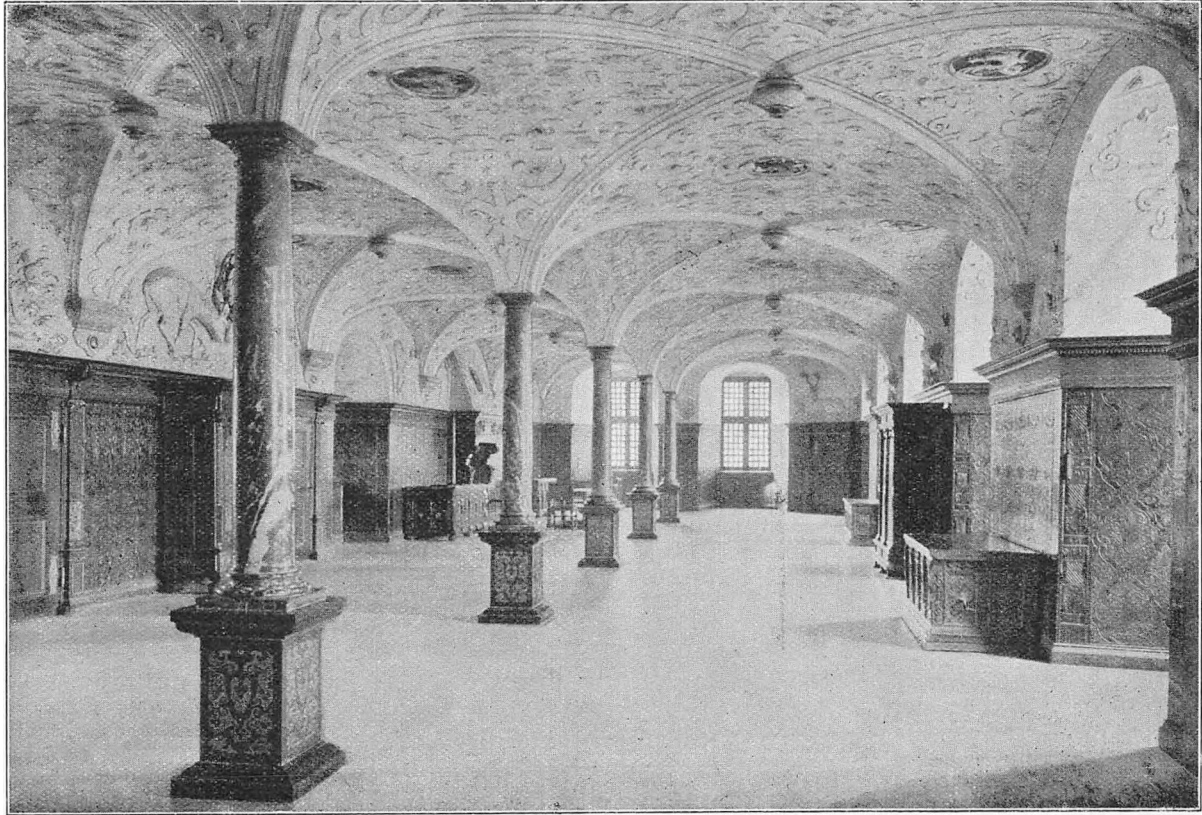

Fig. 63. Ridderstuen eller Rosen.

hvis der blev Anledning dertil, atter kunde benyttes som Kongebolig. Spørgsmaalet maatte altsaa blive, om man skulde søge at føre Slottet tilbage til den oprindelige Tilstand, som den kendes fra Johan Adam Bergs Beskrivelse, eller man skulde gennemføre Ruminddelingen fra Christian VI's Tid, som jo i det væsentlige havde bestaaet indtil Branden. Men det kan ikke nægtes, at en konsekvent Gennemførelse af et af disse to Principper vilde have stødt paa store Vanskeligheder, og det kan næppe bebrejdes Bygmesteren, at han ved Ruminddelingen har forbeholdt sig en vis Frihed med Hensyntagen til begge Perioder. Men hvad Udstyrelsen af de enkelte Værelser angaar, havde det dog været naturligt, at man saa meget som muligt holdt sig til de bevarede Rester og hvad man ellers vidste om den tidligere Udstyrelse, eller i hvert Tilfælde at man anvendte »Renæssanceformer, som hører til Slottets Stil«, for at bruge Meldahls eget Udtryk. Men dette er ikke sket; Meldahl lod nogle yngre Architekter rejse til Udlandet for at aftenge Lofter m. m. fra Renæssancetiden i de mest forskellige Egne af Europa. Som Følge deraf finder vi paa Frederiksborg Lofter, hvis Motiver er hentede fra Dogepaladset og andre Bygninger i Venezia, fra Slotte, Kirker og Privathuse i Tyskland, England og Sverige. En fuldstændig Beskrivelse af disse Interiører vil derfor næppe have tilstrækkelig Interesse. Vi vil indskrænke os til at gøre Rede for Ruminddelingen med Angivelse af, hvorvidt den svarer til den oprindelige fra Slottets første Tid eller har Hjemmel i den senere Omdannelse under Christian VI.

I Kongefløjens Stueetage har Ridderstuen eller »Rosen«, som under Christian VI havde mistet de to østligste Hvælvingsfag, faaet sin oprindelige Størrelse. Salen er i det hele restaureret, som den har været i Slottets første Tid, hvilket saa meget lettere lod sig gøre, som Stukkaturerne i Loftet trods Brud paa Hvælvingerne for en stor Del var i Behold. Den morsomme Ide med de i Stuk modelerede Raabukke med virkelige Gevire er vistnok laant fra tyske Jagtslotte. Den midterste Søjle af sort Marmor er oprindelig; og at de andre Søjler er af rødt Marmor, stemmer med Bergs Beskrivelse. I Kaminen ses nogle Kogeringe, dels faste, dels bevægelige; naar Maden fra Køkkenet i Sidefløjen var bragt over Gaarden, maatte den jo være noget afsvalet; paa Kogeringene kunde den saa opvarmes igen. For at forestille os Salen som Spisesal, maa vi endnu tænke os tre store Skænkeborde, »vel ziiret med Farver og Guld«, samt fjorten Spiseborde, til Dels af Marmor, med Bænke og Stole.

Den øvrige Del af Etagen var ved Tværskillerum delt i tre Værelser, Drabantstuen, Sølvkammeret og Apotheket. Den nuværende Inddeling ligner mere den senere fra Christian VI's Tid; dog var der dengang ikke nogen Forstue, men en smal Korridor hele Vejen fra Rosen til Prinsessefløjen. Foruden de nævnte Lokaler var der et Værelse i den nordlige Udbygning, »Krydshuset«. Herfra kunde

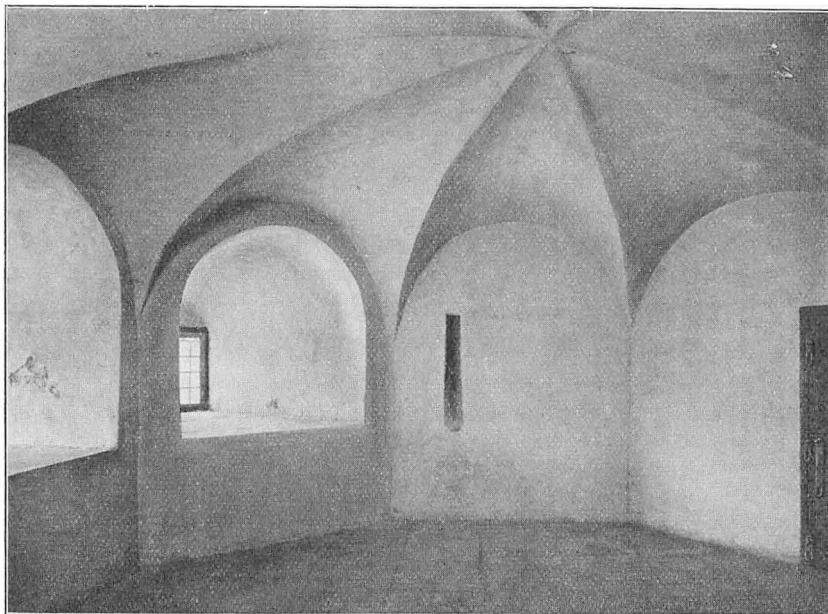

Fig. 64. Skatkammeret med Pengetragten i Muren.

man, naar der skulde hentes Madvarer eller Vin i Kælderen, ad en i Muren indbygget Løntrappe komme ned i det underliggende Rum og derfra ind i Kælderen. Dette Rum havde ogsaa anden Betydning for Kommunikationen. Dels var der i dets Nordmur Udgang til en Bro, som førte over til »Dronningeøen«, hvor der var et smukt Haveanlæg og et Lysthus; dels kunde man gennem Vestmuren komme ud i den dækkede Gang, som fører helt hen til det nordvestlige Hjørnetaarn, »Mønttaarnet«. Her var Kongens Skatkammer, adskilt fra Vinkælderen ved to forsvarlige Døre. I Væggen er der en spalteformet Aabning; det er Mundingen af en Sliks, hvorigennem Kongen fra sit Taarnkammer i andet Stokværk kunde kaste Penge ned i Skatkammeret. I Sydmuren er der en Løntrappe, som fra Skatkammeret fører helt op til Taarnets øverste Stokværk;

en lignende Løntrappe findes i det andet Hjørnetaarn, »Jægerbakke-taarnet«. Alle disse Løntrapper er snevre Vindeltrapper. Om Runddelen i Jægerbakketaarnet er at bemærke, at det er det eneste Værelse, som staar uforandret fra Christian den IVs Tid.

Fra Ridderstuen kan man nu, hvad der ikke oprindeligt var Tilfældet, komme direkte ind i Trappetaarnet — Kongens Taarn — og ad Trappen op i den store vestlige Sal i Kongeetagen, Christian IVs Sommersal. Denne Sal, som senere var delt i et Forgemak og et Audiensgemak, har nu igen faaet sine oprindelige Dimensioner, og man kunde derfor vente, at ogsaa dens Dekoration var holdt i Christian IVs Stil. Man bliver unægtelig lidt overrasket ved at finde Væggene dækket af høje Paneler med gotisk Foldeværk og et Bjælkeloft, hvis Stil ligeledes er ældre end Slottets Opførelsestid. Meldahl er dog her sagesløs, da Rummet først har faaet sin indre Udstyrelse under Martin Nyrop. Man er lige ved at glemme, hvor man er, og kommer først til Besindelse, naar man løfter Blikket over Panelerne og betragter de store Billeder fra Christian IVs Tid, som er ophængt der. De stammer fra Rosenborg, hvor de smykkede Loftet i den lange Sal indtil dens Omdannelse under Frederik IV. Nogle af Malerierne giver et godt Indblik i Livet i adelige Kredse paa hin Tid, navnlig Reinhold Thims Ringrendingsscene og Peter Isacsz' »Et ridderligt Akademi«; et saadant oprettede Christian IV som bekendt i Sorø efter udenlandsk Mønster. Salen har, ligesom Vintersalen i den østlige Ende, en Karnap, hvorfra der er en smuk Udsigt over Søen og det omliggende Landskab. Disse Karnapper hører til Slottets yngste Partier, idet de først blev tilbyggede i 1625.

Fra Sommersalen kommer man gennem Taarnkammeret ind i Løngangen eller Konseilgangen, som fører over til Konseilsalen eller, som den hed i den ældre Tid, Audienssalen. Her maa man erindre, at baade Gangen og Salen vel blev skaanede ved Slotsbranden i 1859, men at de omtrent 200 Aar tidligere, i 1665, er blevne hæragede af Vaadeild, og at hele Udstyrelsen stammer fra Christian Vs Tid. Det pragtfulde Stukarbejde i Løngangens Loft og foran Dørene er udført af Billedhuggeren Jan Wilckens van Verelt, ogsaa kaldet Johan Hollænder; Væggene er mellem Vinduerne dækkede af Malerier af italienske og hollandske Malere, som efter Frederik IIIs Ordre blev indkøbt i Udlandet. Oprindeligt sad dog de store Billeder øverst og de 16 smaa for neden, hvilket vistnok har gjort en bedre Virkning. I Hjørnerne gemmer sig beskedent Peder Andersens Billeder

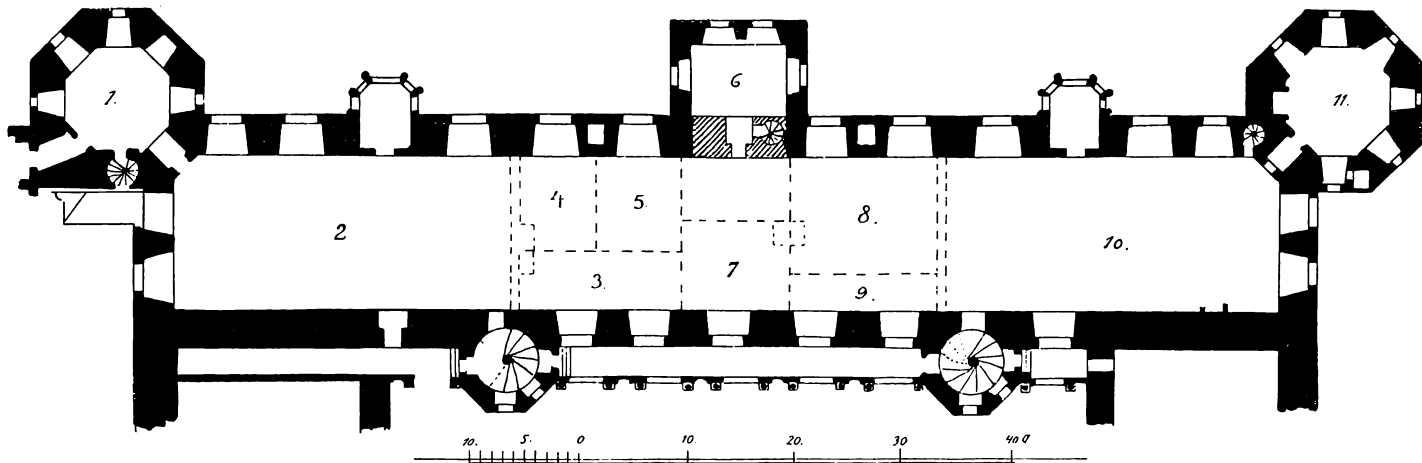

Fig. 65. Kongefløjens 2. Stokværk paa Christian IVs Tid.

af »de fire Elementer«. Loftsbillederne, hvis Ophavsmand er ubekendt — to af dem er fornyede af Oscar Mathiesen — forestiller Mars, Apollo, Minerva og Hercules.

I Audienssalen er Stukdekorationerne i en lettere og friere Stil; den franske Stukkatør Claude le Coffre maa have arbejdet her. Loftsbillederne, baade det store i Midten, som hentyder til Kongens Valgsprog »Pietate et justitia« (med Fromhed og Retfærdighed), og de fire i Hjørnerne, som forestiller de fire Verdensdele, Europa, Asien, Afrika og Amerika, er af Peder Andersen. Over Vinduerne ses som en Frise Claus a Møinichens Slagbilleder fra den skaanske Krig, som just ikke er Mesterværker. Men Salens fornemste Prydelse er de store Kongebilleder, som er malede af Christian Vs franske Hofmaler Jacques d'Agar. Portræterne af de ældre Oldenborgere kan jo kun betragtes som en Slags Kopier, skønt nogle af dem er karakterfulde og dygtigt malede; men Hovedbilledet, hvor den regerende Konge er fremstillet med sine tre Sønner, er et interessant Billede, meget karakteristisk for Maleren og for Tiden. Iført romersk Imperatordragt staar den enevældige Monark i en teatralsk Attitude; et selvtilfreds Smil spiller om hans Mund; om et Øjeblik vil Sejrens Krans, som bringes af en vinget Genius, smykke hans sorte Paryk. Ved hans højre Side staar Kronprins Frederik, som allerede spiller sin Rolle godt; ved den anden Side de mindre Prinser, Christian og Carl, morsomt karakteriserede efter deres Alder.

Vi vender nu tilbage til Sommersalen for derfra at komme til de øvrige Værelser i Kongeetagen. I de mindre Gemakker mellem de to store Endesale blev der ikke gjort Forandring i Ruminddelingen under Christian VI, naar undtages at et enkelt Skillerum blev fjærnet, saa at Kongen fik et to Fags Værelse mod Søen i Stedet for to smaa et Fags. Den nuværende Inddeling er derimod ikke saa lidt forandret; navnlig har Meldahl, hvad der maa siges at være en heldig Forandring, forenet Værelset i Krydshuset med den bagved liggende mørke Gang, til et større, smukt og lyst Værelse. Vintersalen, som hørte til Dronningens Lejlighed, var oprindelig af samme Størrelse som Sommersalen; men paa Christian VIs Tid var den, allerede før Oettingers »forandrede Indretning«, bleven delt paa lignende Maade som nu; i det mindre østlige Værelse havde Dronningen sit lille Thekøkken. Det større Værelse paa tre Fag med Karnap kaldtes fra nu af Dronningens Forgemak. Det var det eneste Værelse — bortset fra Konseilsalen — hvor man havde beholdt det gamle Flisegulv, hvilket formodentlig hænger sammen med, at det blev benyttet som

Spisestue. Loftet smykkes nu af Frølich's store Plafondmaleri »Gefion« omgivet af Felter med allegoriske Figurer, en Dekoration, som er inspireret af Loftet i Riddersalen. I denne Sal er nu de kostbareste

Fig. 66. Løngangen ved Audienssalen.

Minder om Christian IV samlet, navnlig Abraham Wuchters fortrinlige Portræt, som nylig er erhvervet fra Tyskland, og Karel van Manders store Rytterbillede, som er kommet fra Valdemar Slot paa Taasinge.

I den følgende Etage har ligeledes kun den vestlige Sal, »Englesalen«, beholdt sin oprindelige Størrelse. Navnet kommer af de ud-

skaarne Englefigurer i Loftet, som gengiver de oprindelige. Malerierne i Loftet, som forestiller Frederik III tronende, de fire Stænder, Krigen og Freden, er af Franz Schwartz. I det hele taget er Salen udstyret som en Mindesal over Frederik III og Enevældens Indførelse. I det tilstødende ret store Værelse (Nr. 36), som er dannet ved Sammenlægning af to Værelser, et mod Søen og et mod Gaarden, ses L. Tuxens flotte Loftsbillede »Aurora«. I de følgende Værelser (Krydshuset m. m.) er den samme Inddeling gennemført som i Kongeetagen; endelig kommer længst mod Øst to Værelser og en Korridor, som til sammen indtager »Skibssalen«s Plads. At denne ikke er bleven rekonstrueret, maa beklages, saa meget mere som man netop har en Afbildning fra den ældre Tid af denne Sal i Pufendorffs Bog om Karl Gustavs Bedrifter; her blev nemlig Taflerne holdt, da Karl Gustav i 1658 var Frederik III's Gæst paa Frederiksborg. Den øverste Etage indeholdt en fyrstelig Gæstehjælp. I Inventariet fra 1750 tales der om Hertugen og Hertuginde af Pommerens Gemakker. Der var ligesom i 2det og 3dje Stokværk en stor Sal i hver Ende. Under Christian VI fandt der ogsaa her en stærkere Opdeling Sted, som er bibeholdt omtrent uforandret ved Genopførelsen. Værelserne er ikke tilgængelige for Publikum; de benyttes til Kontorer for Museets Embedsmænd m. m.

PRINSESSEFLØJEN. I Prinsessefløjen har man ligeledes i det væsentlige fastholdt Ruminddelingen fra Christian VI's Tid, saaledes at der i det nederste og de to øverste Stokværk er gennemløbende Korridorer langs Gaardsiden og en Række mindre Værelser mod Søen. I 2det Stokværk var der derimod en anden Inddeling med større Værelser. Det store Værelse i den sydlige Ende, som paa Christian IV's Tid kaldtes den blaa Sal og hørte til den udvalgte Prins Christians Lejlighed, var dog ligesom de store Sale i Kongefløjen delt i flere mindre Rum. Derimod var der — uvist hvornaar — indrettet en større Sal i Etagens nordlige Ende med tre Vinduesfag til Søen; til Gaardsiden var der endogsaa en Karnap (i Faget over Kældertrappen). Da denne er ældre end Frederik IV's Tid, kan det formodes, at Salen er indrettet under Christian V. Ved den forandrede Indretning under Christian VI, hvor alle de andre større Værelser blev delt, blev denne Sal mærkelig nok uforandret; den hørte til Markgrevindens, Kong Christians Svigermoders Lejlighed. Nu er Salen noget formindsket, idet der nærmest op til Kongefløjen er afskilt en lille Gang (Nr. 33) og et

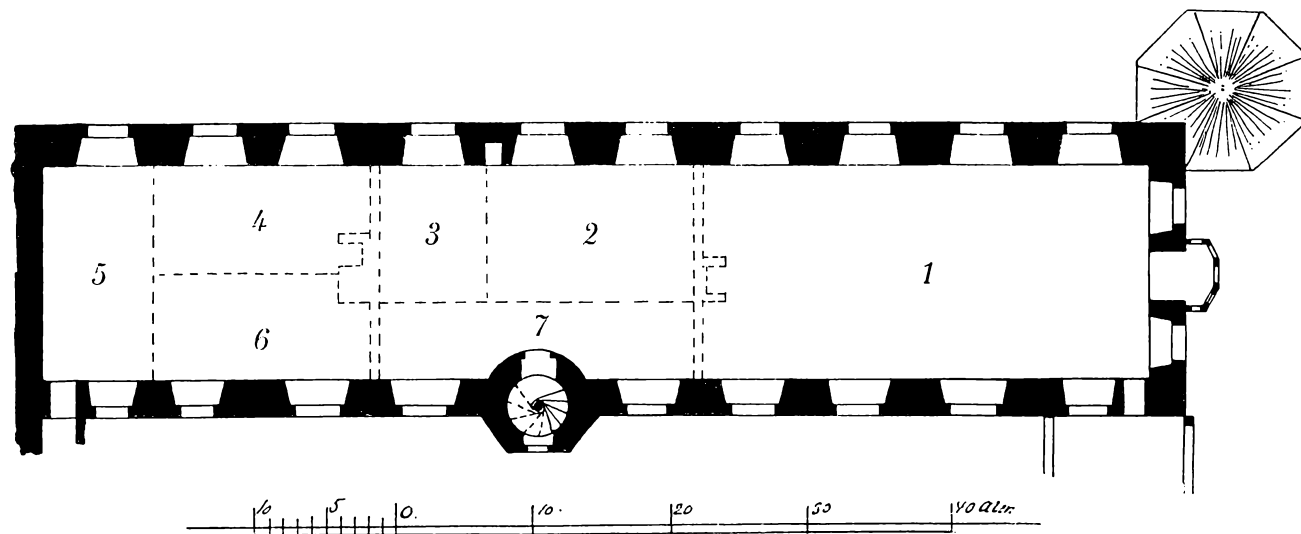

Fig. 67. Prinsessefløjens 2. Stokværk paa Christian IVs Tid.

mindre Værelse (Nr. 68), hvori nu Hans Nic. Hansens Genforeningsbilleder hænger.

De besøgende, som ønsker paa Stedet at orientere sig i den her skildrede Inddeling af Slottets Værelser, maa imidlertid erindre, at Museets Ordning medfører, at de føres gennem Værelserne paa en anden Maade, saaledes at man snart befinder sig i Kongefløjen, snart i Sidefløjen. Fra Vestibulen i Kongefløjen gaar man til højre gennem en lille Gang og drejer derfra ned ad den lange Korridor i Prinsessefløjen, indtil man naar det sydligste Værelse. Derfra gaar man op gennem den lange Række Værelser mod Øst og kommer saa atter ind i Kongefløjen, hvor man passerer tre Værelser mod Søen og endelig befinder sig i Ridderstuen (Rosen). Derfra kommer man ad Kongetrappen op i Kongeetagen, og efter at have passeret dennes Værelser i Retning fra Vest til Øst gaar man ad Dronningetrappen op i 3dje (Kronprinsens) Etage. Hermed er man færdig med Kongefløjen og føres nu over i Sidefløjens 3dje Stokværk; en lille halv mørk Trappe i den sydlige Ende fører os derfra ned i 2det Stokværk, hvor man passerer Værelserne i Retning fra Syd til Nord og ender i det før nævnte Værelse Nr. 68, hvor man i Billeder oplever Genforeningen. For at komme ud, gaar man saa tilbage gennem det store Værelse Nr. 67 og et mindre (Nr. 69), hvorefter man gaar ned ad Vindeltrappen, og man staar nu i Gaarden paa et ganske andet Sted end det, hvor man kom ind, i Reglen til megen Forbavselse for dem, som første Gang besøger Slottet.

SLOTTETS STIL. Der er i det foregaaende oftere henpeget paa, at vor hjemlige nordiske Renæssance egentlig er en Overgangsstil, en Brydning mellem den fra Middelalderen overleverede, af nordisk Formfølelse prægede »gotiske« Stil og den sydfra kommende klassisk paavirkede Stilretning, som benævnes Renæssance (Genfødelse). De førende Renæssancemestre i Italien forlangte Regelmæssighed og Symmetri i Bygningernes Plan og Opbygning, en Fordring, som de fandt opfyldt i den antike græsk-romerske Bygningskunst, og som i Virkeligheden bunder dybt i den menneskelige Natur. Den samme Symmetri, som raader i vort eget Legeme, ønsker vi at finde i vore Møbler, vore Værelser og, saa vidt som muligt, i vore Huse. Orden er Bygningskunstens inderste Princip. Men Menneskets Natur er sammensat, og til Tider føler man Trang til at sprænge de stramme Baand og give Fantasien friere Spil. I Middelalderen er det kun i Kirkearkitekturen, at en vis Regelbundethed gør sig gældende.

Borgene var derimod sjælden byggede efter en samlet Plan og var tilmed ofte anlagt paa et uregelmæssigt Terrain. Der raader her egentlig ikke noget andet Princip end Tilpasning til de givne Forhold. Idet nu Renæssancestilen i det 16de og 17de Aarhundrede vandrer mod Nord, tilegner de nordiske Bygmestre sig de klassiske Søjleformer og andre dekorative Enkeltheder; men den hjemlige Haandværkertradition bryder igennem paa mange Maader og præger Bygningerne baade i det ydre og særlig i den indre Rumfordeling. Den Blandingsstil, som herved opstaar, har en særlig Ynde, og hvis vi stiller os det Spørgsmaal, om det er Renæssanceformerne eller de middelalderlige Træk, som mest bidrager til at give et Slot som Frederiksborg dets ejendommelige Tiltrækning, vil man vistnok finde, at det især er de slanke Taarne, de høje Gavle og andre Træk af nordisk og middelalderlig Oprindelse, som kaster et romantisk Skær over Slottet og gør os det kært.

Vi har endvidere set, at den Form af Renæssance, som hersker i Danmark under Frederik II og Christian IV, er kommet hertil over Nederlandene, og at hollandske og brabantiske Bygmestre har virket her. Men Holland havde ikke modtaget Renæssancen direkte fra Italien; Frankrig var det første Land Nord for Alperne, som den nye Stil naaede til, og allerede her begynder den Sammensmeltning med nordisk Byggesæt, som ovenfor er omtalt. De nederlandske Bygmestre, som virkede paa Kronborg og Frederiksborg, har ogsaa arbejdet med franske Forbilleder for Øje, hvilket er ganske naturligt; thi kun i Frankrig fandtes saadanne store pragtfulde Slotte. Frederiksborgs Grundplan, de tre høje sammenbyggede Fløje med den lave Forbygning, er fransk. Ogsaa paa Kronborg var Østfløjen oprindelig kun i eet Stokværk, som man endnu tydelig kan se, naar man betragter den fra Gaardsiden; men her blev Planen ændret allerede under Opførelsen. Paa Frederiksborg har vi derimod den franske Plan ikke blot i Hovedslottet, men ogsaa i Forgaarden, som slutter sig dertil. I de franske Slotte er det en almindelig Regel, at man først kommer gennem en Forgaard (basse cour), inden man betræder Slotsgaarden (cour d'honneur).

Det er en vigtig Opgave for Kunsthistorien at udrede vore hjemlige Stilarters Sammenhæng med de Strømninger, som gør sig gældende i Udlandets Bygningskunst. Kun paa den Maade kan man naa til en virkelig Forstaaelse. Men vi maa dog ikke, i vor Iver for at efterspore udenlandske Forbilleder, glemme, at de Bygninger, som er opstaaet paa dansk Grund, altid mere eller mindre bærer

Præg af vore hjemlige Traditioner. Dette gælder ikke mindst om vore Renæssancebygninger. Kronborg, Frederiksborg, Rosenborg og Børsen danner en Gruppe af Mindesmærker, som vi med Rette betragter som et kosteligt nationalt Eje.

Fig. 68. Slutsten fra den inderste Slotsbro.

INDHOLD

SLOTTETS BYGNINGSHISTORIE

1. Frederik den Andens Tid 7
Hillerødsholm. — Frederiksborg efter den første Ombygning. — Frederiksborgs anden Ombygning. — Badstuehuset.
2. Christian den Fjerdes nye Slot 21
Sparepenge. — Slottets første Architect. — Hovedslottet. — Lourens og Hans van Stenwinkel. — Bygningerne paa mellemste Holm. — Nye Arbejder paa Hovedslottet.
3. Efter Christian den Fjerdes Død 47
Nedgangstid under Frederik III. — Christian V. Audienssalen. — Frederik IV. Slotshaven. — Slottets Istandsættelse under Christian VI. — Indre Omdannelse. — Det kinesiske Hus. — Stutterigaarden. — 100 Aars Dvæle-tilstand. — Branden og Genopbygningen.

SLOTTETS BESKRIVELSE

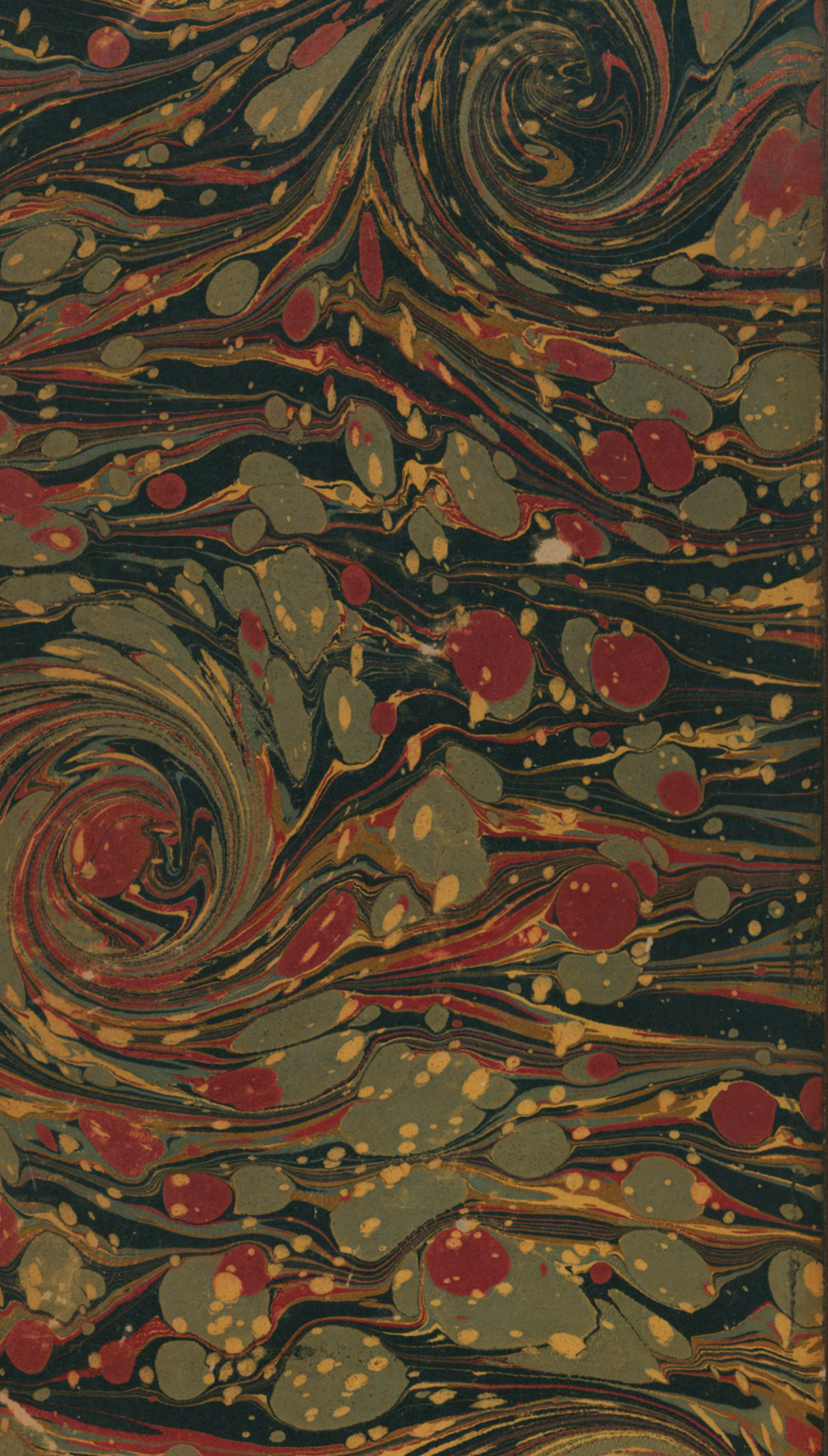
1. Bygningerne paa den forreste Holm 71
Indgangsporten. — Staldgaarden. — Christian VI's Port.
2. Forgaarden 74
S-Broen og Porttaarnet. — Slotsherrens Hus og Kancellibygningen. — Neptunspringvandet.
3. Rendebanen. 87
Ringrendingsporten. — Fadeburstuen og Kongestalden. — Audienshuset og Løngangen.
4. Hovedslottet 96
Slotsporten og Terrassen. — Slotsgaarden. — Marmorgalleriet.
5. Det indre. 113
Kirken. — Riddersalen. — Kongefløjen med Audienssalen. — Prinsessefløjen. — Slottets Stil.

BILLEDFORTEGNELSE

Vignet paa Omslag og Titelblad:

Frederiksborg Slot. Træsnit af Henneberg efter Tegning af J. T. Lundbye.

1. Frederiksborg efter Resen	9	35. Tre Tritoner	81
2. Indgangsport	11	36. Løverne	82
3. Gripsholmbilledet	14	37. Ariadne, Venus og Ceres.	83
4. Badstuen fra Øst.	16	38. Neptun	85
5. Badstuen fra Vest	17	39. Fontænen i Bologna.	86
6. Badstuen, Portalen.	18	40. Karruselporten	89
7. Portal fra Kronborg.	19	41. Karruselgaarden	91
8. Sparepenge	22	42. Audienshusets Sydportal	93
9. Nykøbing Slot	23	43. Slotsbroen	97
10. Slottet set fra Forgaarden	25	44. Slotsporten	99
11. Børsens Vestgavl	27	45. Buegangene	101
12. Grundplan	30	46. Rundetaarn	103
13. Christian IVs Kapel i Roskilde	33	47. Kirkeportalen	105
14. Slotsherrens Hus.	34	48. Klokketaarnets Portal	106
15. Kancellibygningen	35	49. Portal ved Kongetaarnet	107
16. Kvist paa samme.	37	50. Portal fra Kronborg.	108
17. Karruselpladsen	38	51. Kongefløjens Facade.	109
18. Porttaarnet set fra Nord	39	52. Saturn	110
19. Køkkenbrønden	41	53. Hercules og Proserpina.	111
20. Terrassen.	43	54. Kirkedøren	114
21. Stolestader.	45	55. Kirkens Indre	115
22. Audienssalen	49	56. Kongens Kirkestol	117
23. Slotshaven.	53	57. Alteret	119
24. Portal foran S-Broen	55	58. Døbefont	121
25. Audienshuset med Trappebyg- ningen	57	59. Orgel	123
26. Det kinesiske Hus.	61	60. Bedestuen	125
27. Slottet efter Branden	65	61. Riddersalen	127
28. Slottet set fra Jægerbakken	69	62. Kroningsprocession	129
29. Neptunspringvandet	70	63. Ridderstuen	131
30. S-Broen	75	64. Skatkammeret	133
31. Klokketaarnets Spir	76	65. Kongefløjens 2. Stokværk	135
32. Blaataarns Spir	77	66. Løngangen indvendig	137
33. Porttaarnets Sydportal.	78	67. Prinsessefløjens 2. Stokværk	139
34. Kirkefløjens Gavl	79	68. Slutsten fra den inderste Slots- bro	142

INDHOLD

SLOTTETS BYGNINGSHISTORIE

1. Frederik den Andens Tid 7
Hillerødsholm. — Frederiksborg efter den første Ombygning. — Frederiksborgs anden Ombygning. — Badstuehuset.
2. Christian den Fjerdes nye Slot 21
Sparepenge. — Slottets første Architect. — Hovedslottet. — Lourens og Hans van Stenwinkel. — Bygningerne paa mellemste Holm. — Nye Arbejder paa Hovedslottet.
3. Efter Christian den Fjerdes Død 47
Nedgangstid under Frederik III. — Christian V. Audienssalen. — Frederik IV. Slotshaven. — Slottets Istandsættelse under Christian VI. — Indre Omdannelse. — Det kinesiske Hus. — Stutterigaarden. — 100 Aars Dvæle-tilstand. — Branden og Genopbygningen.

SLOTTETS BESKRIVELSE

1. Bygningerne paa den forreste Holm 71
Indgangsporten. — Staldgaarden. — Christian VI's Port.
2. Forgaarden 74
S-Broen og Porttaarnet. — Slotsherrens Hus og Kancellibygningen. — Neptunspringvandet.
3. Rendebanen. 87
Ringrendingsporten. — Fadeburstuen og Kongestalden. — Audienshuset og Løngangen.
4. Hovedslottet 96
Slotsporten og Terrassen. — Slotsgaarden. — Marmorgalleriet.
5. Det indre. 113
Kirken. — Riddersalen. — Kongefløjen med Audienssalen. — Prinsessefløjen. — Slottets Stil.